

SCI-CONF.COM.UA

**SCIENTIFIC PROGRESS:
INNOVATIONS, ACHIEVEMENTS
AND PROSPECTS**

**PROCEEDINGS OF XII INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
AUGUST 21-23, 2023**

**MUNICH
2023**

SCIENTIFIC PROGRESS: INNOVATIONS, ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

Proceedings of XII International Scientific and Practical Conference

Munich, Germany

21-23 August 2023

Munich, Germany

2023

UDC 001.1

The 12th International scientific and practical conference “Scientific progress: innovations, achievements and prospects” (August 21-23, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. 254 p.

ISBN 978-3-954753-04-8

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Scientific progress: innovations, achievements and prospects. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2023. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/xii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-progress-innovations-achievements-and-prospects-21-23-08-2023-myunhen-nimechchina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: munich@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2023 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2023 MDPC Publishing ®

©2023 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Брусков В. В., Калинка А. К.* 9
ОРЕНДА ЗЕМЛІ Є ЕФЕКТИВНИМ ДОХОДОМ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНИНА

BIOLOGICAL SCIENCES

2. *Isayeva N. I., Karimova R. R.* 17
SCIENTIFIC BASIS OF POMEGRANATE (PUNICA GRANATUM L.) PLANT USE IN AZERBAIJAN

MEDICAL SCIENCES

3. *Kocherha Z. R., Nedostup I. S., Sadova O. M., Kazimyrchuk I. V., Fedushun L. L.* 20
ANALYSIS OF PERFORMANCE INDICATORS OF NEONATAL INTENSIVE THERAPY UNITS FROM THE POSITION OF EARLY INTERVENTION
4. *Проконів М. М., Ілляш Т. І., Рогоза С. В., Окунєва С.-М. С.* 26
РОЛЬ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ У НАДАННІ ДОПОМОГИ ПАЦІЄНТАМ З МОЗКОВИМИ ІНСУЛЬТАМИ
5. *Рябошанко О. М.* 29
МЕЖІ ПРОЦЕНТИЛЬНОГО РОЗМАХУ МОРФОМЕТРИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ В УРАЖЕНІЙ КІСТКОВІЙ ТКАНИНІ НА 7 ДОБУ ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ ВВЕДЕННІ МЕЗЕНХІМАЛЬНИХ СТОВБУРОВИХ КЛІТИН

PHARMACEUTICAL SCIENCES

6. *Лісняк О. І., Застрижна М. Л., Головка О. Є.* 33
ФАРМАЦЕВТИЧНА ОПІКА У РАННІЙ РАЦІОНАЛЬНІЙ ФАРМАКОТЕРАПІЇ COVID-19

TECHNICAL SCIENCES

7. *Senetskiy O., Forkun Ya., Glebova M.* 38
STUDY OF THE COGENERATION COOLER THERMAL SCHEME
8. *Бабич А. І., Кернеш В. П.* 42
РОЗРОБКА ДИЗАЙНУ КОЛЕКЦІЇ ЧОЛОВІЧОГО КОСТЮМУ З ЕЛЕМЕНТАМИ 3D ДРУКУ
9. *Бабич А. І., Липський Т. М.* 46
ВИРОБНИЦТВО ВЗУТТЯ ЗА ІНДИВІДУАЛЬНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ
10. *Гуцул О. О.* 52
АСИНХРОННІ ДВИГУНИ В ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБАХ

11. *Калиновський А. Я., Поліванов О. Г.* 59
ПРО ТРАЄКТОРІЮ РУХУ ТІЛА, ВИПУЩЕНОГО ПІД КУТОМ
ДО ГОРИЗОНТУ З МІНІМАЛЬНОЮ ПОЧАТКОВОЮ
ШВИДКІСТЮ

12. *Маляренко О. Є.* 66
РОЗВИТОК МЕТОДИКИ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ЗАХОДІВ З
ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ДЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

13. *Karapysh S., Shpak Ya.* 73
SCIENTIFIC PRACTICE IN THE INTEGRATION OF THE
SUBJECTS OF MATHEMATICS AND ENGLISH FOR STUDENTS
IN THE CONTEXT OF NUS

14. *Secrieru Grigore* 78
ODD NATURAL NUMBERS: DISTRIBUTION FUNCTION OF
COMPOSITE NUMBERS AND A PRIMALITY PROOF

ARCHITECTURE

15. *Бабенцова О. С., Вербовецька В. В., Курілович К. В.,
Сліпченко В. Р.* 84
ДИЗАЙН ЦЕНТРІВ МІСТ

16. *Мамонов К. А., Гой В. В., Харів В. В.* 89
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ГЕОПРОСТОРОВІ СИСТЕМИ: ЧИННИКИ
ФОРМУВАННЯ

PEDAGOGICAL SCIENCES

17. *Зайдлер І.* 93
ЗМІСТ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

18. *Акперова Г.* 99
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ЗАЩИТНЫХ
МЕХАНИЗМОВ ЛИЧНОСТИ

19. *Надьон В. П.* 109
РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ЧИТАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
ПОЧАТКОВОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ
ШКОЛИ

20. *Рукитель Ю. С.* 114
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
АДАПТАЦІЇ ТА ФАБІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

ART

21. *Дядюх-Богатько Н. Й., Мотика Д. І., Рибчак Д. П.* 122
ЛІНІЇ ЕВОЛЮЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГРАФІЧНОГО
ДИЗАЙНЕРА ТА МИСТЕЦТВА ЧЕРЕЗ ВНЕСОК
ТЕХНОЛОГІЧНИХ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ ЗАСОБІВ У ХХІ
СТОЛІТТІ

HISTORICAL SCIENCES

22. *Горькова А. О., Гоменюк В. М.* 127
МІСЬКА САДИБА КУПЦЯ І. БЛІНДЕРА НА ПОДОЛІ
23. *Олянич В. В., Лебедєва Н. П.* 135
ВИШИВКА У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ СЕЛЯН НА
ХАРКІВЩИНІ У РОКИ НЕПУ

CULTUROLOGY

24. *Мочернюк О. І.* 139
ПАТЕРНИ УКРАЇНСЬКОЇ ХОРОВОЇ МУЗИКИ МІЖВОЄННОГО
ПЕРІОДУ (НА ОСНОВІ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ-
КЛАСИКІВ)

PHILOLOGICAL SCIENCES

25. *Афтанас С. О.* 145
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АРХІТЕКТУРНИХ ТЕРМІНІВ НА
БАЗІ РОМАНІВ АЙН РЕНД «ДЖЕРЕЛО» ТА АУН РАНД «THE
FOUNTAINHEAD»: ЛІНГВІСТИЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ
АСПЕКТ
26. *Гаджисєва Г. Ю.* 151
ВЗАЄМОДІЯ КУЛЬТУР В МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ
27. *Нащанська А. Д.* 153
ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ, ЕТИМОЛОГІЯ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ
АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

PHILOSOPHICAL SCIENCES

28. *Yazdonova S. K.* 160
IN MODERN CYBERSPACE - INTEGRATION OF EDUCATION
AND UPBRINGING

ECONOMIC SCIENCES

29. *Romashchenko O. S.* 166
SMART CRM IS A SYSTEM AS AN EFFECTIVE SOLUTION FOR
MANAGING INTERACTION WITH CUSTOMERS
30. *Бурик З. М.* 172
ІНСТИТУЦІЙНЕ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В
КРИЗОВИХ УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

31.	<i>Гафарлы Галиб Низами оглы</i>	176
	ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФАКТОРОВ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ	
32.	<i>Го Сяоцін</i>	183
	ПОБУДОВА СИНТЕТИЧНОГО ІНДИКАТОРА ГОТОВНОСТІ КРАЇНИ ДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОМПЛЕКСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
33.	<i>Каряка М. А.</i>	189
	ПІДПРИЄМНИЦЬКА ЕКОСИСТЕМА: ПОГЛЯДИ НА ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ У ПОВОЄННИЙ ЧАС В УКРАЇНІ	
34.	<i>Смерека М. Б.</i>	197
	ВПЛИВ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
35.	<i>Сотник В. В.</i>	203
	ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ВИРОБНИЧО-ТОРГІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА	
36.	<i>Ткачов З. В.</i>	210
	МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ: ВИЗНАЧЕННЯ СИЛЬНИХ СТОРІН ТА ВИКЛИКІВ	

LEGAL SCIENCES

37.	<i>Khorkavyi S.</i>	215
	COMPARATIVE ANALYSIS OF DEVELOPMENT STRATEGIES OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE IN EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES	
38.	<i>Liubchenko A. V.</i>	221
	THE RELATIONSHIP OF A TEMPORARY STRUCTURE TO AN OBJECT OF MOVABLE PROPERTY, IN TERMS OF INFLUENCE ON THE LAND PLOT ON WHICH SUCH OBJECT IS LOCATED	
39.	<i>Андрощук Г. О., Копил Я. В.</i>	227
	ВИНЯТКИ З МІРКУВАНЬ БЕЗПЕКИ У ПАТЕНТНОМУ ПРАВІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ	
40.	<i>Берч В. В.</i>	234
	ВИРІШЕННЯ СПРАВ СУДОМ ПРИСЯЖНИХ У НІМЕЧЧИНІ	
41.	<i>Кисельова Є. Ю., Гаркуша А. Г.</i>	238
	РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАДИ БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
42.	<i>Кудла І., Гаркуша А.</i>	241
	ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ	

43. **Наумов Н. Е., Гаркуша А. Г.** 245
ПОРУШЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ПІДСТАВА ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ
НЕДОПУСТИМИМИ
44. **Сосенко В. М.** 250
ДЕ-РИСКІНГ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ЗАХОДІВ (САНКЦІЙ)

AGRICULTURAL SCIENCES

УДК. 347.453

ОРЕНДА ЗЕМЛІ Є ЕФЕКТИВНИМ ДОХОДОМ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНИНА

Брусков Валерій Васильович

Вчений агроном, Городенківська ОТГ

Івано - Франківської області

Калинка Андрій Казимирович

канд. с.- г. наук, с. н. с.

Буковинська державна сільськогосподарська

дослідна станція ІСГ КР НААН

Україна

Анотація. В статті висвітлюється, щодо оренди землі, яка є самим ефективним доходом українського селянина, як власнику землі, якому необхідно залишити свій земельний пай в своїй приватній власності на постійно і бути впевненим, в прибутковому результаті.

Ключові слова: Оренда, земля, дохід, прибутковість, земельний кодекс.

Вступ./ Introduction. В сьогоднішній в реаліях війни та відповідно до ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону що є актуальним в Україні

В зв'язку з цим в сільськогосподарському виробництві України самим важливим фактором є оренда української землі. Це питання не раз піднімало українське селянство в своїх зверненнях до Верховної ради, щоб прийняти економічно обґрунтований закон щодо оренди землі.

На даний час правові відносини, пов'язані з орендою землі, регулюються

«Земельним кодексом України», «Цивільним кодексом України», законами

України, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них, а також договором оренди землі [1-4, 6].

Тому орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності, передані в оренду на земельних торгах, не може бути зменшена за згодою сторін протягом строку дії договору оренди, а також у разі його поновлення (крім випадків консервації таких земельних ділянок), а також визнання земельних ділянок забрудненими (потенційно забрудненими) в т.ч. вибухонебезпечними предметами.

Оскільки в процесі реалізації в Україні земельної реформи законодавство у сфері земельних відносин неодноразово не один раз змінювалось, що відносилося до права користування землею, а саме права постійного користування та права оренди земельною власною ділянкою.

Отже право постійного користування земельною ділянкою – це право володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває в державній або комунальній власності, без встановлення строку, яке набувається, за певним виключенням, юридичними особами, що здійснюють на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для провадження підприємницької та іншої діяльності.

Тому важливим є те, що земельні ділянки можуть передаватися в оренду громадянам та юридичним особам України, іноземцям і особам без громадянства, іноземним та юридичним особам, міжнародним об'єднанням і організаціям, а також іноземним державам на строк не більше 50 років.

Таким чином враховуючи відсутність українських наукових досліджень договору найму (оренди) земельної ділянки в контексті доктрини цивільного права, а також зважаючи на недосконалість законодавчої конструкції інституту оренди землі, що зумовлено наявністю прогалин у правовій регламентації порядку укладення, виконання та припинення договору найму (оренди) земельної ділянки у цивільному законодавстві України, дослідження проблематики цивільно - правового регулювання даного договору як підстави

виникнення відповідних правовідносин є актуальним та самим найбільш перспективним напрямом наукового пошуку в нашій державі.

Метою даної проведеної роботи. / Aim є оцінити оренду землі, яка є самим ефективним доходом українського селянина, якому необхідно залишити свій земельний пай в своїй приватній власності.

Ціллю роботи є вирішення теоретичних та практичних проблем цивільно правового регулювання договору найму (оренди) земельної ділянки, а також вироблення на цій підставі науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення цивільного законодавства України в сфері досліджуваних відносин.

Матеріал і методи дослідження. / Materials and methods. Матеріалом дослідження було правового регулювання переважного права оренди землі заслуговує додаткового наукового дослідження та аналізу. На сучасному етапі немає єдиного сформульованого підходу щодо того, чи є таке право речовим чи зобов'язальним, абсолютним чи відносним, основним чи похідним від основного.

На нашу думку переважне право є відносним, що зумовлено можливістю реалізації такого права лише по відношенню до конкретно визначених осіб (у нашому випадку – до орендодавця та інших осіб, що виявили зацікавленість орендувати земельну ділянку на однакових умовах). Право переважної оренди землі є особистим немайновим правом орендаря і не може бути відступлено іншій особі як самостійна вимога.

Тому використання землі, як специфічного об'єкта майнових відносин, потребує забезпечення паритету публічних та приватних інтересів, дотримання екологічних нормативів, умов раціонального її використання і збереження. Підстави виникнення та порядок оформлення оренди визначаються чинним законодавством, виходячи з пріоритету сталості відносин землекористування, сприяння продовженню відносин найму з особами, що належним чином виконують свої зобов'язання відповідно до закону та договору.

Отже, одним із таких важелів є гарантування добросовісному орендареві

переважного права на укладення нового договору оренди по закінченні строку раніше підписаної угоди. Практика свідчить про існування певних недоліків правового регулювання порядку продовження орендних правовідносин, наслідком чого є виникнення численних спорів та відсутність єдиного підходу до їх вирішення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з укладенням, виконанням та припиненням договору найму (оренди) земельної ділянки. Предметом дослідження є цивільно-правове регулювання договору найму (оренди) земельної ділянки

Результати досліджень та їх обговорення. / Results and discussion. Для наших проведених досліджень було взято регіон Покуття де є більшість площ ріллі, що складають чорноземи з їх природною родючістю. Керівники та спеціалісти господарств, які впроваджуючи і строго дотримуючись сівозмін, цим значно збільшували кількість гумусу в ґрунті, що підвищувало його родючість і отримували відповідно високі врожаї усіх культур, які на той час вирощувались.

З цього можна для наших досліджень виділити, що землі на території важливого Західного регіону України, а саме в регіоні Покуття (тепер Городенківське ОТГ Івано - Франківської області) як і в інших регіонах України – особливо цінні.

Так саме українські найбільш родючі чорноземи відрізняються від інших ґрунтів високим рівнем потенційної родючості: великими запасами українського гумусу та поживних речовин і найсприятливішою для рослин структурою.

Проведеним нами аналізом видно, що Україна займає 4 місце в світі за площею чорноземів – 27, 8 млн./ га, після Росії 145,4 млн. га, США 55,1 млн./га, і Китаю 38 млн./га. Це складає 46% загальної площі нашої країни.

Важливим є те, що особливо на даний час цінні українські землі в нових створених громадах, як засіб виробництва, при науково обґрунтованому, екологічно-безпечному і бережливому їх використанні, що вказує, що це є

необхідним джерелом постійного високого доходу їх власників, джерелом наповнення бюджету створених нових громад і держави.

З цього, висловлюємо власну думку, що українським власникам землі необхідно тверезо, ґрунтовно, враховуючи досвід інших держав, подумати, чи варто наприклад продавати земельний власний пай та використати у власних інтересах отриману певну суму грошей, а потім залишитись без джерела постійного пасивного доходу, чи залишити земельний пай в своїй приватній власності на постійно (довічно) і мати постійний, стабільний та високий щорічний дохід [5].

Отже для того, щоб власникам паїв краще зорієнтуватись щодо продажі чи здачі в оренду земельних ділянок, наводимо ціну одного га с/г землі в різних державах світу, які опублікував Євростат (табл. 1).

Таблиця 1

Ціна одного га с/г землі в різних державах, тис. євро

Роки	Країна											
	Гренландія	Болгарія	Франція	Угорщина	Іспанія	Данія	Італія	Польща	Ірландія	Чехія	Люксембург	Німеччина
2014	13,28	3,62	5,94	3,04	12,19	17,06	39,24	7,72	26,19	4,28	27,44	18,09
2015	12,63	3,89	6,00	3,36	12,57	18,9	40,15	9,22	24,54	4,77	27,79	19,61
2016	12,53	3,94	6,06	4,18	12,74	21,2	-	9,10	21,26	5,46	26,03	22,31

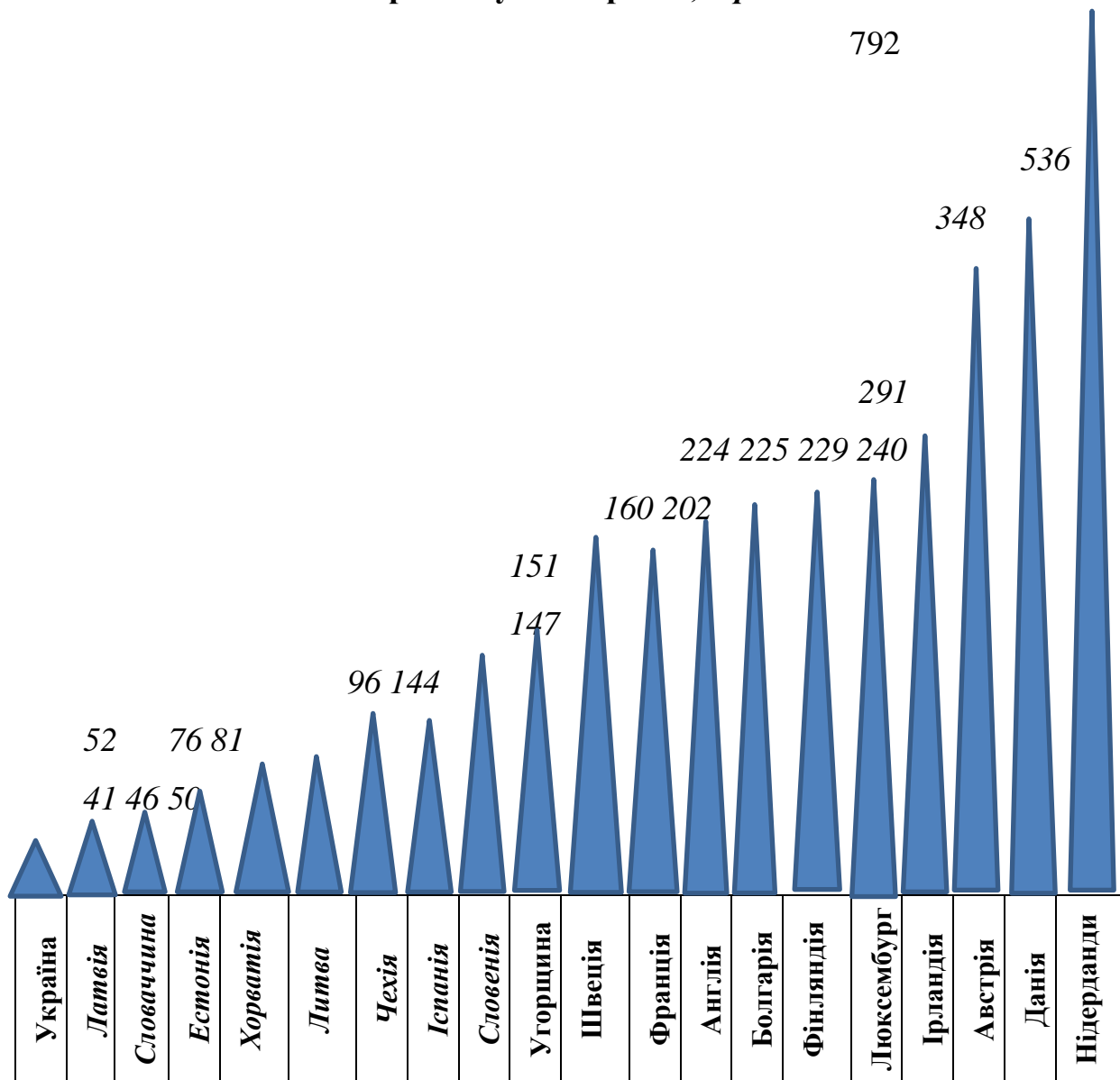
В наступному нами наведеному зведенні Євростату показано середній розмір плати за оренду землі в окремих країнах світу (табл. 2).

Встановлено (табл. 2), що середній розмір плати за оренду землі в окремих країнах дуже відрізняються, а саме найбільша плата в Нідерландах, яка складає 792 євро за один гектар, що на 751 євро більше від України, а Данія, яка має розмір плати за оренду землі, яка складає 536 євро, що більше на 495 євро від нашої держави .

Тому вважаємо, що земельні паї населення не потрібно продавати в Україні, а необхідно здавати їх в оренду за письмово укладеною нотаріально посвідченою угодою з чітким визначенням умов оренди та підстав її розірвання, що є самим головним на українському ринку продажі землі.

Таблиця 2

**Середній розмір плати за оренду землі в окремих країнах
Євросоюзу та України, євро/га**

З досліджень виявлено, що не потрібно вестись на висновки доморощених та зайшлих так званих «експертів», яких багато розвелось в даний час і з їхнім примітивним обґрунтуванням продажі землі. Якраз володіння землею і здача її в оренду з ціллю отримання постійного та стабільного доходу економічно обґрунтовано.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу, висловлюємо таку власну думку, що українському селянину - власнику землі необхідно залишити земельний пай у своїй приватній власності на постійно (довічно) і бути впевненим, що природна родючість ґрунту і природні умови України завжди забезпечать високу економічну найбільш ефективність вирощування сільськогосподарської продукції і прибутковий результат.

Висновки. / Conclusions. Договір найму (оренди) земельної ділянки – це договір, за яким наймодавець (орендодавець) зобов'язаний за плату передати наймачеві (орендареві) земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а наймач (орендар) зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог закону. Визначено, що договір найму (оренди) земельної ділянки є двостороннім, консенсуальним, строковим та оплатним. 5. Характерними ознаками договору найму (оренди) земельної ділянки є: а) передача орендареві права володіння й користування земельною ділянкою; б) платність володіння та користування землею (у формі орендної плати); в) строковість володіння й користування земельною ділянкою; г) наявність спеціальної мети використання земельної ділянки – відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вилегжаніна В. В. Поняття та ознаки земельної ділянки як об'єкту договору найму (оренди) земельної ділянки. Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Львів, 24–25 жовт. 2014 р.). Львів: Західноукр. організ. «Центр правничих ініціатив», 2014. С. 76–77.

2. Вилегжаніна В. В. Сторони договору найму (оренди) земельної ділянки. Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 5–6 черв. 2015 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 38–41.

3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV /

Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 25.01.2020).

4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 25.01.2020).

5. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 25.01.2020).

6. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. Ст. 27 (із змінами).

7. Морозов Є. Переважне права на поновлення договору оренди землі добросовісним орендарем. URL: <https://blog.liga.net/user/emorozov/article/31501> (дата звернення: 25.01.2020).

8. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14> (дата звернення: 25.01.2020).

9. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 46–47. Ст. 280 (із змінами).

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння іпотечному кредитуванню: Закон України від 05.07.2012 р. № 5059-VI. Відомості Верховної Ради. 2013. № 25. Ст. 251. 4. Типовий договір оренди землі : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2004-п>.

11. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 51. Ст. 553 (із змінами).

12. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 25.01.2020).

BIOLOGICAL SCIENCES

SCIENTIFIC BASIS OF POMEGRANATE (*PUNICA GRANATUM L.*)

PLANT USE IN AZERBAIJAN

Isayeva N. I.

Karimova R. R.

Azerbaijan State Agrarian University

Ganja city, Ozan street, 402

Keywords: *Punica granatum L.*, Guloysha, malic acid, citric acid, vitamins, tannin.

Punica granatum L. - common pomegranate belongs to the family *Lythraceae* or *Punicaceae*. Pomegranate *Punica granatum L.* is found in the wild in our country. It is a subtropical fruit shrub with falling leaves. A very rich and fertile soil of Azerbaijan grows a highly medicinal, vitamin-rich fruit plant called pomegranate. In Azerbaijan, pomegranate grows wild in large areas or in the form of a separate group of bushes in Lankaran-Astara, Zagatala-Nukha, Shirvan, Karabakh, Ganja-Kazakh areas. Because the fruit of the plant resembles the crown, it was named the king of fruits.

The chemical composition of pomegranate is very rich. About 500 varieties of pomegranate are known on earth. Researches of recent years show that about 60 varieties dominate in different countries of the world due to their distribution area. In the territory of Azerbaijan, the pomegranate plant ranks first in terms of species diversity and the number of cultivated varieties. Pomegranate is a plant that adapts to a dry subtropical climate. 1 ton of citric acid is obtained from 33 tons of wild pomegranate fruit. It has been produced at the Baku lemon acid plant since 1939. Moisture is important for the plant to produce abundantly. It is of great importance in terms of the fact that fruits have a high chemical content. It is very rich in

microelements. 4-10% glucose, 10% lemon, malic acid, 14% vitamin C, vitamin B, B2, B9, PP, anthocyanin, tannin, minerals (calcium, manganese, cobalt, potassium), phytoncides and flavinoids are the basis of pomegranate fruit. The antioxidant property of pomegranate juice makes the plant more valuable. It gives valuable fruits with a hormonal combination of sugar and acid in its juice. Pomegranate juice is used fresh and processed.

Fruits contain sugar from 8.2 to 21%, citric acid from 0.07 to 9.05%, pectin substances from 0.02 to 0.26%, 2.5 to 10 mg% contains vitamin C and 0.1 to 0.5% of vaccines. Pomegranate has both nutritional, decorative, medicinal and technical importance.

Pomegranate juice is one of the important food products loved by the people of eastern countries since ancient times. It is used to quench thirst, increase tone, improve digestion and increase appetite.

Pomegranate (*Punica granatum* L.) in Azerbaijan is Guloysha, Bala Mursal, Thin shell, Velas, Irigila, etc. such varieties are widespread. Pomegranate grown in our republic is distinguished by its quality. In the last 25-30 years, different varieties of pomegranate have been cultivated in the Mugan zone. Cultivated pomegranate fruit juice contains 3-5% citric acid, and wild pomegranate contains 7-9% citric acid. In addition to sugar and citric acid, pomegranate fruit is rich in vitamins, dyes, macro and microelements. Depending on the type and variety of pomegranate, its fruits are sweet and sour. It's the citric acid in its juice that gives pomegranate sour taste.

The medicinal value of pomegranate should be especially noted. Its bark has been used for treatment since ancient times due to its anthelmintic properties. The solution made from its flowers is used for sore throat, gum disease, and inflammatory processes in women's diseases. Oil and feed flour are obtained from the seeds of the plant. Tanning and coloring matter is obtained from the skin of its fruits. Tanning substance obtained from pomegranate peel is the best quality substance for tanning natural skins. Fresh pomegranate peel contains 56.16% water, 39.2% ash, and 28.38% tannin. From ancient times, in the territory of Azerbaijan, the broad shell of the pomegranate was used in the dyeing of wool and silk threads, in textile dyeing.

Also, since pomegranate has a strong dyeing agent in the intermembrane, it is used in high-quality dyeing of silk and cotton fabrics. The flowers of the plant are used for obtaining red color and in dyeing.

Its fruits are used in burns and malaria. It is boiled and used in the form of a solution for digestive system disorders. The roots of the plant have anthelmintic properties. The root contains tannin, malic acid, pectin, celiterin, etc. ingredients are available. Pomegranate wood is strong. Also, the fact that the plant has red and velvety flowers allows it to be used as a decorative plant in parks and gardens.

MEDICAL SCIENCES

ANALYSIS OF PERFORMANCE INDICATORS OF NEONATAL INTENSIVE THERAPY UNITS FROM THE POSITION OF EARLY INTERVENTION

Kocherha Zoryana Rostyslavivna

MD, Professor

Nedostup Iryna Stepanivna

PhD., Associate Professor

Sadova Olga Mykhailivna

Neonatal Intensive Care Head

Kazimyrchuk Iryna Vasylivna

College Teacher

Fedushun Lilia Liubomyrivna

Assistant Department

Ivano-Frankivska National Medical University

Regional Perinatal Center

Medical College

Ivano-Frankivsk, Ukraine

Introductions. The negative growth of the child population in Ukraine over the past year is caused by many factors. It is known from official sources that as of January 1, 2023, 428 children had died and 815 had been injured as a result of Russian aggression in Ukraine. According to the data of the Public Health Centre at the Ministry of Health of Ukraine, during the military invasion in 2022, 30% fewer newborns were registered compared to the corresponding period in 2021. Despite all the difficulties, the state continues to provide medical and rehabilitation services to newborns. Innovative treatment methods based on the principles of evidence-based medicine continue to be introduced.

A single, three-stage system for providing medical care to preterm newborns (PTNB) has been created and is functioning. Therefore, improving the quality of

providing highly specialized medical care to newborns and eliminating undesirable consequences for their health after birth is an actual problem in children's intensive care and pediatrics.

Aim: to analyze the dynamics of individual statistical indicators of the work of the department of intensive care and anesthesiology of newborns through the prism of the "Early Intervention Program" (EIP).

Materials and methods. The analysis of the indicators of the neonatal intensive care and anesthesiology department (NICAD) of the Communal Non Commercial Enterprise of the Regional Perinatal Center of the Ivano-Frankivsk Regional Council was carried out on the basis of reporting data for 2021 - 2022, comparing the pre-war year with the year of hostilities.

According to the nature of the pathology, the newborns were divided into two large groups. The first group included "individual conditions characteristic of the perinatal age"; the second included "congenital anomalies of development." To determine the optimal amount of medical interventions regarding PTNB and their subsequent discharge, patients were divided by gestational age (GA) into the groups of those born slightly prematurely (from 34 to 36 weeks); moderately premature (from 32 to 33 weeks); significantly premature (from 28 to 31 weeks); extremely premature (from 25 to 27 weeks); and those born in the "grey zone" (from 22 to 24 weeks). PTNB in the "grey zone" were characterized by an uncertain prognosis.

They were recommended palliative medical care with the consent of their parents. Taking into account body weight, all PTNB were distributed to patients with a low body weight (MB) of 1500 - 2500 g; a very small mass (VSM) of 1000 - 1499 g, and an extremely low body mass (EMM) of less than 1000 g. The peculiarities of EIP were studied on the basis of "Methodical recommendations for the implementation of the practice of providing early intervention services to ensure the development of the child and the preservation of his health and life" (Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine No. 92 dated February 18, 2021). The probability value of the differences in individual values was determined by the Student's t-test. Differences between indicators in different years were considered probable at $p < 0.05$. The

obtained results were processed using the Microsoft Office Excel program.

Results and discussion. According to regulatory documents, the EIP came into force in the first days of life of newborn children with health disorders, disabilities, or the risk of any health disorders.

A comparative assessment of the indicators of the work of NICAD RPC established that in 2021 (before the military invasion) and during the war (2022), 350 patients were treated against 318 patients ($p > 0.05$). It is obvious that these data are related to the drop in the birth rate in the state during the war. At admission, 72.9% versus 68.9% of patients had a severe condition ($p > 0.05$); extremely severe conditions 27.1% versus 31.1% ($p > 0.05$).

During 2022, the rate of providing assistance to newborns in NICAD decreased both among the residents of Ivano-Frankivsk and the residents of the village (respectively, 26.8% versus 19.5%, $p < 0.05$; and 68.6% versus 62.3%, $p > 0.05$). At the same time, the number of residents from other cities increased 3.6 times (5.1% vs. 18.2%, $p < 0.001$), apparently due to temporarily displaced persons from the war zone. The analysis of the distribution of treated children by body weight established that in 2021, treatment at NICAD was dominated by prematurely born children with LM, VLM, and ELM at birth (respectively, 41.8% vs. 37.8%, $p > 0.05$; 12.3% vs. 5.3%, $p < 0.01$; 7.7% vs. 5.3%, $p > 0.05$). In 2022, the number of children with a body mass of 2500 g or more increased slightly (36% versus 45.3%, $p > 0.05$), possibly due to a lack of access to adequate patronage, difficult childbirth, etc.

Among the pathologies of the perinatal age in 2021-2022, the most common were the syndrome of respiratory disorders (RDS: 28% vs. 35.5%, $p < 0.05$); encephalopathy (15.7% vs. 18.6%, $p > 0.05$); congenital pneumonia (12.9% vs. 7.2%, $p < 0.01$); diabetic fetopathy (9.1% versus 8.4%, $p > 0.05$); intrauterine infection (8% versus 8.8%, $p > 0.05$); hemolytic disease of newborns (3.4% versus 2.5%, $p > 0.05$); ulcerative-necrotic enterocolitis (3.1% versus 1.9%); hemorrhagic disease of newborns (1.4% versus 0.3%); sepsis (1.1% vs. 0.9%, $p < 0.05$); asphyxia during childbirth (0.9% vs. 2.2%, $p < 0.001$); bronchopulmonary dysplasia (0.6% vs. 2.8%, $p < 0.001$). A comparative assessment of the frequency of detection of perinatal

pathology before the beginning of the invasion and during hostilities showed how their number increased: BPD by 4.7 times, asphyxia in childbirth by 2.4 times, ulcerative-necrotic enterocolitis by 1.3 times. There was also a tendency towards an increase in the frequency of encephalopathy and intrauterine infection within the limits of statistical error ($p > 0.05$). A significant increase in certain types of pathology is obviously associated with stressful situations, physical and mental injuries, acute infectious diseases, unfavorable living conditions, irrational nutrition, etc. At the same time, a decrease in the frequency of such perinatal pathologies as hemorrhagic disease in newborns by 4.7 times was noted; congenital pneumonia by 1.8 times; 1.4 times the hemorrhagic disease of newborns; and ulcerative-necrotic enterocolitis by 1.6 times. A tendency to decrease by 1.2 times was noted in diabetic fetopathy and sepsis.

There were no confirmed cases of COVID-19 among NICAD patients during 2021 - 2022. Analysis of the frequency of congenital anomalies (CAs) showed that their total number in 2022 decreased by 1.4 times (9.4% vs. 6.9%, $p < 0.05$). In particular, multiple malformations (MMF) and Down's disease decreased by 2, 1, and 3.7 times (respectively, 3.4% vs. 1.6%, $p < 0.01$; and 1.1% vs. 0.3%, $p < 0.001$). Spinal hernia and CAs of the genitourinary system occurred with the same frequency (0.3% each year, $p > 0.05$). All other CAs (anencephaly, esophageal atresia, gastroschisis, omphalocele, diaphragmatic hernia, tumor of the retroperitoneal space, and sacrococcygeal teratoma plots) were isolated (respectively 0.3%) and occurred once every 2 years. The decrease in CAs during martial law is apparently associated with an increase in early (before 12 weeks) and late (12 to 21 weeks) spontaneous or induced abortions.

The number of children who needed mechanical ventilation increased by 1.5 times in 2022 (41.2% vs. 63.5%, $p < 0.05$). The average length of stay on ventilators in 2021 - 2022 was the same and amounted to 15 days. The dynamics of mortality in NICAD revealed that the number of deaths in 2022 decreased by 2.2 times compared to 2021 (from 9.1% to 4.1%, $p < 0.001$). Analysis of the dependence of the mortality rate on the severity of the condition at admission showed that all patients in an

extremely severe condition had an unfavorable prognosis for life with 100% mortality. The assessment of the length of stay of extremely severe patients in NICAD corresponded to the data of the literature: in 2021, most children died from the 1st to the 3rd day (28.1% versus 30.8%); in 2022, from the 3rd to the 6th day (18.5% vs. 30.8%, $p < 0.01$). So, there was an indirect relationship between the degree of severity of the general condition and the length of life.

The assessment by mass index revealed that in 2021-2022, PTNB died from ELM most often (50% vs. 53.8%, $p > 0.05$), and somewhat more often during martial law. In 2022, the amount of PTNB with VLM decreased by 2.4 times (from 18.8% to 7.7%, $p < 0.01$), while with SM and a weight of more than 2500 g, it increased by 1.7 times and 2, 4 times (respectively, 12.6% vs. 21.3%, $p < 0.05$; and 6.3% vs. 15.4%, $p < 0.001$). The study of mortality rates by nosological forms showed that in 2021, 2.1 and 2.9 times more newborns died due to perinatal causes and due to congenital developmental anomalies, respectively, than in 2022 (6.6% versus 3.1%, respectively $p < 0.001$); sepsis (0.9% vs. 0.3%, $p < 0.001$); hemorrhagic disease of the newborn (0.6% vs. 0.3%, $p < 0.01$); IUI (6.3% vs. 0 %, $p < 0.001$). The most frequent cause of death in 2022 was extreme morphofunctional immaturity (0% vs. 30.8%; $p < 0.001$), which could not be recorded in 2021. In 2021-2022, multiple malformations (2% vs. 0.6%, $p < 0.001$) and congenital heart defects had similar rates (0.3% vs. 0.3%, $p > 0.05$). vital functions in NICAD (according to "Early Intervention programs"), patients were transferred to the neonatal and post-intensive care unit, from where they were discharged home under follow-up, which lasted up to 36 months. Conducting a comparative assessment of the "Early Intervention Program" with a traditional rehabilitation program showed that PRV includes not only children with health impairments and established disabilities, but also children at risk of such impairments. It is known that a significant part of newborn children, as a result of diseases transferred in the first months of life, chronic pathology with long-term consequences and a decrease in quality of life develop later. Therefore, early detection of abnormalities in their state of health and early intervention are carried out from the first days of life. Thanks to modern communication and mobility aids,

children with disabilities adapt more quickly if the quality of everyday life in their families improves. The early intervention program covers children aged 0 to 4 years. When planning to leave this program, medical support is provided for children to the next program together with the family. Therefore, early intervention program is aimed at positive short-term and long-term results in terms of improving the health indicators of newborn children with perinatal pathology and congenital anomalies of development.

Conclusions. The analysis of NICAD work indicators remains an extremely important and necessary measure for conducting a comparative assessment of the health status indicators of children born in the Precarpathian region in wartime conditions. With an early intervention program covering all three stages of neonatal care, it becomes possible to monitor the immediate and long-term consequences of the health indicators of children at high perinatal risk.

РОЛЬ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ У НАДАННІ ДОПОМОГИ ПАЦІЄНТАМ З МОЗКОВИМИ ІНСУЛЬТАМИ

Прокопів Марія Мирославівна,
д.м.н., професор
Ілляш Тетяна Іванівна,
к.м.н., доцент
Рогоза Світлана Володимирівна,
к.м.н., доцент
Окунєва Стелла-Марія Сергіївна,
Аспірант кафедри
Національний медичний університет
ім. О. О. Богомольця, м. Київ, Україна,
кафедра неврології

Вступ. Мозкові інсульти на сьогодні являються актуальною медико соціальною проблемою, так як вони є ведучими в структурі захворюваності, інвалідизації та смертності населення в більшості розвинених країн світу. В провідних країнах Європи щорічно на церебральних інсульт хворіє до 0,2% населення. За останні роки в країнах Європи у порівнянні до України смертність населення в разі інсульту значно скоротилася. Це є також результатом активного впровадження заходів щодо профілактики цереброваскулярних захворювань.

Ціль дослідження. Вивчити статистичні показники щодо мозкових інсультів серед дорослого населення в столиці України та провести аналіз надання допомоги цим пацієнтам на первинній ланці.

Матеріали та методи: хворі ні мозковий інсульт, що отримували лікування в м. Києві впродовж 2018-2022 років. Для дослідження застосовували бібліосемантичний, епідеміологічний, соціологічний методи дослідження.

Результати та обговорення. Впродовж 2018-2022 років у місті Києві стаціонарне лікування отримало 32019 хворих з різними формами інсультів. Якщо розглядати динаміку цих показників, то у 2018-19 рр. цей показник становив понад 6,7 тис. щорічно, у 2020-21 рр. він поступово зменшився до

5,2 тис. і у 2022 р. різко зріс до понад 7744 випадків. Зниження показника кількості пролікованих за рік хворих впродовж 2019-2020 рр., вірогідно, можна пояснити епідеміологічною ситуацією, що була пов'язано з коронавірусною інфекцією. Тут слід зазначити, що у 10% пацієнтів інсульт протікав у поєднанні з COVID-19. В цей період кількість госпіталізованих хворих зменшилася на 1,5 тис (2020 р.).

Якщо аналізувати контингент госпіталізованих пацієнтів у 2022 р, то переважали випадки геморагічного характеру інсульту, повторні інсульти, де значна кількість пацієнтів була молодого віку. Відмічалось також зростання на 13% кількості пацієнтів з гіпертонічною хворобою, на 22% з гіперліпідемією, на 5% з аритмією, на 2,5% з ожирінням та на 8% з тютюнопалінням. Психологічний стрес протягом останнього року виявлявся у 80% госпіталізованих. Зростання медичних і немедичних факторів ризику виникнення мозкового інсульту виявляє певні проблеми, в першу чергу щодо необхідності корекції профілактики церебро-васкулярних захворювань і мозкових інсультів з врахуванням поширеності факторів ризику та зміни їх співвідношень у довоєнний та воєнний періоди. В першу чергу завдання лягає на первинну ланку надання допомоги, а саме сімейних лікарів міста, щодо раннього виявлення осіб групи ризику розвитку церебро-васкулярних хвороб та осіб з наявними хворобами. Тобто, має бути здійснена цільова диспансеризація населення з церебро-васкулярними та гіпертонічною хворобами. Цільовими групами для проведення різних видів профілактичної роботи мають бути:

1) *Первинна профілактика:* доросле населення міста, особливу групу складає населення міста у віці 40 років і старше, а серед даного населення групу підвищеної уваги займають особи груп ризику розвитку церебро-васкулярних хвороб;

2) *Вторинна профілактика:* особи, які мають церебро-васкулярні захворювання та гіпертонічну хвороби;

3) *Третинна профілактика:* особи, які перенесли гострий церебральний інсульт.

Аналіз профілактичної роботи на амбулаторному рівні допомоги показав, що лише 70% сімейних лікарів готові до проведення диспансеризації та засвідчив, що лише 40,2% хворих на церебро-васкулярні хвороби та 82,2% пацієнтів після перенесеного інсульту перебувають під диспансерним наглядом.

Висновки країна потребує розробки на державному рівні Програми для профілактики церебро-васкулярні захворювань. Сімейні лікарі та сімейні медичні сестри мають здійснювати індивідуальні заходи з цільової диспансеризації населення щодо цереброваскулярних захворювань з розробкою індивідуальних програм їх усунення або зменшення негативної дії.

**МЕЖІ ПРОЦЕНТИЛЬНОГО РОЗМАХУ МОРФОМЕТРИЧНИХ
ПОКАЗНИКІВ В УРАЖЕНІЙ КІСТКОВІЙ ТКАНИНІ НА 7 ДОБУ
ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ ВВЕДЕННІ МЕЗЕНХІМАЛЬНИХ
СТОВБУРОВИХ КЛІТИН**

Рябошапко Олег Миколайович

аспірант

Вінницький національний медичний університет

ім. М. І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

Анотація: створення та впровадження нових засобів лікування є ключовим і найбільш перспективним напрямком клінічної та експериментальної медицини. Так, новий напрямок, що отримав назву «клітинної терапії» безумовно має широкі перспективи у застосуванні при виникненні патологій з боку опорно-рухового апарату, зокрема і переломах. Проте, для успішного застосування на практиці, він потребує виконання попереднього експериментального дослідження.

Ключові слова: мезенхімальні стовбурові клітини, репаративний остеогенез, морфометрія, ортопедія та травматологія, перелом.

Мезенхімальні стовбурові клітини (МСК) є клітинною популяцією мультипотенційних клітин-попередників, які в залежності від певних умов *in vitro* можуть диференціюватися в різні типи тканин. Описані вже більше 30 років тому, МСК досі є предметом численних досліджень по всьому світу. Наразі доступними є більше 55 тисяч наукових публікацій, що стосуються даної теми та проведено більше 950 клінічних досліджень, які підтвердили їх значимість у лікуванні різних патологій [1].

Досі дискусійним є питання того, які популяції клітин є більш ефективним для застосування і клінічній сфері. Song F. [2] зі співавторами проаналізували терапевтичну ефективність некультивованих моноклеарних

клітин кісткового мозку і кісткових мезенхімальних стовбурових клітин при штучному моделюванні остеоартриту у овець. Статистичний аналіз даних виявив, що обидві популяції клітин мали подібний терапевтичний ефект і користь, з переважанням популяції клітин кісткового мозку. В експериментальній моделі перелому черепа кролів вченими було використано листки МСК добуті з альвеолярної та клубової кісток. Оцінку результатів лікування проводили шляхом проведення гістологічного дослідження. Отримані результати показали, що дана методика лікування є перспективною і потребує подальшого дослідження [3].

Проведені дослідження на тваринах в подальшому дозволяють впроваджувати використання МСК в клінічній медицині. Якщо в 2004 кількість клінічних досліджень щодо застосування МСК була на рівні 0, то в 2012 даний показник склав 140 [4]. Клінічний ефект, що його викликає застосування МСК є надзвичайно потужним і поширюється на більшість напрямків медицини, зокрема і травматологію. Проте важливим є врахування і можливих ризиків, що їх несуть МСК, як то розвиток пухлин, імунні реакції тощо [5].

У зв'язку з цим існує необхідність у поглибленому вивченні впливу застосування МСК на лікування того чи іншого виду патологічного ушкодження чи захворювання.

Мета дослідження – визначити межі процентильного розмаху морфометричних показників в ураженій кістковій тканині щурів на 7 добу експерименту при введенні мезенхімальних стовбурових клітин.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети проведено експериментальне дослідження на 64 щурах лінії «Вістар», що знаходились в умовах віварію. 32 з них проводили остеотомію великогомілкової кістки з використанням інтрамедулярного остеометалосинтезу (ОМС) ін'єкційною голкою – дані групи становили контрольну групу; дослідній групі з аналогічною чисельністю в ділянку перелому вводили суспензію мезенхімальних стовбурових клітин вартонових драглів пуповини. Матеріал для гістологічного дослідження вилучався на 7-му, 14-ту, 21-шу та 28-му добу

експерименту. Кісткові уламки великогомілкових кісток фіксували 10% нейтральним формаліном, з подальшою декальцинацією кісткової тканини, використовуючи ТРІЛОН Б, зневоднювали у спиртах концентрації та занурювали у парафін. Зрізи фарбували гематоксиліном та еозином. Мікроскопію гістологічних препаратів проводили за допомогою світлового мікроскопа OLIMPUS BX 41 із застосуванням збільшень у 40, 100, 200 та 400 разів. Візуалізацію зображення та морфометрію здійснювали за допомогою морфометричної програми Quickphoto micro 2.3. Усі маніпуляції проводили з дотриманням основних принципів роботи з експериментальними тваринами відповідно до положення Європейської конвенції про захист хребетних тварин, які використовуються для експериментальних та інших наукових цілей (Страсбург, 1986 р.), Загальних етичних принципів експериментів на тваринах, ухвалених Першим національним конгресом з біоетики (Київ, 2001 р.), Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» (від 21.02.2006). Статистична обробка даних виконана в ліцензійному пакеті "Statistica 6.0".

В результаті статистичної обробки даних було встановлено межі процентильних розмірів (25,0 percentl і 75,0 percentl надалі) ключових морфометричних показників, що характеризують процес остеогенезу.

В контрольній групі на 7 добу значення площі кісткових трабекул становили 18,64 та 20,15 мкм², значення площі міжтрабекулярних просторів становили від 61,76 до 64,58 мкм², показник відношення площі кісткових трабекул до площі міжтрабекулярних просторів складав від 0,30006 до 0,32082, товщина кісткових трабекул становила від 47,18 до 49,32 мкм, кількість контактів трабекул з кортексом складала від 2,03 до 2,17, середня кількість остеоцитів на кісткових трабекулах була в межах від 22,54 до 25,12, кількість порожніх остеоцитарних лакун становила від 2,57 до 2,74, кількість функціонально активних остеобластів – 10,41 та 14,12.

В експериментальній групі на 7 добу значення площі кісткових трабекул склало 23,12 та 25,08 мкм², площі міжтрабекулярних просторів від 69,24 до 73,65 мкм², показник відношення площі кісткових трабекул до площі

міжтрабекулярних просторів склав від 0,329 до 0,356, товщина кісткових трабекул склала 53,56 та 57,83 мкм, кількість контактів трабекул з кортексом 3,87 та 4,12, середня кількість остеоцитів на кісткових трабекулах – 29,21 та 31,57, кількість порожніх остеоцитарних лакун коливалася від 3,08 до 3,83, кількість функціонально активних остеобластів від 15,31 до 17,04.

Встановлені межі процентильних розмірів на 7 добу експерименту показали, що ступінь активації процесів остеогенезу в експериментальній групі переважає над контрольною групою, що вказує на позитивний вплив застосованої терапії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Pittenger MF, Discher DE, Péault BM, Phinney DG, Hare JM, Caplan AI. Mesenchymal stem cell perspective: cell biology to clinical progress. *NPJ Regenerative medicine*. 2019 Dec 2;4(1):22. <https://doi.org/10.1038/s41536-019-0083-6>
2. Song F, Tang J, Geng R, Hu H, Zhu C, Cui W, Fan W. Comparison of the efficacy of bone marrow mononuclear cells and bone mesenchymal stem cells in the treatment of osteoarthritis in a sheep model. *International journal of clinical and experimental pathology*. 2014;7(4):1415-26. PMID: 24817937
3. Liu Y, Wang H, Dou H, Tian B, Li L, Jin L, Zhang Z, Hu L. Bone regeneration capacities of alveolar bone mesenchymal stem cells sheet in rabbit calvarial bone defect. *Journal of Tissue Engineering*. 2020 Jun;11:2041731420930379. <https://doi.org/10.1177/2041731420930379>
4. Wei X, Yang X, Han ZP, Qu FF, Shao L, Shi YF. Mesenchymal stem cells: a new trend for cell therapy. *Acta Pharmacologica Sinica*. 2013 Jun;34(6):747-54. <https://doi.org/10.1038/aps.2013.50>
5. Saeedi P, Halabian R, Fooladi AA. A revealing review of mesenchymal stem cells therapy, clinical perspectives and Modification strategies. *Stem cell investigation*. 2019;6:34. <https://doi.org/10.21037/sci.2019.08.11>

PHARMACEUTICAL SCIENCES

УДК: 615.03.615.01.615.035

ФАРМАЦЕВТИЧНА ОПІКА У РАННІЙ РАЦІОНАЛЬНІЙ ФАРМАКОТЕРАПІЇ COVID-19

Лісняк Олександр Іванович,

К.м.н., доцент

Застрижна Марта Львівна,

Асистент

Головка Оксана Євгенівна,

Магістр фармації

Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького
кафедра фармації та біології

Вступ. Через стрімку ескалацію захворюваності на COVID-19 глобальна система охорони здоров'я перенаситилася, лікарні не змогли обслуговувати всіх пацієнтів, які потребують медичної допомоги. Багато пацієнтів із симптомами зверталися за допомогою до місцевих фармацевтів щодо безрецептурних ліків.

Загальні ознаки інфекції SARS-CoV-2 включають респіраторні симптоми, лихоманку, кашель, задишку та утруднене дихання. У більш важких випадках інфекція може викликати пневмонію, важкий гострий респіраторний синдром, органну недостатність і навіть смерть. Вірус дуже заразний, швидко поширюється шляхом передачі від людини до людини, тому потрібна швидка відповідь фахівців системи охорони здоров'я.

Швидка передача SARS-CoV-2 відбувається завдяки тому, що афінність зв'язування SARS-CoV-2 з рецептором ангіотензинперетворюючого ферменту 2 (ACE2) вища, ніж інші SARS. «Воротами» для проникнення вірусу SARS-CoV

2 у клітину є рецептори розташовані до ангіотензин-перетворюючого ферменту 2 (ACE2).

Отже, COVID-19 отримує клітинний доступ через рецептор ангіотензин перетворюючого ферменту 2 до клітин господаря після вірусної атаки SARS-CoV-2, що починається із взаємодії спайкового білка (S-протеїн) з рецептором ACE2, розташованим на поверхні клітин дихальних шляхів і клітин травної системи. А такі рецептори як дипептидилпептидаза 4 або амінопептидаза N COVID-19, на відміну від інших коронавірусів, очевидно, не використовує для клітинного доступу

Мета. Проаналізувати теперішні дані доказової медицини та сформулювати основи раціональної фармакотерапії пацієнтів з коронавірусною інфекцією для оптимізації фармацевтичної опіки.

Об'єкт дослідження — перебіг коронавірусної інфекції у інфікованих пацієнтів.

Предмет дослідження — фармацевтична опіка у ранній раціональній фармакотерапії пацієнтів з коронавірусною інфекцією в межах об'єкта.

Методи дослідження. Щоб досягнути поставленої цілі, використовували методи, рекомендовані для теоретичних досліджень, а саме *методи аналізу* сучасної наукової інформації.

Метод *синтезу* — це метод, у якому формують власні рекомендації та висновки, на основі проаналізованої інформації, які відносяться до предмету дослідження.

Метод *дедукції*, у якому висновки щодо якогось елементу множини розумової конструкції роблять на підставі знання загальних властивостей, які відносяться до предмету дослідження.

Метод *індукції*, коли на підставі результатів окремого випадкового клінічного дослідження роблять висновок стосовно зазначеної проблеми в загальному.

Результати і обговорення. Сформульовані основи фармацевтичної опіки у раціональної фармакотерапії коронавірусної інфекції мають практичне

значення для фармацевтичних фахівців, адже, проведений аналіз літературних матеріалів дозволив покращити розуміння проблеми та звернути особливу увагу фармацевтів на пацієнтів з коронавірусною інфекцією, і тим самим оптимізувати фармацевтичну опіку.

Пацієнти з коронавірусною інфекцією частіше скаржилися на такі симптоми:

1. втомлюваність,
2. лихоманка,
3. головний біль,
4. задишка,
5. болі в м'язах або тілі,
6. сухий кашель,
7. міалгія,
8. пневмонія.

Рідше, але у переважної більшості хворих, були симптоми несмаку (порушення смаку), діареї, тромбоцитопенії і лімфопенії, кровохаркання, нежитю, ураження нирок та печінки. Інкубаційний період становив від 2 до 14 днів, в залежності від стану імунітету і віку пацієнта, тому чим більше знижені показники імунної системи, тим швидше наставала гостра стадія захворювання та важче переносився сам вірус, а інколи наставав і летальний кінець.

Кілька випробувань наразі досліджують потенційні ліки як варіанти лікування COVID-19, зокрема ремдесивір, імуноглобуліни, арбідолу гідрохлорид у поєднанні з розпиленням інтерферону, ASC09F плюс озельтамівір, ритонавір плюс озельтамівір, лопінавір плюс ритонавір, лікування мезенхімальними стовбуровими клітинами, дарунавір плюс кобіцистат, гідроксихлорохін, метилпреднізолон і трансплантація відмитої мікробіоти. Ремдесивір для внутрішньовенного введення (новий нуклеотидний аналог проліків, розроблений для Ебола вірусу, у фазі 2 клінічних випробувань) використовувався у деяких пацієнтів із потенційною ефективністю проти COVID-19. Крім того, хлорохіну фосфат показав певну ефективність у

лікуванні пневмонії, пов'язаної з COVID-19. Важливо враховувати, що клінічна безпека та ефективність ремдесивіру та хлорохіну ще не були встановлені добре спланованими клінічними дослідженнями фази 3, і будь-який потенційний баланс використання ризику та користі слід розглянути перед використанням таких агентів, щоб уникнути будь-якої токсичності, ускладнень або побічні ефекти такого лікування.

Тут важливо зазначити, що через поширення різних думок експертів щодо безпеки деяких ліків, що застосовуються для пацієнтів, інфікованих COVID-19, фармацевти повинні бути готові відповісти на занепокоєння людей щодо використання стероїдів, ібупрофену, блокаторів рецепторів ангіотензину та інгібіторів ангіотензинперетворювального ферменту (АПФ), а також надавати відповідні консультації щодо цих препаратів на основі останніх рекомендацій Управління з контролю за продуктами й ліками США (FDA).

Інгібітори АПФ та блокатори рецепторів ангіотензину (БРА), які, в основному, використовуються для лікування гіпертензії, пов'язані зі збільшенням експресії АПФ2. SARS-CoV-2 зв'язується з клітинами господаря через АПФ2. Повідомлялося про надмірну експресію АПФ у пацієнтів із цукровим діабетом 1 або 2 типу, які отримували інгібітори АПФ та БРА. Однак наразі немає переконливих доказів на підтримку твердження про те, що лікування інгібіторами АПФ або БРА може призвести до більшого ризику COVID-19 або несприятливих наслідків, якщо вони заразяться коронавірусом. У цей час Міжнародна фармацевтична федерація (МФФ) рекомендує продовжувати лікування інгібіторами АПФ або блокаторами рецепторів ангіотензину, якщо інше не рекомендовано медичною командою пацієнта. Дуже важливо бути в курсі оновлень від FDA або ВОЗ, оскільки їхні рекомендації можуть бути змінені в міру появи нових доказів.

Особливої уваги заслуговує питання потенційних стратегій лікування пацієнтів із COVID-19. Адже, клінічний перебіг COVID-19 неоднорідний і може бути тривалим. Основною проблемою при розробці ліків є пристосування терапії до стадії захворювання. Більшість даних клінічних випробувань наразі

стосуються госпіталізованих пацієнтів. Існує обмежене уявлення про ефективні методи лікування на ранніх стадіях, у післягоспітальному або тривалому періоді COVID-19. Переважна більшість випробувань лікування має більш теоретичне, ніж практичне обґрунтування і ґрунтується на геномній організації та молекулярних механізмах SARS-CoV-2.

З метою профілактики, захисту та зміцнення здоров'я пацієнта фармацевт повинен надати фармацевтичну опіку пацієнту, а саме: чітку та зрозумілу інформацію про правильне застосування лікарського засобу та його можливі протипоказання, щоб пацієнт отримав від нього максимальну користь.

Висновок. Раннє лікування, зменшуючи прогресування до госпіталізації, може суттєво зменшити довгострокову захворюваність, смертність і зменшити навантаження на ресурси охорони здоров'я. Противірусні препарати виправдано залишаються в центрі уваги для лікування на ранніх стадіях COVID-19. Фармацевтична опіка відіграє провідну роль у раціональній фармакотерапії коронавірусної інфекції, тому актуальній обізнаності фармацевтичних працівників щодо новизни фармакотерапії COVID-19 потрібно виділити місце в перших рядах та регулярно інформувати штаб новизною досліджень. Фармакотерапія COVID-19, в першу чергу, включає застосування противірусних лікарських препаратів, моноклональних антитіл та інших препаратів, що модулюють активність імунної системи і є виключно рецептурними ліками. Фармацевти знаходяться в унікальному становищі для просування та забезпечення безпечного використання безрецептурних продуктів, таких як вітамін D, аскорбінова кислота, фолієва кислота та дієтичні добавки із цинком. Щоб покращити фармацевтичну опіку, фармацевти разом з сімейними і лікуючими лікарями повинні переосмислювати себе, знаходячи рішення для розширення своєї ролі в аптеці, загалом мають зосереджуватися на встановленні більш тісних стосунків з пацієнтом і підвищенні свого професіоналізму, взявши на себе велику відповідальність за надання відповідних порад зокрема в ранній фармакотерапії COVID-19.

TECHNICAL SCIENCES

STUDY OF THE COGENERATION COOLER THERMAL SCHEME

Senetskiy Oleksandr,

Doctor of Technical Sciences, Senior Researcher,
Associate Professor

Anatolii Pidhornyi Institute
of Mechanical Engineering Problems NAS of Ukraine

Forkun Yana,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor

Glebova Marina,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor

O. M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

Introductions. The ecological state of the environment and the increase in the fuel resources cost lead to the search for new highly efficient systems for producing cold, heat and electricity. First of all, interest in secondary and renewable energy resources is growing. One of the actively developing areas is the development and realization of generating equipment based on the use of cycles on low-boiling working fluids [1, 2]. Such cycles make it possible to usefully use heat of low potential to generate electrical energy or increase its potential for heat supply, or to obtain not deep cold, which can be used in air conditioning.

Traditionally, the cycle of a complex heat-utilizing cooling thermotransformer is a system in which the power of the turbine cycle is transferred to mechanically drive the vapor compression cooler in full. In this case, the connection (simple step down and step-up thermal transformers) is assumed to be only mechanical.

In this work, the problem of improving the thermodynamic cycle is solved by introducing not only the mechanical connection of the power and cooling

components, but also their thermal interaction.

Aim. The main goal of scientific research: to develop an effective simple combined (cogeneration) cycle; select working fluids for generating and cooler cycles; create a computer model of the cooler and find a rational ratio of power and cooling cycles when the temperature of the existing heat source of low potential changes (130 – 250 °C).

Materials and methods. The research is based on the developed and built hierarchical structure of an integrated scientific and methodological approach to solving energy saving problems in the implementation of power generating equipment. This approach allows to consciously and consistently analyze and calculate existing facilities, followed by the selection and submitting of recommendations for the implementation of possible energy saving and energy efficient scheme and regime solutions. [3, 4]. Calculations are performed by using a software package developed and adapted for modeling thermodynamic cycles on different working fluids of different layouts in Anatolii Pidhornyi Institute of Mechanical Engineering Problems NAS of Ukraine.

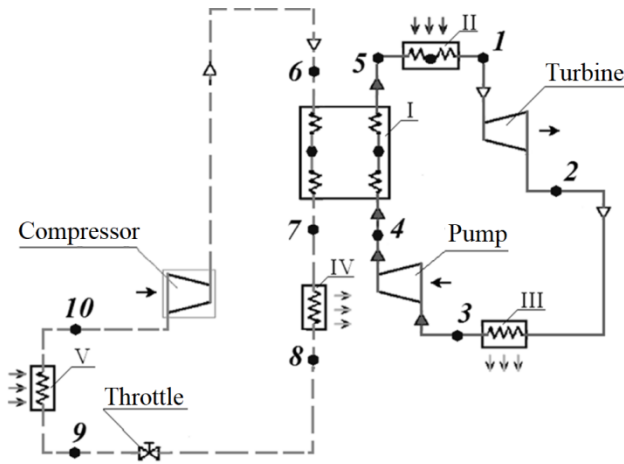
The search for a final solution is based on the following main stages:

- construction of a basic thermal scheme;
- selection of working fluids for power and cooling cycles;
- accounting for the parameters of working fluids circulating in closed circuits;
- search for a rational structure and parameters of the working fluids in thermodynamic cycle;
- determination of rational nominal and variable modes of thermodynamic cycle of different configurations and with different working fluids.

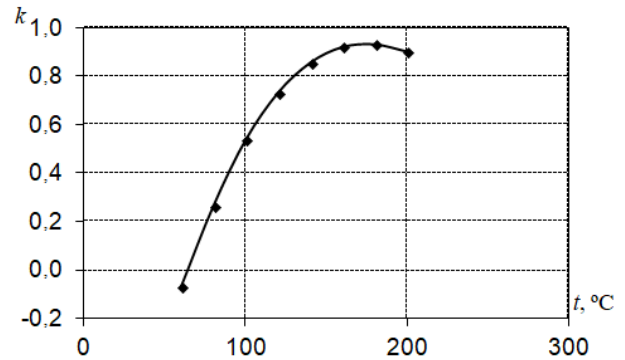
For the constructed cooling thermotransformer thermal scheme (fig. 1), working fluids were selected (for the power cycle – R21, the cooling cycle – R13B1) and rational parameters were determined.

In the process of study to determine the degree of cogeneration in the production of mechanical power by a fully implemented thermotransformer system for cooling at a level up to +10 °C, at outdoor temperature – +30 °C, with a change in

temperature of the compensatory heat source (fig. 2). As the y-axis, the value of cogeneration production of work indicator k relative to the current cooling capacity is used. The latter increases slightly with increasing temperature.

Fig. 1. Basic thermal scheme of the combined cogeneration unit: I – regenerative heat exchanger; II, III – evaporator and power cycle condenser, respectively; IV – cooler; V – cooler cycle evaporator; — – direct cycle (R21); - - - reverse cycle (R13B1)

Fig. 2. Dependence of the cogeneration index of a heat-using cooler on the temperature of the working fluid at the turbine inlet

The cogeneration index is the ratio of the overabundant mechanical power generated by a complex thermal transformer to its cooling capacity. It can be calculated as the ratio of the mechanical power consumed or generated by the combined cycle to the cooling capacity:

$$k = N / Q_c,$$

where k – cogeneration indicator; N – mechanical power consumed by the cycle from an external engine or generated for an external consumer; Q_{eva} – real reverse cycle cooling capacity, equal to the heat flow received by the evaporator during the completion of the reverse cycle.

Results and discussion. The curve (fig. 2) determines the significant consumer benefits of using the proposed cogeneration system. The first of which is to achieve the energy autonomy of the heat-using air conditioner at a low temperature of the

source of compensatory heat, close to 75 °C. The second is associated with a sharp improvement in the consumer quality of the system activated by the heat flow with a slight increase in the temperature of the compensatory source. At a temperature of the compensatory heat source of 70 °C, the system needs to consume electricity; and at its value of 150 °C, the specified system becomes already predominantly energy.

Conclusions. According to the computational studies, it was determined that a cogeneration heat-using cooler can be implemented both with pure production of not deep cold, and with combined production of electrical energy and not deep cold. It is important that based on the results obtained, it is possible to develop a typical technical solution, but it must be taken into account that each object of implementation must be considered individually.

REFERENCES

1. Enhanced thermal efficiency organic Rankine cycle for renewable power generation / U. Caldiño Herrera, J. C. García, F. Z. Sierra-Espinosa, J. A. Rodríguez, O. A. Jaramillo, O. De Santiago, S. Tilvaldiev // *Applied Thermal Engineering*. Volume 189, 5 May 2021, 116706.

2. Saadon S. Organic Rankine Cycle (ORC) as waste heat recovery system for micro-cogeneration: A preliminary study / S. Saadon // *Journal of Physics: Conference Series*. 2053 (2021) 012019. – P. 1-7.

3. Malyarenko V. A., Senetskyi O. V., Kolodyazhny S. V. (May 24-28, 2021) Methodological approach to solving energy saving issue based on the use of secondary energy resources. *CYSENI 2021*. Lithuanian Energy Institute, Kaunas, Lithuania, 468–478.

4. Horpynko Yu. I., Senetskyi O. V. Activation of absorption chillers by the transit heat flow of the energy cycle in cogeneration solar systems. *Thermal Science and Engineering Progress*. Volume 43, 1 August 2023, 101947.

РОЗРОБКА ДИЗАЙНУ КОЛЕКЦІЇ ЧОЛОВІЧОГО КОСТЮМУ З ЕЛЕМЕНТАМИ 3D ДРУКУ

Бабич Антоніна Іванівна
Кернеш Вікторія Пилипівна

к. т. н., доцент
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Вступ. Однією з глобальних задач дизайнерів і виробничників є насичення ринку сучасними, модними, креативними, носибельними виробами, що мають високі естетичні і утилітарні властивості, відповідають потребам і смакам різних груп споживачів.

Мода постійно змінюється і створює тимчасове умовне уявлення про красу і актуальну форму одягу. Прагнення дизайнерів до періодичної зміни зовнішньої форми одягу призводить до одноманітності в одязі і врешті заміною існуючої форми на іншу. Яка б не була вдала з естетичної точки зору форма чи конструкція одягу, матеріал, кольорова гамма методика і технологія обробки і оздоблення виробу, їх чекає заміна на іншу, коли товар закінчує свій «життєвий цикл». Тому при розробці моделі виробів індустрії моди дуже важливо відшукати модну родзинку даного часу і втілити її елементи у колекції виробів [1-2].

При проектуванні виробів індустрії моди, і зокрема чоловічого костюму, повинні бути максимально використані інновації в секторі науки, техніки, прикладного мистецтва, обрані оптимальні конструктивні та композиційні рішення, відповідно концепції створення виробів.

Мета дослідження - Розробка дизайну колекції чоловічого костюму на основі теоретико-практичних дослідження питань моди і можливостей використання елементів 3D друку для оздоблення у виробах індустрії моди.

Матеріали та методи. Використано метод мистецтвознавчих спостережень та узагальнень, теоретико-аналітичні та експериментальні методи дослідження.

Результати та обговорення Створення креативного дизайну чоловічого костюму передбачає не тільки координальну зміну зовнішньої форми об'єкта, але і впровадження не звичних для даної категорії виробів оздоблювальних та оздоблювально-функціональних елементів таких як 3D сітки, ланцюжки тощо.

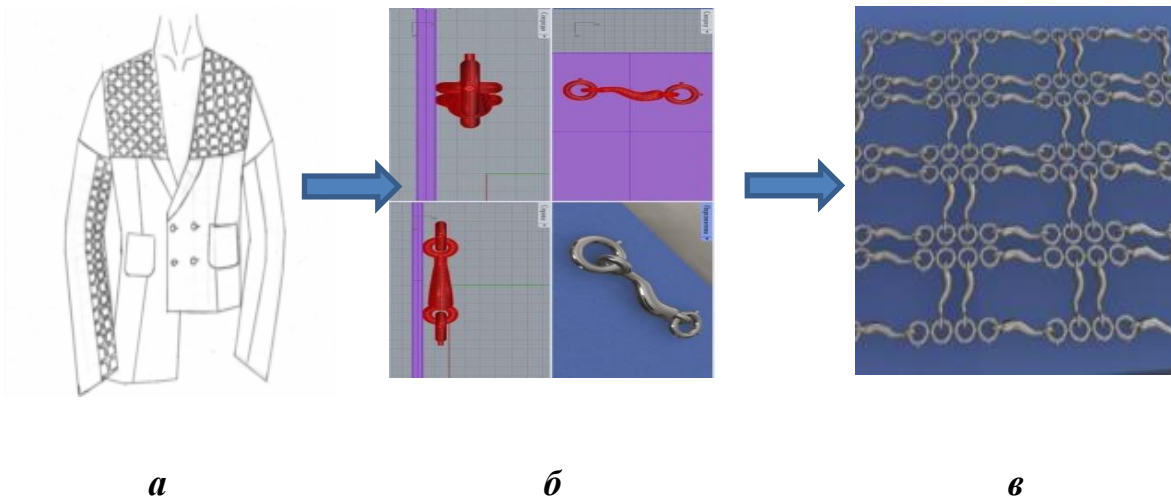
Впровадження не стандартних рішень та інноваційних технологій створення і оздоблення виробу дозволяє дизайнеру створити власний стиль, як відображення внутрішнього світу автора розробки, його мрії, вподобання і прагнення.

Проаналізувавши результати дослідження можна зазначити, що головний задум авторів роботи полягає у використанні елементів 3D друку для оздоблення піджаків чоловічого костюму і створення унікальних виробів [2-3].

Для втілення ідеї в рамках наукового студентського гуртка кафедри технологій моди, КНУТД було створено дизайн декількох конструкцій чоловічих піджаків з елементами 3D друку (кольчуга, ланцюжки, сітка), за ескізами розроблено 3D моделі для друку елементів костюму, відруковано елементи на 3D принтері в умовах лабораторії кафедри та відшито пробні зразки виробів (рис.1-3).

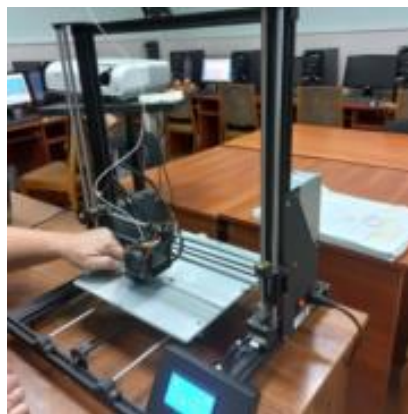

Рис. 1 Ескізний дизайн - проєкт колекції чоловічого костюму з елементами 3D друку (колекція «Пристрасть», автор Д. Ткаченко)

Рис. 2 Візуалізація елементів 3D друку для піджака колекції чоловічого костюму

а – ескіз моделі піджака з елементами 3D; б - 3D модель елемента костюму; в – візуалізація сітки елемента костюму.

Рис. 3. 3D принтер «Prusa»

(лабораторія кафедри технології моди, КНУТД)

Отже, для впровадження сміливих ідей дизайнера практично немає меж для польоту його фантазії і виготовлення колекції виробів для показу на подіумі [1-3]. Тому яскраві кольори, цікаві матеріали і форми деталей конструкції виробу, інноваційні підходи і технології є актуальними з точки зору розробки і втілення науково орієнтованої розробки дизайн проекту чоловічого костюму з елементами 3D друку. Робота є актуальною і потребує подальших досліджень щодо вдосконалення моделей і технологій друку елементів костюму.

Висновок. Постановка і втілення в «життя» креативних ідей, що стоять перед фахівцями індустрії моди вимагає не тільки творчої фантазії і відчуття потреб ринку, а й глибоких знань щодо дизайну, конструювання та технологій. Без цих знань неможливо реалізувати нові ідеї та створювати ексклюзивні вироби.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Івасенко М. В., Гврітішвілі А. В., Савіна М. І., Гаркава Т. С., Колле С. М. Адаптація fashion-індустрії до глобальних світових процесів. Науково-виробничий журнал «Індустрія моди. Fashion Industry». 2020, № 3. С.36-40.
2. Сфера застосування 3D-друку – <https://anrotech.ru/blog/primenenie-tehnologii-3d-pechati/>
3. Бабич А., Кернеш В., Ткаченко Д. Використання елементів 3D друку в дизайні чоловічого костюму. Вісник ХНУ. Технічні науки, №5 (313), 2022, с. 32-36.

ВИРОБНИЦТВО ВЗУТТЯ ЗА ІНДИВІДУАЛЬНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ

Бабич Антоніна Іванівна

к. т. н., доцент

Липський Тимофій Миколайович

к. т. н., асистент

Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Вступ. Сучасна мода є демократичною у смаках, бажаннях та вподобаннях споживача. Широкий спектр можливостей сучасної людини і різноманітність трендів дозволяє створювати дизайнерам модні образи в будь-якому стилі. Молодь, наповнена бунтарським духом неповторності і протесту суспільству, на противагу гламурному SWAG і розумній повсякденності Smart Casual може обрати для себе не менш яскравий, але більш зухвалий та індивідуальний Grunge. Люди бізнесу люблять вишукану класику, а люди старшого покоління зручність та простоту.

Виробництво взуття за індивідуальним замовленням дає можливість фахівцю творити використовуючи типові і не типові матеріали, класичні і удосконалені власноруч методи і методики моделювання, технології складання деталей у виріб, а також дозволяє експериментувати з фінішними композиціями для оздоблення і досягати не просто бажаного, але й практично унікального результату. Потрібно відмітити той факт, що виробництво взуття за індивідуальним замовленням стає дедалі популярнішим у світі, про що свідчать щорічні професійні виставки [1-4].

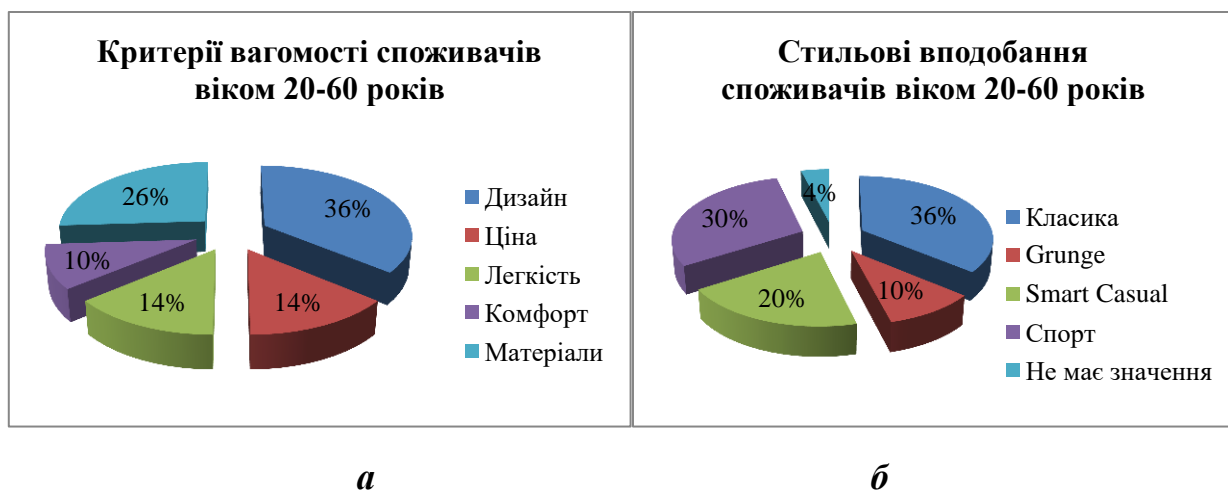
Мета дослідження - створення взуття у стилі сучасної класики за рахунок розробки оригінальної конструкції, використання класичної технології складання взуття та застосування інноваційної методики фінішного оздоблення готового виробу.

Матеріали та методи. Для досягнення мети роботи необхідно дослідити тенденції моди і попиту на взуття в умовах сучасних професійних виставкових

центрів, виявити потреби споживачів і думки професіоналів щодо придбання виробів даного стильового сегменту, обґрунтувати споживчі потреби у формуванні сучасного асортименту, розробити конструкції взуття, удосконалити етапи і технологічні процеси виробництва виробу.

У дослідженні використовувалися теоретико-аналітичні методи дослідження та практичні технології виготовлення і оздоблення виробів індустрії моди [2].

Результати та обговорення. В результаті аналізу сучасних напрямків моди та думок професіоналів і споживачів, отриманих на основі проведеного анкетування за критеріями вагомості в умовах міжнародної виставки «leather and shoes-2023», м. Київ (рис. 1, а, б), за підтримки ТОВ «Litini», була розроблена асортиментна серія чоловічих напівчеревинок для повсякденного носіння у стилі сучасної класики, виготовлено дослідні зразки моделі чоловічого взуття з фінішним оздобленням (рис. 2) за удосконаленою авторами роботи технологією виготовлення і фінішного оздоблення готових виробів [10, 11].

Рис. 1. Аналіз анкетування споживачів за критеріями вагомості (а) та стильовими вподобаннями (б)

Візуалізація технологічних етапів виготовлення та фінішного оздоблення взуття за індивідуальним замовленням представлена на рис. 3 (а-ж).

Матеріали з фінішним оздобленням згідно загальновідомої методики (за

ДСТУ ISO 5404:2007 Шкіра.

Фізико-механічні випробування.) піддавались експериментальним випробуванням на фізико – механічні властивості фінішного покриття, а готове взуття піддавалось дослідному носінню (за методикою ДСТУ EN ISO 20344: 2009) для перевірки і підтвердження високих експлуатаційних властивостей виробу [3, 4].

Рис. 2. Розроблений зразок напівчеревикув чоловічих для повсякденного носіння в стилі сучасна класика а – вид спереду; б – вид збоку; в – вид з розворотом; г – вид знизу

Рис. 3 Візуалізація етапів технології виготовлення та фінішного оздоблення чоловічого взуття за індивідуальним замовленням в стилі сучасна класика
 Для виготовлення дослідних зразків чоловічих напівчеревиків в стилі

сучасна класика було використано тільки натуральні матеріали: для верху взуття – шкіра Краст з сировини великої рогатої худоби (ВРХ) з тисненням; для підкладки – шкіра для підкладки взуття; для деталей низу взуття – шкіра Краст для низу взуття з чепрака ВРХ; нитки для складання заготовки та шнурівка виготовлені з бавовняного волокна. До підошви взуття для носіння у період «осінь-зима», може додатково додаватися комплект підошви з поруватої гуми чи поліуретану (ПУ), який за бажанням покупця прикріплюють до основної підошви для підвищення її зносостійкості під час виробництва виробу або під час ремонту взуття. Метод кріплення низу взуття клеє-прошивний. Дане взуття розроблялось і виготовлялось в умовах дизайн студії і технологічної лабораторії моди ТОВ «Litini».

Висновок. На сьогоднішній день виробництво взуття за індивідуальним замовленням є актуальним і затребуваним.

Застосування фінішних композицій для оздоблення готового взуття з Красту є пріоритетним напрямом розвитку виробництва, оскільки розширює можливості і зменшує витрати на матеріали, що в цілому здешевлює вартість виробу не погіршуючи його естетичних, ергономічних, технологічних і гігієнічних характеристик.

Використання фінішних композицій для оздоблення взуття зі шкіри Краст дає змогу отримати покриття високої якості. Ефективність підтверджується високою стійкістю отриманого покриття до механічного впливу, дії води та органічних розчинників.

Результати дослідного носіння розроблених чоловічих напівчеревикув в стилі сучасна класика показали високі результати у порівнянні зі стандартизованими величинами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Огляд ринку. Вітчизняна індустрія моди. / Мій бізнес [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://msb.aval.ua/ru/news/?id=24843>
2. Lypskyi, N. Pervaia, O. Okhmat, O. Mokrousova, A. Babych.

DETERMINING PATTERNS IN THE USE OF FINISHING FORMULATIONS FOR TRIMMING THE CRUST LEATHER"Східно-Європейський журнал передових технологій" (№1/6 (109) 2021). Опубліковану статтю можна побачити на сайті журналу в закладці «Архівномерів»(<http://journals.uran.ua/eejet/issue/archive>). (Scopus)

4. Maryna Leshchyshyn Mykolaivna, Svitlana Stepanivna Garkavenko, Antonina Babich. Studying the similarities of deformation properties of leather materials in the process of creating a model of shoes ICAMS 2020 – 8 th International Conference on Advanced Materials and Systems [https://doi.org/ 10.24264/icams-2020.I.0 -83-88c](https://doi.org/10.24264/icams-2020.I.0-83-88c) (Scopus)

5. Бабич А. І., Липський Т. М., Радікова А. В. Сучасні методи і старовинні технології реставрації та відновлення взуття. Вісник Хмельницького національного університету – 2022. – №4 (311) : Серія "Технічні науки". 204-208с.

АСИНХРОННІ ДВИГУНИ В ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБАХ

Гуцул Олег Олександрович

аспірант

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Вступ. Сьогоднішнім викликом суспільства є постійне підвищення ефективності, надійності транспортних систем. Зростаюча свідомість щодо екологічних проблем та необхідності зменшення використання палива нафтового походження призводить до зростання інтересу до електричних транспортних засобів. Одним із ключових компонентів електричних транспортних систем є асинхронний двигун, який відіграє важливу роль у забезпеченні тягової потужності та керування.

Мобільні транспортні засоби, такі як електромобілі, тролейбуси та інші, використовують асинхронні двигуни як основний рушій. Керування цими двигунами вимагає розробки та вдосконалення методів, що забезпечують оптимальну продуктивність, ефективність та надійність роботи. Огляд і аналіз сучасних методів керування асинхронними двигунами у мобільних транспортних засобах є важливим кроком у розумінні досягнень та виявленні потенційних напрямків подальшого розвитку.

Мета роботи. Аналіз проблем, пов'язаних з контролем асинхронних двигунів у контексті електричних транспортних систем. Основний акцент буде зроблено на вивченні різних методів, алгоритмів та технологій, що використовуються для досягнення оптимального керування та забезпечення надійності і автономності роботи асинхронних двигунів.

Матеріали та методи. У роботі представлено огляд та аналіз сучасних методів керування асинхронними двигунами та застосування їх у мобільних транспортних засобах. З'ясовано, що контроль асинхронних двигунів є критичним фактором для досягнення ефективності та надійності електричних транспортних систем. В ході огляду літератури досліджено різні аспекти

керування асинхронними двигунами у мобільних транспортних засобах, зокрема режими роботи, алгоритми керування, використані математичні моделі та інші технічні аспекти. Розглянуті сучасні методи, які використовуються для покращення динамічних і статичних характеристик асинхронних двигунів, такі як векторне управління потоком, пряме керування моментом і інші. Основний акцент роботи зроблено на аналізі результатів моделювання та експериментальних досліджень, що підтверджують ефективність запропонованих методів керування. Дослідження показали досягнення високої точності керування, яка забезпечує як динамічну, так і статичну стійкість.

Результати та обговорення. Електричні транспортні засоби привертають значну увагу завдяки своїм перевагам, таким як економія енергії, зменшення забруднення, низький рівень шуму та сумісність з різними джерелами енергії.

Система електроприводу EV складається з джерела живлення, приводного двигуна та системи керування приводом. Асинхронні двигуни використовуються в електромобілях через свої переваги, такі як відсутність контактних щіток, проста конструкція, низька вартість, висока надійність і низька пульсація крутного моменту.

Запропонована схема керування гарантує, що компонент потоку ротора на осі q дорівнює нулю, а потік ротора орієнтований у напрямку загального потоку ротора.

Технологія непрямого орієнтованого на поле керування асинхронним двигуном електричного транспортного засобу. Запропонована схема керування, яка була успішно змодельована та підтверджена експериментально, демонструє перспективи в досягненні якісної динамічної та стаціонарної продуктивності. Дослідження сприяє розвитку стратегій управління системами приводу електричних транспортних засобів, використовуючи асинхронні двигуни.

Синергетичний підхід до нелінійного керування силовою станцією електромобіля який спрямований на стабілізацію швидкості транспортного засобу, частоти обертання ротора та оптимальний контроль тяги, використовуючи підхід до енергозбереження. Запропоновані закони та модель

керування можуть бути використані в складних ієрархічних системах керування електромобілями.

Електробуси з багатомоторним приводом і високою максимальною швидкістю руху, як правило, мають більші значення питомої потужності. Це свідчить про те, що синхронні двигуни з рідкоземельними постійними магнітами пропонують оптимальне використання з точки зору максимального ККД, габаритних розмірів і питомих енергетичних характеристик.

Застосування керування гістерезисом просторового вектора обертання в електромобілях з різними типами електродвигунів, а саме асинхронних машинах та синхронних двигунах з постійними магнітами (ПМСД). Представлено схему трансмісії та детально пояснена концепція керування. Контролер гістерезису просторового вектора обертання спрямований на зменшення втрат потужності шляхом мінімізації процесів перемикавання.

Лінійна модель для керування струмом ротора і можливість рекуперації енергії під час динамічного гальмування є важливими внесками. Експериментальні результати підтверджують модель і вказують на можливість розробки недорогих приводів.

Порівнюються два методи керування для електромоторів асинхронного типу у електромобілях. Представлена базова структура трансмісії і системи керування. Введено і порівняно два методи керування: симетричну синусоїдальну модуляцію і гістерезисний контроль з використанням векторного простору обертального руху. Показані симуляції для обох методів керування за допомогою одного асинхронного мотора. Контролер на основі гістерезисного контролю векторного простору обертального руху дозволяє зменшити втрати енергії шляхом зменшення процесів перемикавання. Крім того, цей метод дозволяє уникнути зусиль щодо фільтрації шляхом зменшення впливу окремих високочастотних гармонік.

Одним з нових аспектів є використання розподілених електричних двигунів замість одного централізованого, який традиційно використовується для двигунів з внутрішнього згоряння. Це дає змогу спростити механічну

структуру приводу, зменшити об'єм конструкції та масу приводу. Застосування принаймні двох розподілених електричних двигунів замість одного централізованого дозволяє повністю розділити керування колесами. Це дозволяє здійснювати індивідуальне динамічне керування кожним тяговим двигуном та пов'язаним з ним колесом. Розподілені двигуни також дають можливість інтегрувати додаткові функції приводу та безпеки, такі як системи пробуксовки або системи контролю тяги.

Результати, засновані на управлінні, орієнтованому на поле ротора, і проведено аналіз стаціонарної та динамічної поведінки машин. Ефективність підходу оцінюється шляхом порівняння втрат потужності за різних умов експлуатації.

Дослідження дає уявлення про вплив методів контролю на втрати потужності та підкреслює потенціал для покращення продуктивності та автономності електромобілів. Зводячи до мінімуму втрати електроенергії, можна підвищити енергоефективність транспортного засобу, сприяючи зниженню залежності від палива та вирішенню екологічних проблем.

Електричний транспорт демонструє більш високу ефективність і екологічність в порівнянні з автомобілями з двигунами внутрішнього згоряння. Він економніший у споживанні енергії, потребує простішого та дешевшого обслуговування, має менше комплектуючих. Розвиток електротранспорту вбачається перспективним для країни, особливо в таких областях, як Алмати та гірничо-металургійна промисловість.

Удосконалення силової електроніки дозволяє розробити керовані електроприводи з використанням потужних транзисторів (IGBT). Ці приводи дозволяють плавно контролювати швидкість обертання двигунів постійного струму, і запропоновано різні варіанти схем живлення з використанням широтно-імпульсних перетворювачів.

Інтеграція цих напрямків може призвести до високоефективних електроприводів, що зробить електротранспорт перспективним варіантом майбутнього.

Також обговорюється застосування прямого керування крутним моментом (DTC) та стратегія керування струмом ротора під час високошвидкісної надсинхронної роботи. Це підкреслює важливість надійності шляхом включення резервних пристроїв регулювання швидкості як у статорній, так і в роторній системах.

Одночасний контроль швидкості статора та ротора підвищує надійність системи та полегшує відновлення потужності ковзанням.

Блок керування двигуном складається з частини керування та частини перетворення електроенергії. Частина керування генерує команди для ефективного керування приводним двигуном, отримуючи вхідні сигнали від різних датчиків і команди моменту. Частина перетворення електроенергії включає силовий напівпровідниковий модуль, конденсатор ланцюга постійного струму та систему розсіювання тепла.

Операційні тести тролейбуса зі зберіганням енергії повністю підтвердили переваги гібридної системи енергопостачання. Система зберігання енергії типу конденсатора дозволяє подорожувати без підключення до мережі тягового живлення, як у депо, так і на маршруті, коли мережа пошкоджена, а також зберігати енергію під час гальмування.

Тести гібридної системи з додатковою акумуляторною батареєю показали можливість подорожувати певну відстань без підключення до мережі, що розширює можливості використання тролейбуса в історичних частинах міст без необхідності встановлення тягової мережі. Система керування швидкістю гібридного тролейбуса задовольняє вимоги, пов'язані з технологічними параметрами (початковий крутний момент, прискорення, максимальна швидкість), забезпечуючи пасажирський комфорт і співпрацю з системою зберігання енергії.

Використання гібридної системи енергопостачання для тролейбусів з асинхронним двигуном демонструє значні переваги з енергоефективності. За результатами тестів, система зберігання енергії типу конденсатора знижує споживання електроенергії на 20-25% та зменшує пікову потужність на 20-40%.

Це сприяє зниженню витрат на електроенергію та оплаті пікової потужності. Застосування гібридної системи енергопостачання дозволяє також ефективно використовувати енергію, що накопичується під час гальмування. В процесі гальмування енергія, яка зазвичай втрачається, зберігається у конденсаторі.

Це особливо корисно в ситуаціях, коли мережа пошкоджена або коли треба подорожувати у старих історичних частинах міст, де встановлення тягової мережі є складним або небажаним.

Система керування швидкістю гібридного тролейбуса забезпечує плавний старт, розгін та гальмування, що забезпечує комфортну поїздку для пасажирів. Вона також взаємодіє з системою зберігання енергії, дозволяючи ефективно використовувати збережену енергію під час руху. Застосування гібридної системи енергопостачання в тролейбусах може бути перспективним рішенням для комунального транспорту. Вона допомагає знижувати залежність від традиційної тягової мережі, економить енергію та знижує викиди шкідливих речовин, сприяючи створенню екологічно чистого та стабільного громадського транспорту.

Отже, гібридна система енергопостачання для тролейбусів з асинхронним двигуном та зберіганням енергії має потенціал покращити ефективність та сталість роботи тролейбусів, знизити енергоспоживання та сприяти створенню екологічно чистого комунального транспорту.

Висновки. Застосування та методи керування асинхронними двигунами у сучасних мобільних транспортних засобах є актуальною темою дослідження. З огляду на наведену інформацію з різних статей, можна зробити декілька висновків.

Перш за все, електричні двигуни, зокрема асинхронні двигуни, отримують все більшу популярність у сучасних мобільних транспортних засобах, таких як електромобілі, гібридні автомобілі та електричні скутери. Це пов'язано зі зростанням усвідомлення екологічних проблем і потреби у більш сталому й ефективному виді транспорту.

З огляду на різноманітність вимог до мобільних транспортних засобів,

таких як високі динамічні характеристики, енергоефективність та керованість, важливо вибрати відповідний метод керування асинхронними двигунами.

Розробка нових систем керування та алгоритмів є важливим напрямком досліджень у сфері застосування асинхронних двигунів у мобільних транспортних засобах. Впровадження передових технологій, таких як інтелектуальні системи керування, адаптивні алгоритми та системи прогнозування, може значно покращити ефективність та продуктивність таких систем.

Усі ці висновки підтверджують важливість подальших досліджень та розвитку в області застосування та методів керування асинхронними двигунами у сучасних мобільних транспортних засобах. Це відкриває шлях до створення більш сталого, ефективного та екологічно чистого транспорту для майбутніх поколінь.

ПРО ТРАЄКТОРІЮ РУХУ ТІЛА, ВИПУЩЕНОГО ПІД КУТОМ ДО ГОРИЗОНТУ З МІНІМАЛЬНОЮ ПОЧАТКОВОЮ ШВИДКІСТЮ

Калиновський Андрій Якович,

к.т.н., доцент,

Поліванов Олександр Геннадійович,

викладач

Національний університет цивільного захисту України,

м. Харків, Україна

Вступ

Наведено спосіб розрахунку траєкторії доставки тіла (контейнера з вогнегасною речовиною) до вікон верхніх поверхів багатоповерхових будинків, де виникла пожежа. У якості засобу доставки використовується імпульсний вогнегасник Тайфун-10, перероблений у пневматичну гармату. Вважаємо, що імпульсний вогнегасник може здійснити «постріл» контейнером з вогнегасною речовиною під заданим кутом до горизонту і з заданою початковою швидкістю його вильоту. Так як початкова швидкість вильоту контейнера залежить від величини тиску стисненого повітря в пневматичній гарматі, то виникає проблема його (тобто стисненого повітря) раціонального використання. Особливо, якщо Тайфун-10 інтенсивно використовується на виїзді. Адже в необхідну точку цілі можна потрапити з використанням різних комбінацій значень кутів і швидкостей вильоту. Тому постає питання: при якій мінімальній початковій швидкості вильоту можна досягти точки цілі? Якщо це можливо, то яке при цьому необхідно обрати значення кута вильоту?

Для визначення шуканої траєкторії доставки контейнера до верхніх поверхів будівлі було залучено відомі з фізики рівняння. Ці співвідношення пов'язують між собою параметри, які визначають точки шуканої траєкторії. Було складено `maple` – програму побудови траєкторії за умови, що відомі висота розташування «палаючого» вікна і відстань від імпульсного вогнегасника до стіни.

Отже, для практики пожежогасіння доцільними будуть дослідження,

спрямовані на економію стисненого повітря в процесі оперативного застосування пневматичної гармати. Для економії цього ресурсу необхідно здійснювати «постріли» з мінімальним тиском для забезпечення необхідної швидкості вильоту контейнера. Тобто необхідно забезпечити мінімальну з можливих швидкостей вильоту контейнера, щоб контейнер досягнув заданої цілі (якщо це можливо для даного кута вильоту).

Мета роботи

Визначити мінімальну початкову швидкість вильоту контейнера, випущеного з пневматичної гармати під кутом до горизонту так, щоб контейнер досягнув заданої цілі. До цього ще необхідно визначити і значення відповідного кута вильоту.

Матеріали та методи

Нехай в декартовій системі координат Oxz задано точку з координатами $M(x,z)$, розташовану у вертикальній площині. З початку координат цієї площини вилітає фізичне тіло (контейнер з вогнегасною речовиною у формі кулі). Необхідно визначити мінімальну швидкість вильоту контейнера, здатну доставити його до точки $M(x,z)$. Якщо точніше, то мова йде про «доставку» до цієї точки центра маси контейнера. Вважатимемо, що гравітація визначається вздовж осі O_z прискоренням земного тяжіння $g=9,81$ [1, 2].

До речі, пожежні часто стикаються з проблемою наведення струменя води так, щоб цей струмінь у підсумку досягнув наміченої цілі. Струмінь пускають з кутом підйому α відносно горизонту та початковою швидкістю v_0 . Припустимо, що опір повітря незначний і єдина зовнішня сила, яка діє на частки струменя, зумовлена силою тяжіння. Звернемо увагу на те, початковий рух контейнера по траєкторії відбувається в одній площині.

Рух тіла, кинутого під кутом до горизонту, можна уявити як два незалежних рухи. Так, якщо швидкість v_0 , з якою кинули тіло під кутом α до горизонту, то доцільно її розкласти на дві складові: горизонтальну v_x та вертикальну v_{y0} .

Визначимо швидкість тіла на довільній висоті y , коли тіло кинуте під кутом до горизонту з початковою швидкістю v_0 . В цій умові не вказаний кут вильоту. Але можна використати геометричне спостереження [3]. Розглянемо прямокутні трикутники на траєкторії руху. Тут швидкість буде представлена гіпотенузами трикутників. У яких однаковими будуть катети v_x , а другий катет виражатиме швидкість у вертикальному напрямі. Ця швидкість зменшується з висотою. Отже, можемо записати такі рівняння

$$\left. \begin{aligned} v_0^2 &= v_x^2 + v_{y0}^2 \\ v^2 &= v_x^2 + v_y^2 \end{aligned} \right\} \Rightarrow v_0^2 - v^2 = v_{y0}^2 - v_y^2 .$$

Так як $v_{y0}^2 - v_y^2 = 2gy$, то, відповідно, $v_0^2 - v^2 = 2gy \Rightarrow v = \sqrt{v_0^2 - 2gy}$.

Отже, задачу визначення поточної швидкості руху траєкторії можна трактувати як проблему збереження і перетворення енергії. А саме: якщо б тіло досягло максимальної висоти, то кінетична енергія тіла повністю перейшла б в потенціальну енергію. Але тут тіло не на максимальній висоті, воно володіє як кінетичною, так і потенціальною енергією, тому, згідно закону збереження та перетворення енергії, одержуємо

$$\frac{mv_0^2}{2} = \frac{mv^2}{2} + mgy \Rightarrow v = \sqrt{v_0^2 - 2gy} . \quad (1)$$

Тобто без геометричних побудов знайдено формулу визначення мінімальної швидкості. Застосування закону збереження і перетворення енергії є надзвичайно потужним методом опису процесів різної природи.

Цікавою є також «гідралічна» ілюстрація, відома пожежним рятувальникам. Із ствола під кутом $\alpha = 45^\circ$ б'є вода з початковою швидкістю 10м/с. Площа перерізу отвору $S=5 \text{ см}^2$. Визначити масу струменя води, яка перебуває в повітрі. Густина води $\rho = 1000 \text{ кг/м}^3$.

Якщо б ми знали об'єм V струменю води, що знаходиться в повітрі, то маса цієї води дорівнювала би $m = \rho \cdot V$. Питання – як знайти такий об'єм. В принципі, склавши рівняння траєкторії (це буде парабола з вершиною в найвищій точці), математично означеним інтегралом можна знайти її довжину.

Розглянемо фізику процесу виникнення струменю води. При цьому, роль «водяної гармати», виконуватиме «рукав»-труба, в якій переміщається зі швидкістю v поршень площею S . З цієї труби, нахиленої під кутом α до горизонту, б'є вода з такою ж швидкістю, з якою рухається поршень. Рукав, тобто труба, заповнені водою, струмінь поки що відсутній. Далі при русі поршня траєкторія руху все більше заповнюється водою і коли запаси води в трубі закінчаться, вода сформує траєкторію в повітрі [3].

Отже, шуканий об'єм води дорівнює $V = L \cdot S$, де L – переміщення поршня, так що $L = v \cdot t$. А час t руху поршня і буде часом руху «тіла», кинутого під кутом до горизонту, де в даному випадку таким тілом є струмінь води. Цей час дорівнює

$$t = 2 \frac{v_0 \cos \alpha}{g}. \quad (2)$$

Тому шукана маса води буде становити

$$m = \rho \cdot V = \rho \cdot L \cdot S = \rho \cdot v \cdot t \cdot S = \frac{2\rho \cdot v^2 \cdot S \cdot \cos \alpha}{g}, \quad (3)$$

а підставивши числові значення всіх величин отримаємо, значення маси m .

Повертаємось до теми визначення траєкторії контейнера. На даному етапі знайдено наближені формули для визначення значення мінімальної швидкості v_0 вильоту контейнера та йому відповідного значення кута вильоту α [4]. З врахуванням синтаксису мови `maple` ці формули мають вигляд:

$$v_0 := \sqrt{g h} \sqrt{1 + \sqrt{1 + \frac{L^2}{h^2}}}; \quad (4)$$

$$\alpha := \arctan \left(\frac{h \left(1 + \sqrt{1 + \frac{L^2}{h^2}} \right)}{L} \right). \quad (5)$$

При цьому наближене рівняння самої траєкторії має вигляд

$$z := \tan(\alpha) x - \frac{1}{2} \frac{g x^2}{v_0^2 \cos(\alpha)^2}. \quad (6)$$

Ці формули будуть в подальшому планується уточнювати стосовно включення у них фізичних параметрів контейнера.

Результати та обговорення

Для моделювання способу доставки вогнегасної речовини до верхніх поверхів багатоповерхівки було складено maple- програму. Фрагменти програми мають вигляд:

А) вхідні параметри і формули

```
L:=10: h:=10: g:=9.81:
v0:=evalf(sqrt(g*h)*sqrt(1+sqrt(1+(L/h)^2)));
alpha:=evalf(arctan(h*(1+sqrt(1+(L/h)^2))/L));
z:=tan(alpha)*x-g*x^2/(2*v0^2*cos(alpha)^2);
```

Б) підготовка зображення 3d траєкторії

```
for i from 0 to 24 do
x:=i*9/24:
X[i]:=x:
Z[i]:=evalf(z(x)):
end do:
tra:=display(curve([seq([X[i],0,Z[i]],i=0..24)]),
color=blue,thickness=2):
```

В) атрибути зображення

```
fire:=icosahedron([10,0,h],0.8, thickness=1,color=red):
sten:=line([L,0,0], [L,0,h]):
zem:=polygon([[-10,10,0], [10,10,0], [10,-10,0], [-10,-10,0]],
color=green, scaling=CONSTRAINED, thickness=5):
zdan := cuboid([10,-10,0],[14,10,31], thickness=2, color=yellow):
```

Г) зображення вікон

```
for i from 1 to 9 do
ok[i]:=cuboid([10,-2, 3*i], [10,2,2+3*i], thickness=1):
end do:
okna:=display(seq(ok[i], i=1..9)):
```

Д) побудова остаточного зображення

```
display3d(zem, zdan, okna, orientation=[-144, 65],
axes=NORMAL, tra, fire, scaling=CONSTRAINED);
```

На рис. 1 наведено приклад виконання програми для параметрів $L=10$; $h=10$. При цьому одержали значення $v_0=15,3894$ м/сек; $\alpha=1.1781$. На рис. 2 наведено аналогічний приклад $L=10$; $h=25$. При цьому одержали значення початкової швидкості і кута вильоту $v_0=22,5697$ м/сек; $\alpha=1.3805$.

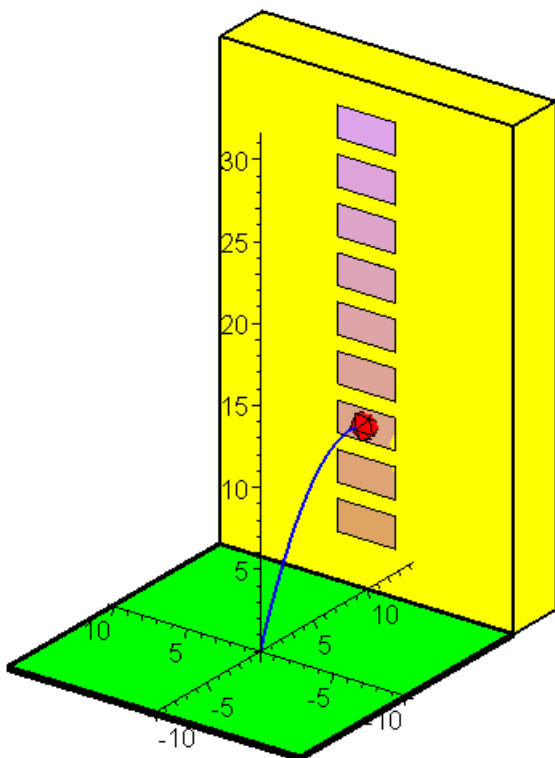

Рис. 1. Приклад гасіння пожежі на третьому поверсі

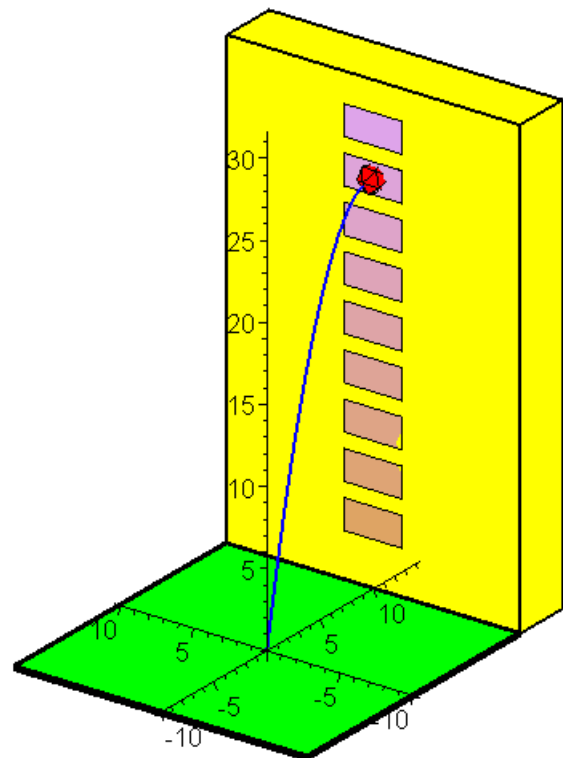

Рис. 2. Приклад гасіння пожежі на восьмому поверсі

На рисунках зображено траєкторії доставки контейнера з мінімальними можливими початковими швидкостями вильоту за умови досягнення заданої цілі. Це сприятиме економії цього ресурсу, адже швидкість вильоту контейнера станеться з використанням мінімального тиску повітря в пневматичній гарматі.

Висновки В роботі визначено мінімальну початкову швидкість (4) вильоту контейнера, випущеного з пневматичної гармати під кутом до горизонту так, щоб контейнер досягнув заданої цілі. Крім цього ще було визначено значення (5) відповідного кута вильоту.

Для практики пожежогашіння доцільними будуть дослідження, спрямовані на економію стисненого повітря в процесі оперативного застосування пневматичної гармати.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Методичні вказівки до виконання курсової роботи з дисципліни «Основи моделювання процесів на ПЕОМ» / Уклад. К. В. Овчинников, О. М. Васілевський, В. С. Маньковська. – Вінниця: ВНТУ, 2018. – 32 с.

2. Стеценко І. В. Моделювання систем: навчальний посібник / І. В. Стеценко. М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси : ЧДТУ, 2010. — 399 с. — ISBN: 978-966-402-073-9.

3. Федоров О.Є. Фізика. Конспект лекцій. - Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2010.-210 с.

4. Mizrahi J. P. Minimum velocity of a projectile in parabolic motion to pass above a fence <https://makingphysicsclear.com/minimum-velocity-of-a-projectile-in-parabolic-motion-to-pass-above-a-fence/>

5. Поліванов О. Г. Дослідження розвитку пожеж у багатоповерхових будівлях у містах України / Калиновський А. Я., Шахов С. А., Савельєв Д. І. // East European Scientific Journal #8(72), 2021 -22 с. DOI: 10.31618/ESSA.2782-1994.2021.2.72.113

6. Bogna Szyk, Hanna Pamuła. Kalkulator rzutu ukośnego. Jul 04, 2023, <https://www.omnicalculator.com/pl/fizyka/rzut-ukosny>

РОЗВИТОК МЕТОДИКИ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ЗАХОДІВ З ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ДЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Маляренко Олена Євгенівна

к.т.н., с.н.с., пров. наук. співроб.

Інститут загальної енергетики НАН України, м. Київ, Україна

Вступ. В Інституті загальної енергетики НАН України протягом багатьох років розроблялась та удосконалювалась методика комплексної оцінки енергозберігальних заходів для оцінки економічно доцільного потенціалу енергозбереження [1, 2]. У наступний період Україна ратифікувала Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (2004 р.), який зобов'язує розвинені країни та країни з перехідною економікою скорочувати або стабілізувати викиди парникових газів [3]. Україна також є підписантом Паризької угоди 2015 року (про скорочення викидів парникових газів, зменшення споживання традиційних енергоресурсів, збільшення частки поновлюваних джерел), в якій наша країна взяла на себе зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів до 35% від обсягу їх викидів у 1990 р. [4]. Все це мало відобразитись у розробленій раніше методиці.

Метою роботи є доповнення існуючої методики комплексної оцінки енергозберігальних заходів новими екологічними вимогами з урахуванням особливостей для окремих технологій сільськогосподарського виробництва.

Матеріали та методи. Перший варіант розробленої в Інституті загальної енергетики (ІЗЕ) НАН України (м. Київ) методики комплексної оцінки енергозберігальних заходів включав систему показників енергетичної, економічної та екологічної ефективності [1, 5]. До енергетичних показників віднесено [5]: питомі витрати енергетичних ресурсів на виробництво продукції; енергетичний та ексергетичний коефіцієнти корисного використання енергоресурсів, корисної дії; втрати енергоресурсів; повні витрати енергоресурсів та повна енергоємність продукції; показники виходу та

використання вторинних енергоресурсів; енергоємність основних виробничих фондів, сировини та матеріалів; енергетичні характеристики виробничих установок – потужність, сила струму. До екологічних показників входять [5]: питомі викиди шкідливих речовин на одиницю виробництва продукції при застосуванні існуючої технології; норматив плати за викиди в навколишнє середовище однієї тонни виду шкідливої речовини; зменшення маси викидів шкідливих речовин в розрахунковому році; плата підприємства за викиди шкідливих речовин в навколишнє середовище в розрахунковому році; коефіцієнт кратності платежу за понадлімітний викид шкідливих речовин; зменшення в розрахунковому році маси понадлімітного викиду кожного виду шкідливої речовини; коефіцієнт, що враховує територіальні, екологічні та соціально-економічні особливості; питомі відвернені збитки на виробництво продукції, проведення робіт та надання послуг. Економічні показники [5] включають вартісні показники використання енергоресурсів і супутніх виробничих процесів: загальний розрахунковий період використання енергозберігального заходу; капіталовкладення у впровадження енергозберігального заходу; сума дисконтованих капіталовкладень; загальні економічні результати, які можуть бути досягнуті від впровадження енергозберігального заходу; витрати на впровадження енергозберігального заходу; величина економічного ефекту, який досягнуто в розрахунковому році від впровадження енергозберігального заходу; норма прибутку на капітал; чистий дисконтований прибуток; термін окупності; індекс прибутковості. Енергозберігальний захід вважався економічно ефективним при наявності прибутку, який утворився від реалізації даного заходу при порівнянні поточних економічних показників об'єкту до і після реалізації енергозберігального заходу. Одночасне застосування системи енергетичних, екологічних та економічних показників дозволяло проводити розширену комплексну оцінку енергозберігальних заходів.

В подальших роботах ІЗЕ НАН України [6] запропонована інша система показників, які пов'язані між собою та відповідають принципам системного

аналізу: повна енергоємність продукції (з включення складової енергоємності екологічних витрат, заробітної плати та податків), зниження сплати збору за викиди, скиди та відходи, економічний ефект від впровадження нововведень з включенням до розрахунку показника зниження сплати екологічного збору. В наступних наукових роботах ІЗЕ НАН України методику комплексної оцінки заходів з енергозбереження удосконалено щодо показників екологічної ефективності: на заміщення сплати екологічного збору за забруднення довкілля внесено показник зменшення екологічного податку [7] згідно з Податковим кодексом [8], що був прийнятий та доповнений у 2011-2012 рр.

У 2020 р. прийнято «Методику розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря», яку затверджено наказом Міністерства енергетики та захисту довкілля України 28 квітня 2020 року № 277 [9]. Ця методика встановлює гранично допустиму концентрацію викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. У липні 2021 р. Уряд України схвалив Оновлений національний визначений внесок України до Паризької Угоди (НВВ2) [10]. Згідно з НВВ2, до 2030 року викиди у сферах виробництва електроенергії та тепла мають знизитися на 26% від рівня 2019 року та на 75% від рівня 1990 року.

В сільському господарстві є технології, що характеризуються викидами парникових газів, зокрема технологія збереження зерна на елеваторах та зерносховищах та технологія вирощування свиней.

Збереження зерна потребує активної вентиляції внаслідок дихання зерна (споживання електроенергії), сушіння зерна (споживання органічного палива), зберігання в середовищі штучно охолодженого повітря (споживання електроенергії), при цьому в атмосферу викидаються парникові гази та пил при транспортуванні зерна у зерносховище.

В результаті діяльності свинокомплексів в атмосферне повітря викидається метан, сірководень, вуглекислий газ, аміак, пил, оксид азоту, метилмеркаптан, диметиламін, диметилсульфід [11]. Сірководень (H_2S)

вважається найбільш небезпечним продуктом. Для країн ЄС Єврокомісією прийнято виконавче рішення (EU) 2017/302 від 15.02.2017 щодо впровадження найкращих доступних технологій (BAT) для інтенсивного вирощування курятини та свиней (на виконання Директиви 2010/75/ЄС, що регулює екологічні вимоги для тваринницьких ферм потужністю більше 40 000 курей, 2000 свиней та 750 свиноматок) [11]. Викиди парникових газів від тваринницьких комплексів становлять 18 % від усіх викидів, пов'язаних з людською діяльністю [12].

Результати та обговорення.

Протягом 2019-2021 рр. в Інституті загальної енергетики НАН України виконувалась НДР, в якій запропоновано удосконалення показників енергетичної ефективності, зокрема: прямої, технологічної, повної заводської та повної енергоемності продукції з додаванням до них екологічної складової, які доцільно використовувати при комплексному аналізі заходів з енергозбереження та впровадженні інновацій [13].

Тому, до існуючої комплексної методики оцінки ефективності енергозберігальних заходів на рівні технологій запропоновано наступні зміни та доповнення:

- Енергетичні показники: для порівняння ефективних технологій доцільно використовувати показник повної енергоемності продукції або його складові: технологічну енергоемність, повну заводську енергоемність, що враховують екологічну складову повних енерговитрат на одиницю виробництва продукції; потенціал технологічного енергозбереження як оцінка комплексу заходів з технологічного енергозбереження на рівні виробництва для скорочення споживання органічного палива і зменшення викидів ПГ і шкідливих речовин.

- Екологічні показники: на рівні виробництва – визначення граничного значення питомих викидів ПГ ($\text{CO}_{2\text{-екв.}}$) та шкідливих речовин (пил, оксиди сірки та азоту) на одиницю виробленої продукції, які визначаються за дослідженням функціональної залежності питомих викидів ПГ ($\text{CO}_{2\text{-екв.}}$) від

питомих витрат палива на одиницю виробництва продукції за ретроспективний період та можуть бути перенесені на перспективу [14].

- Економічні показники: економічна ефективність впровадження енергозберігальних заходів та термін окупності цих заходів з енергозбереження.

Для підприємств тваринництва необхідно розглядати показник оптимальної кількості тварин на фермі для забезпечення регіональних показників викидів ПГ та інших шкідливих речовин в допустимих межах (баланс викидів ПГ та їх уловлювання в межах території).

Висновки.

Проаналізовано показники екологічної ефективності та їх вплив на розвиток методики комплексної оцінки енергозберігальних заходів. Оскільки на рівні країни обмежуються лише обсяги викидів парникових газів, то комплексна оцінка заходів з енергозбереження, в яких передбачається скорочення викидів парникових газів, має розглядатись зверху-вниз, тобто оцінка заходів розглядається на рівні країни з подальшим розподілом за регіонами, видами економічної діяльності та технологіями. Викиди шкідливих речовин, що підпадають під дію Національного плану скорочення викидів, навпаки мають розглядатись знизу-вверх із підсумовуванням отриманого екологічного, економічного та енергетичного ефекту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гнедой Н. В., Малярєнко Е. Е. Энергоэффективность и определение потенциала энергосбережения в нефтепереработке. К.: Наукова думка, 2008. 182 с.

2. Кулик М. М., Малярєнко О. Є., Майстрєнко Н. Ю., Станиціна В. В., Куц Г. О. Енергоефективність та прогнозування енергоспоживання на різних ієрархічних рівнях економіки: методологія, прогнозні оцінки до 2040 року. Київ, НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2021. 234 с. ISBN 978-966-00-1739-9.

3. Судариков О. А. Аналітичний огляд міжнародних документів, що ратифіковані в Україні, та національних вимог до функціонування устаткування, що спалює органічне паливо. Traditional and innovative approaches to scientific research: theory, methodology, practice: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. 668 p. P. 135-151. ISBN: 978-9934-26-241-8. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-241-8>

4. Paris Climate Agreement. Available at: <https://greendeal.org.ua/paryzka-klimatychna-ugoda/>

5. Розробка та розвиток наукових основ комплексної оцінки енергозберігаючих заходів, прогнозування економічно доцільних потенціалів енергозбереження в Україні: Звіт про НДР (заключний) / Ін-т загальної енергетики НАН України. – № ДР 0104U003065; Київ, 2006. 240 с.

6. Розробка методів визначення та обрахування показників енергетичної ефективності енергоємних технологій на базі використання методів повної енергоємності, енергетичного та ексергетичного аналізу: Звіт про НДР (заключний) / Ін-т загальної енергетики НАН України. – № ДР 0106U009434; Київ, 2009. 209 с.

7. Маляренко О. Є., Майстренко Н. Ю., Станиціна В. В. Удосконалений методичний підхід до визначення економічно доцільного потенціалу енергозбереження в енергоємних видах економічної діяльності. Проблеми загальної енергетики. 2015. Вип. 3(42). С. 23-30. <https://systemre.org/index.php/journal/article/view/67/54>

8. Податковий кодекс. Розділ VIII. Екологічний податок. <https://tax.gov.ua/nk/rozdil-viii-ekologichniy-poda/>

9. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря». Затверджено наказом Міністерства енергетики та захисту довкілля України 28 квітня 2020 року № 277. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0414-20#Text>

10. Про схвалення Оновленого національно визначеного внеску

України до Паризької угоди. Розпорядження Кабінету міністрів України від 30 липня 2021р. № 868-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/868-2021-%D1%80#Text>

11. Викиди від свинокомплексів. Екологія. Право. Людина. <http://epl.org.ua/human-posts/vykydy-vid-svynokompleksiv/> 20 квітня 2021 р.

12. Зворотний бік стейка: метан, вуглець і нітрати. Економічна правда. <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/10/22/641786/>

13. Розвиток методу повної енергоємності для визначення ефективності багатопродуктових енергоємних виробництв: Звіт про НДР (заключний)/Ін-т загальної енергетики НАН України. – № ДР 0119U100113; Київ, 2021. 188 с.

14. Маляренко О. Є., Судариков О. А., Коберник В. С. Взаємозв'язок показників екологічної та енергетичної ефективності на ієрархічних рівнях економіки // European scientific congress. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Madrid, Spain. 2023. Pp. 82-88. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-european-scientific-congress-10-12-07-2023-madrid-ispaniya-arhiv/>.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

SCIENTIFIC PRACTICE IN THE INTEGRATION OF THE SUBJECTS OF MATHEMATICS AND ENGLISH FOR STUDENTS IN THE CONTEXT OF NUS

Karapysh Svitlana

doctor of philosophy in specialty
"Public management and administration",
deputy director for educational work,
math teacher

Shpak Yana

English teacher Scientific Lyceum 3
Poltava, Ukraine

Introduction. Scientific practice in an institution of general secondary education is a relatively new phenomenon in pedagogical work. For the organization of educational practice, we are guided by normative materials and methodological developments.

The objective conditions of modern life, transformations in the educational sphere, require changes in the organization of educational activities, which would be aimed at the development of the child's practical abilities, the formation of key competencies, the formation of a socially active and intellectual who is equally productively oriented in both applied and theoretical aspects of social life. We suppose a productive way to transition to a dynamic education system is the use of active and partner learning technologies, which is provided for by the Concept of the New Ukrainian School.

One of the forms of such training, in our opinion, is scientific practice, which is implemented annually by the Scientific Lyceum 3 in Poltava.

Aim. To present educational and scientific practice in the lyceum as an effective form of organization of students in scientific, educational-research, research-experimental, design, inventive, search activities. Provide a sample program for educational and scientific practice for fifth-grade students in the subjects of mathematics and English integrated in the conditions of an educational environment in a mixed format.

Materials and methods. Scientific Lyceum 3 in cooperation with institutions of higher education (Poltava State Agrarian University, Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko) were the base for research. Applied research methods: empirical (experiment, observation, description) and theoretical (analysis, synthesis, induction, deduction, explanation), functional.

Results and discussions. In accordance with the Law of Ukraine "On Education" [1], the State Standard of Basic Secondary Education, taking into account the vectors of general secondary education reform, the learning process is being reoriented towards the development of a life-competent education seeker capable of creativity. The competent approach takes into account the social needs of the individual, has a practical focus, and is designed to bridge the gap between education and life.

In accordance with the Concept of NUS [2], the Regulations on the Scientific Lyceum [3], in the Scientific Lyceum 3 was developed the Regulations on educational and scientific practice [4], approved by the pedagogical council of the institution.

The authors of the article propose one of the models in the format of the Program to implement the competence approach project for fifth-grade students, distinguishing two vectors from the general ones: mathematical literacy and English language competence.

(Appendix A; Table 1).

Appendix A

Program

«Geometry in Daily Life. Measurement of Areas and Volumes of Geometric

Figures»

Aim:

1) mathematical competences:

- explore mathematical models of real objects and build them;
- to develop the ability to calculate the area of a rectangle, square, trapezoid, circle and volumes of a rectangular parallelepiped and a cube;
- to improve the ability to solve problems of practical content;
- to analyze the importance of solving everyday situations by means of mathematical language.

2) English skills:

- improve understanding of professional vocabulary in the context of geometric concepts;
- learn and consolidate mathematical terminology in English;
- to characterize the domestic and natural environment in English with a focus on recognizing geometric shapes.

Table 1

No	Content	Hours	Teacher	Date
1.	Organizational and motivational stage. Establishing the topic, the goal of the project, defining the tasks, the course of scientific research work, the structure, the rules of cooperation; creation of generalized schemes; discussion of the properties of a square, rectangle, trapezoid, circle, rectangular parallelepiped, cube; virtual search excursion "Geometry in Daily Life". Study of units of measurement of different countries of the world; making mathematical models of geometric figures and their description in English and mathematical language.	2	Karapysh Svitlana	03.04. 2023
	Independent research activity. Make a cube or a rectangular parallelepiped or a pyramid and describe the process of making it in English. Provide the teacher with a video presentation of your project.	3	Shpak Yana	
		2		
2.	Practical stage. Solving practical tasks (finding the areas of non-convex quadrilaterals and total areas; calculating the harvest, according to the area of land plots; calculating the length of fences; re-planning (increasing-reducing) the dimensions of the room and studying the dependence of the area on the changes made; calculating the material (tiles, parquet tiles etc.) to repair the room. Development of new lexical material and development of own mathematical problems in English.	2	Karapysh Svitlana	04.04. 2023

mathematical literacy.

Conclusions. In our research, a sample program for conducting educational and scientific practice for fifth-grade students in the subjects of mathematics and the English language is proposed, integrated in the conditions of the educational environment in both synchronous and asynchronous modes. Educational and scientific practice in the lyceum is considered as an effective form of organization of students in scientific, educational-research, research-experimental, design, invention, search activities. Scientific practice made it possible to increase the motivation of learning, the opportunity to involve students in working with various natural objects, visibility, and search engines.

REFERENCES

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/>
2. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
3. Положення про науковий ліцей: Постанова КМУ №438 від 22 травня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF#Text>
4. Порядок проведення навчальної та наукової практики в Науковому ліцеї №3 Полтавської міської ради. URL: https://scientific-lyceum3.com.ua/Home/Info_Page/54

ODD NATURAL NUMBERS: DISTRIBUTION FUNCTION OF COMPOSITE NUMBERS AND A PRIMALITY PROOF

Secieru Grigore,
Associate prof., dr.
Vladimir Andruachievici Institute of
Mathematics and Computer Science,
Chisinau, Republic of Moldova

Introduction

People have been addressing numerous problems of number theory since ancient times in connection with the need to use natural numbers for solving various problems, both in the field of mathematics and beyond [1-4]. As is known, prime numbers play the role of unique components from which all other natural numbers are built. The modern stimulating interest in the problems of number theory, especially in the problems of generation and properties of a sequence of prime numbers, is associated with the need to develop cryptography areas, security in computer information, etc.

In this paper, we consider a formula, which generates a sequence of composite odd numbers, and describe the process of its use to find all prime factors of a composite number, as well as to check the primality of any odd number, and other problems.

Generation of composite odd natural numbers

The infinite sequence of natural numbers $0, 1, 2, 3, 4, 5, \dots$ includes even and odd numbers. In what follows we consider problems related to odd numbers N , described by the formula

$$N = 2n+1, \quad (1)$$

where $n = 0, 1, 2, 3, \dots$. In turn, odd numbers (1) are subdivided into simple and composite odd numbers, characterized by certain criteria [2-3]. The main criterion characterizing the simplicity of odd numbers P is the condition that the numbers P are divisible only by 1 and itself. For example, 3, 5, 7, 11, 13, 17, ... The main criterion characterizing the prime numbers P is that a number P is only divisible

by 1 and itself, for example, 3, 5, 7, 11, 13, 17, Composite odd numbers (let's denote them by S) are characterized by the fact that they are divisible not only by 1 and themselves, but also by other odd numbers, for example, 9, 15, 21, 25, 27.

From the definition of the primality of numbers it follows that among the even numbers there is only one prime number 2, since the remaining even numbers are divisible by at least 1, 2 and themselves. The remaining infinite set of prime numbers P consists of odd numbers.

The first composite odd natural number is $9=3^2$, and between squares 3^2 and 5^2 all composite odd numbers 9, 15, 21 are generated by the prime number 3. These are followed by 25, 27, 33, 35, 39, 45 – the composite numbers between 5^2 and 7^2 which are generated by the prime numbers 3 and 5. As is known, an arbitrary odd composite number is represented as a product of more than two odd prime numbers, and this representation is unique, up to the order of the factors.

The distribution function of composite odd natural numbers S is represented in the following form:

$$S = (2x+1) * (2c+2x+1). \quad (2)$$

Here the function S depends on the integer variables $x = 1, 2, 3, \dots$ and

$$c = 0, 1, 2, 3, \dots$$

The process of generating a sequence of composite odd numbers based on formula (2) is carried out as follows. Sequentially the prime numbers are set

$$P_1 = (2p_1 + 1) \geq 3.$$

In formula (2), we substitute $(2p_1 + 1)$ instead of $(2x+1)$, change sequentially $c=0, 1, 2, 3, \dots$ and calculate the composite number S. As a result, we obtain a sequence of all composite odd numbers $S \geq (2p_1 + 1)^2$ and multiples of $(2p_1 + 1)$ up to any given value $9 < N \leq P^2$. By substituting sequentially the following prime numbers less than the prime number P, and changing $c = 0, 1, 2, 3, \dots$, one can generate a sequence of all composite odd numbers up to a given value N.

Note that the efficiency of the computational process can be improved by eliminating the calculation procedure by formula (2) at each step. To do this, it is sufficient to calculate the step value $h = 2(2p_1 + 1)$ and the value

$S_c = (2p_1 + 1)^2$ for the value $c = 0$ using formula (2), only at the beginning when fixing a new prime number. To calculate the next composite numbers S_{c+1} based on (2) we obtain the following expression:

$$S_{c+1} = S_c + h. \quad (3)$$

Therefore, the appearance of new prime numbers between the squares of two primes $P_1^2 < P_2^2$ is generated by the prime numbers not exceeding P_2 .

Let's show the process of generation of composite odd numbers on a concrete example. Let's generate composite odd numbers up to $N = 121 = 11^2$. First, fix $2p_1 + 1 = 3$, calculate $h = 6$ and $S_c = 9$ for $c = 0$. With the values

$c = 1, 2, 3, \dots, 18$ based on (3) we generate composite odd numbers less than N .

We obtain the following sequence of numbers:

9, 15, 21, 27, 33, 39, 45, 51, 57, 63, 69, 75, 81, 87, 93, 99, 105, 111, 117,

multiples of 3. Then we fix $2p_1 + 1 = 5$ and for the values $c = 0, 1, 2, 3, \dots, 9$ we obtain composite numbers

25, 35, 45, 55, 65, 75, 85, 95, 105, 115,

multiples of 5. It remains to substitute $2p_1 + 1 = 7$ and for the values

$c = 0, 1, 2, 3, 4, 5$ we find the numbers

49, 63, 77, 91, 105,

multiples of 7.

The resulting sequences show that some composite numbers are generated several times. For example, the composite numbers 45, 63, 75 were generated twice, since they are multiples of 3 and 5 or 3 and 7, and the composite number $105 = 3 \cdot 5 \cdot 7$ appears three times. Together the generated sequences, without repetitions, form the set of all composite odd numbers less than 121. In conclusion, we can note that the following statement holds.

Statement 1. *For an arbitrary composite odd number $S^* \geq 9$, there exist such values $x = x^* > 0$ and $c = c^* \geq 0$, that satisfy formula (2).*

In practice function (2) describes a sieve for the process of sifting composite odd numbers. In this case, the sifting process can be accelerated by eliminating the calculation procedure by formula (2) at each step. In addition, of particular interest is,

both from a practical and theoretical points of view, the use of formula (2) to determine the primality of an odd number or to find all prime factors of an arbitrary composite odd number.

Determination of the divisors of a composite or checking the primality of an odd number

Let N be an arbitrary odd number. Based on formula (2), after replacing S with N , we can write

$$c = \frac{N-(2x+1)^2}{2(2x+1)}. \quad (4)$$

For a given number $N = N^*$, in the formula (4) we substitute sequentially $x = 1, 2, 3, \dots$, and for each value calculate the right side of (4). If for a specific value of the variable x , the function c takes a positive non-integer value, then we substitute the next value of x . For a concrete number N^* this process is finite and continues until one of the following two possible situations is realized:

A) At a certain stage of the process we find the value $x = x^*$, at which the value $c = c^*$ takes a positive integer value or zero;

B) We do not find such a value of x^* for which the right side of (4) obtains an integer value, but at a certain stage of the process, the right side of (4) obtains a negative value.

Each situation has a particular meaning. Situation A) is connected with determination of divisors of composite odd numbers. Situation B) is connected with checking primality of an arbitrary odd number. Therefore, it is convenient to consider each of these situations separately.

A) *Determination of the divisors of a composite odd number.* In the process of testing at some step with the value $x = x^*$ the calculated value $c = c^*$ is a positive integer or zero. Based on Statement 1, this means that the given number N^* is composite, and the values

$$d_1 = 2x^* + 1, d_2 = c^* + (2x^* + 1) \quad (5)$$

are its divisors. But the given number N^* can have other divisors, then the verification process for x continues. If we find a new value x^* for which the value $c = c^*$ takes a positive integer value or zero, then by formula (5) we calculate new

divisors d_1 and d_2 . This process ends when for some value of x the right side of (4) takes a negative value. This means that all divisors of the given number N^* are determined – and the process is over. At the same time, we note that the longest process will be when the composite number is the product of twin prime numbers.

Let's show the process of determination of the divisors of a composite odd number based on formula (4) for a concrete number $N^* = 273$. As a result of testing x , we obtain the following values $x^* = 1, 3, 6$ and the corresponding values for divisors $d_1 = 3, 7, 13$ and $d_2 = 91, 39, 21$. For $x = 8$, the right side of (4) obtains a negative value – and the process ends.

Another example is related to the well-known Fermat number, $N^* = F_5$.

$$F_5 = 2^{2^5} + 1 = 4294967297$$

Similarly, after a certain number of tests in formula (4), we obtain $x^* = 320$, $c^* = 3349888$, and the result discovered by L. Euler in 1732 is confirmed, that F_5 is composite number, and its divisors calculated by formulas (5) are $d_1 = 641$ and $d_2 = 6700417$.

B) *Checking the primality of an arbitrary odd number.* The most serious challenge for practical application is the distribution of prime numbers when we move through the number series [3-4]. In order to attribute any odd number to the set of prime numbers, it must be checked for the fulfilment of the primality criterion. To do this, we use formula (4). For a given number N^* , in the process of calculating the right side of (4) we do not find the value x^* , for which the value $c = c^*$ takes a positive integer value or zero. But after a certain number of tests x , the right side will obtain a negative value. This means that the given number N^* is a prime number. Thus, the converse Statement 1 is also true in general. Therefore, the following statement holds.

Statement 2. *If for any odd number N^* there is no value x^* and c^* , satisfying equality (2), then N^* is a prime number.*

Let's take, for example, $N^* = 101$. In the process of substituting x in (4), we do not find the value x^* , for which the value $c = c^*$ takes a positive integer value or zero. But for $x = 5$, the right side of (4) gives a negative value, that (based on Statement

2) confirms the primality of the number 101. To show this, only 5 substitutions of x were made. Thus, formula (4) is an effective criterion for checking the primality of an arbitrary odd number.

The properties of prime numbers have been studied for a long time in the history of mathematics. A particular interest in prime numbers, both from a practical and theoretical points of view, is connected with the question of how many prime numbers satisfy a given property. Particularly, using formula (2), one can prove the universal property of prime numbers that any squared prime number (except 3) plus 2 is divisible by 3.

The efficiency of the above method can be improved if using formulas (2) and (4) we take only x values when $(2x+1)$ is a prime number. Formulas (2) and (4) can also be used to solve other problems of practical and theoretical interest.

Conclusions

The above formulas, methods and algorithms can be applied to generate composite odd numbers and calculate their divisors. Of particular interest are the formulas and methods used to check the primality of an arbitrary odd number. A universal property of prime numbers is noted, which establishes that any squared prime number (except 3) plus 2 is always divisible by 3. It seems promising to use these approaches to solve other problems of number theory.

REFERENCES

1. Karatsuba A. A., Fundamentals of analytic number theory (in Russian). Moscow, Nauka Publishing House, 1983, 240 p.
2. Galochkin A. I., Nesterenko Yu. V., Shidlovsky A. B., Introduction to number theory (in Russian). Moscow, Publishing House of Moscow University, 1984, 152 p.
3. Serpinsky V., What we know and what we don't know about prime numbers (in Russian). Moscow-Leningrad, Fizmatgiz, 1963, 92 p.
4. Borevich Z. I., Shafarevich I. R., Number theory (in Russian). Moscow, Nauka Publishing House, 1972, 496 p.

ARCHITECTURE

ДИЗАЙН ЦЕНТРІВ МІСТ

**Бабенцова Орина Сергіївна,
Вербовецька Віталіна Віталіївна,
Курілович Катерина Володимирівна,
Сліпченко Валерія Романівна,
Студенти
Одеська державна академія будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна**

Вступ. Дизайн центрів міст відіграє важливу роль у створенні привабливого середовища для мешканців та туристів, а також у розвитку економіки міста. Центри міст є основними торгово-бізнесовими та культурними центрами, які залучають багато людей щодня. Тому важливо створити комфортні умови для роботи, відпочинку та проведення дозвілля у центрі міста.

Мета роботи. Головна ціль полягає у визначенні стану справ у сфері дизайну центрів міст, виявлення основних принципів та методів проектування.

Матеріали та методи. Для проведення дослідження з дизайну центрів міст було виявлено особливості, які необхідно враховувати під час створення привабливого середовища для мешканців та відвідувачів.

Результати та обговорення. Центру, як візитній картці міста відводиться найважливіша роль. Мета організації розвиненого центру подвійна: створення опори комерційної діяльності для мешканців міста, а також комплексу різноманітних соціально-побутових послуг, дозвіллевих, оздоровчих закладів усіх типів і форм. У складі міського центру найбільшого столичного міста виділяється ядро міського центру – територія з найвищим ступенем територіального розвитку та високою концентрацією міських об'єктів. При визначенні територіальних меж центрального ядра міста слід враховувати: показники забудови та громадського призначення, транспортну мережу,

містобудівну цінність території, її місце в структурі міста, архітектуру та мистецькі якості забудови та ландшафту, історико-культурну цінність.

Склад і зміст функціонально-просторової організації міських центрів залежить від конкретних природних, історичних і соціально-економічних умов. Загалом це зводиться до: визначення центрального розташування нового міста або вибору напряму розвитку чинного міста; визначення складу та просторового розміщення функцій відповідно до розміру, важливості та профілю міста; визначення характеру відвідуваності центральних установ і підприємств, що впливають на функціонально-просторову структуру центральної зони, розв'язування проблеми «транспорт-пішохід», створення оптимальних умови для транспортного обслуговування центру (доставлення вантажів, руху людей, організація руху автостоянок) та забезпечити зручну пішохідну зону.

Загальноміський центр – це поліфункціональна система, яка має такі функції: управління, громадську, ділову, культурно-освітню та культурно-видовищну, торгову, побутова комунального обслуговування, тому тут можна виділити кілька зон, у яких будуть установи суміжного характеру.

Виділяються звичайно чотири зони: адміністративно-господарська, культурно-видовищна, торгова, спортивна.

Адміністративно-господарська зона – це територія, на якій зосереджені адміністративні, судові та комунікаційні установи. Набір цих установ залежить від адміністративного та політичного значення міста. У великих містах ця зона використовується найчастіше. У столицях урядовий центр часто відокремлюється від цієї зони і може розташовуватися незалежно.

У багатьох випадках адміністративно-господарські зони часто розташовують на головній площі міста і розташовують будівлі, які її прикрашають. Створення такої зони дозволяє розташувати заклади в безпосередній близькості один від одного, зручно як для мешканців, так і для самих закладів. Це пов'язано з тим, що багато установ пов'язані між собою діловими відносинами. Відвідування цієї зони триває від 9 до 18 годин.

Кількість відвідувачів відносно невелика. На території є парковка для багатьох транспортних засобів.

Культурно-видовищна зона зазвичай знаходиться в центрі території і включає культурні освітні заклади, які повинні мати зручний доступ до міського транспорту. Склад цих закладів залежить від розміру міста та його адміністративно-політичного значення. Театральні будівлі можуть бути розташовані на театральних площах. Виставкові зали та музеї можуть створювати виставковий центр.

Торговельна зона – це зона, яка складається з підприємств, що займаються торгівлею та громадським харчуванням. Розмір та склад цієї зони залежить від розміру та адміністративного значення міста. Торговельна зона привертає найбільшу кількість відвідувачів, тому її розташування повинно бути близьким до зупинок громадського транспорту та мати достатню кількість стоянок для автомобілів. Також важливо передбачити під'їзди для вантажних автомобілів, оскільки торговельна зона потребує значного обсягу постачання товарів.

Спортивна зона, яка включає міський стадіон та інші спортивні заклади, зазвичай розташовується не в центрі міста або в його глибині, а на природних територіях, таких як річки та зелені насадження. У великих містах бажано розташування спортивної зони за межами центру міста, щоб зменшити транспортний потік в центрі.

Функціональні групи або зони центру не обов'язково мають чіткі межі і можуть включати будівлі та споруди іншого призначення. Установи для відпочинку та розваг можуть бути розташовані не тільки в видовищній зоні центру, але й в інших зонах, іноді їх пов'язують із громадськими комплексами багатоцільового призначення або зі спортивними. Розташування комунальних та культурно-побутових підприємств, об'єктів торгівлі та харчування в підземних переходах під міськими площами, скверами та магістралями, а також під будівлями різного призначення, сприяє ефективному використанню території великих міст.

Міські центри є центром громадського життя та відомими архітектурними об'єктами. Їх індивідуальний характер може створювати контраст з житловою забудовою, а їх композиція повинна бути узгоджена з плануванням навколишніх територій, напрямком транспортних магістралей та пішохідних алей.

Різноманітність видів діяльності, що здійснюються на території громадського центру, потребує створення низки приміщень, що відповідають функціям, які виконує громадський центр. У громадських центрах є приміщення різних розмірів та функціонального призначення, розраховані на різні типи користувачів.

Існує велика різниця між простором для усамітнення або простором для відвідування групи, священним простором або світським простором. Для різних типів простору використовуються різні способи їх конфігурації. Важливо встановити межі для різних типів просторів. логічних критеріїв (наявні традиції та звичаї, поділ світського і сакрального простору і т.д.). Кордони повинні бути чітко визначені, щоб не було "безлюдних зон", які можуть стати причиною конфлікту.

У загальноміському центрі залежно від розмірів і планувальної організації формують систему взаємозв'язаних громадських просторів (головних вулиць, площ, пішохідних зон), які складають ядро міста.

Дизайн центрів міст має свої особливості, які необхідно враховувати під час створення привабливого середовища для мешканців та відвідувачів.

Центри міст зазвичай мають багату історію та культурну спадщину, які можуть впливати на дизайн. При проектуванні центру міста необхідно враховувати та зберігати спадщину минулого, щоб створити унікальну та привабливу атмосферу.

Центри міст є торгово-бізнесовими та культурними центрами, які мають бути функціональними та зручними для відвідувачів. Дизайн повинен забезпечувати пішохідну доступність, зручність паркування та громадського транспорту, а також створювати комфортні умови для роботи та відпочинку.

Центри міст мають бути орієнтовані на людину та враховувати потреби мешканців та відвідувачів. Дизайн повинен забезпечувати зручність та безпеку, створювати привабливу атмосферу та задовольняти різноманітні потреби людей.

Екологічно сприятливе середовище характеризується відсутністю, достатнім озелененням, забезпеченням нормативної інсоляції та аерації відкритих просторів. Для захисту від несприятливих антропогенних впливів найбільш ефективно просторове видалення місць концентрації людей від джерел та зон забруднень (якщо їх ліквідація неможлива). Застосовуються також спеціальні захисні прийоми : захисні зелені смуги, земляні насипи, шумозахисні стіни та ін. Поділ пішохідних та транспортних просторів. Суспільні центри є найбільш відвідуваними територіями міст. Це не тільки місця надання послуг, а також місця роботи значної частки городян.

Багаторівневе озеленення передбачає поряд із традиційним розміщенням зелених насаджень на рівні землі, вертикальне озеленення стін, створення озелених дахів, терас. Для того, щоб підвищити озеленення міських центрів при дефіциті території, необхідно використовувати для озеленення всі вільні ділянки – пішохідні платформи, естакади, укоси, розташовані вище або нижче природної поверхні землі, стіни, технічні споруди тощо.

Висновки. Добре спроектований центр міста може стати місцем, що приваблює туристів та інвесторів, а також створити комфортне середовище для мешканців. Крім того, дизайн центру міста може мати позитивний вплив на економічний та соціальний розвиток міста.

Тому для досягнення максимальних результатів у розвитку центрів міст необхідно приділяти велику увагу дизайну. Необхідно постійно шукати нові підходи та рішення в галузі дизайну центрів міст, щоб створювати комфортне та привабливе середовище для мешканців та відвідувачів, а також забезпечити сталий розвиток міста загалом.

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ГЕОПРОСТОРОВІ СИСТЕМИ:
ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ**

Мамонов Костянтин Анатолійович

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри земельного адміністрування
та геоінформаційних систем,
Інститут будівельної та цивільної інженерії
Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова

Гой Василь Васильович

кандидат економічних наук, директор
Інститут оцінки та судових експертиз,
Докторант кафедри економіки та маркетингу
Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова

Харів Владислав Вікторович

Магістрант кафедри земельного адміністрування
та геоінформаційних систем,
Інститут будівельної та цивільної інженерії
Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова

Вступ. Інтелектуальні геопросторові системи є важливим сучасним інструментом, що впливає на економічні процеси суб'єктів господарювання й формує підґрунтя для прийняття ефективних управлінських рішень через створення моніторингових візуальних моделей.

Ціль роботи – розглянути та проаналізувати основні чинники, які використовуються для розробки геопросторових систем.

Матеріали і методи. Для розробки геопросторових систем застосовуються наступні чинники:

- динаміка змін співвідношення чисельності населення регіону і території, яка займає відповідний регіон;
- рівень формування та використання національної інфраструктури

геопросторових даних;

- рівень формування та реалізації геопросторового моніторингу;
- рівень забезпечення взаємодії щодо формування та використання

геопросторових даних;

- рівень топографо-геодезичного й картографічного забезпечення;
- рівень регулювання земельних відносин та організації територій;
- рівень просторового забезпечення містобудівної діяльності;
- індекс капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного

середовища за регіонами;

– темпи зростання/зниження викидів забруднюючих речовин і парникових газів від пересувних джерел забруднення на одну особу за регіонами;

– темпи зростання/зниження викидів забруднюючих речовин і парникових газів від стаціонарних джерел викидів на одну особу по регіонах;

– динаміка поточних витрат на охорону навколишнього середовища за регіонами;

- рівень екологічної взаємодії будівельних підприємств;
- рівень застосування екологічного інструментарію;
- рівень реалізації державної екологічної політики;
- рівень забезпечення екологічних вимог до розміщення, проектування,

будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів;

- рівень застосування екологічного моніторингу;
- рівень взаємодії будівельних підприємств у системі екологічного

моніторингу;

- рівень впровадження «зеленого» будівництва;
- індекс вантажообігу автомобільного транспорту за регіонами;
- індекс обсягу перевезених вантажів автомобільним транспортом за

регіонами;

- рівень забезпечення взаємодії у системі транспортної інфраструктури;

– рівень забезпечення транспортною інфраструктурою в надзвичайних умовах.

– рівень правового регулювання транспортної інфраструктури [1, 2].

Слід зазначити, що для формування та використання інтелектуальної економічної системи будівельних підприємств визначаються геопросторові чинники, враховуючи особливості формування та застосування нормативно правового забезпечення:

– рівень формування та використання національної інфраструктури геопросторових даних;

– рівень формування та реалізації геопросторового моніторингу;

– рівень забезпечення взаємодії щодо формування та використання геопросторових даних;

– рівень топографо-геодезичного й картографічного забезпечення;

– рівень регулювання земельних відносин та організації територій;

– рівень просторового забезпечення містобудівної діяльності;

– рівень містобудівного моніторингу територій [3].

Результати та обговорення. Представлені чинники оцінюються шляхом застосування методу експертних оцінок, що дозволяє побудувати геопросторові моніторингові карти за регіонами України, у тому числі, де знаходяться будівельні підприємства.

Висновки. Таким чином, запропоновані чинники дозволяють побудувати інтелектуальні геопросторові системи із застосуванням геоінформаційного інструментарію, методів і моделей математичного моделювання, штучного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Mamonov K., Bieliatynskyi A., Wen M., Liu C., Dymchenko E. (2022) Formation of the intellectual systems for the territorial development of land administration in the coastal regions. J. Environ. Eng. Landsc. Manag. 30(3), P 424-432.

2. Костишин О. Планування та забудова населених пунктів із застосуванням геоінформаційних технологій [Електронний ресурс]: – Режим доступу:

http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vldau/Zem/2009/files/09kooogt.pdf].

3. Пітак І., Негадайлов А., Масікевич Ю., Пляцук Л., Шапорев В., Моїсєєв В. Геоінформаційні технології в екології. Навч. посіб. Суми, 2012. 273 с.

PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 373.3.016 (045)

ЗМІСТ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Зайдлер Ірина
студентка Маріупольського
державного університету
м. Київ

Вступ./Introduction. Трансформаційні зміни в українській державі актуалізують потребу в посиленні культуротворчої ролі освіти, мистецтва в розвитку гармонійної, різнобічної особистості, здатної адекватно орієнтуватися в різних сферах життєдіяльності, гармонізувати свої відносини із соціумом. У світлі цього посилюється значення реалізації освітнього ідеалу «людини культури», яка володіє загальнокультурною компетентністю. Особливо це стосується учнів молодшого шкільного віку. У зв'язку з тим, що загальнокультурна компетентність виступає необхідною передумовою успішності їх подальшої життєдіяльності в умовах складної взаємодії різних типів культур (у навчанні, спілкуванні, вихованні, розвитку тощо).

Основні ідеї й вимоги до організації цих процесів знайшли відображення у Законах України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», Національній доктрині розвитку освіти тощо. Формування у школярів загальнокультурної компетентності, насамперед, передбачає формування в них культури міжособистісних відносин, оволодіння культурною спадщиною свого народу та людства загалом (у межах проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний – рівному» 2004 р.). «Мистецтво та культура відіграватимуть фундаментальну роль у зціленні та відбудові України» (з Резолюції Європарламенту від 20.10.2022 р.) [1].

На підставі аналізу наукової літератури з'ясовано, що окремі аспекти проблеми формування загальнокультурної компетентності особистості широко висвітлено у психолого-педагогічній літературі. Так, у наукових працях визначено: теоретично-методологічні основи впровадження компетентнісного підходу в педагогічний процес сучасної школи (А. Андрєєв, В. Болотов, В. Булгакова, І. Зимня, Л. Карпова, В. Лозова, О. Локшина, В. Сєриков та інші), умови реалізації компетентнісного підходу в загальноосвітньому закладі (С. Трубачева), перелік та зміст ключових компетентностей (Т. Волобуєва, О. Овчарук, О. Пометун, І. Родигіна, О. Савченко, А. Хуторський та інші), зміст і структура загальнокультурної компетентності молодших школярів А. Василінич, Н. Побірченко, О. Побірченко.

Актуальність дослідження даної проблеми зумовлена наявністю суперечностей між: визначеним у Концепції НУШ завданням щодо формування в учнів молодшого шкільного віку загальнокультурної компетентності та необхідності пошуку ефективних засобів його вирішення; значним потенціалом використання педагогічних технологій з метою формування в молодших школярів загальнокультурної компетентності та необґрунтованості організаційно-педагогічних умов ефективності їх використання; наявності в теорії та практиці початкової школи пропозицій щодо проведення з молодшими школярами різноманітних проєктів загальнокультурного спрямування та необхідності експериментальної перевірки їх ефективності у формуванні загальнокультурної компетентності молодших школярів.

Важливість ефективного розвитку загальнокультурної компетентності учнів молодшого шкільного віку, її значущість для життя в соціо-культурному просторі, недостатнє вивчення проблеми розвитку загальнокультурної компетентності учнів молодшого шкільного віку, зокрема на уроках мистецтва, зумовили вибір теми магістерського дослідження: «Розвиток загальнокультурної компетентності молодших школярів під час викладання освітньої галузі «Мистецтво»».

Мета роботи./Aim. *Мета дослідження* – теоретичне обґрунтування

організаційно-педагогічних умов розвитку загальнокультурної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Для досягнення мети визначено завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній літературі.
2. Розкрити термінологічне поле дослідження.
3. З'ясувати суть поняття «загальнокультурна компетентність молодших школярів».
4. Охарактеризувати зміст та структуру загальнокультурної компетентності учнів молодшого шкільного віку.
5. Визначити показники та критерії розвитку загальнокультурної компетентності молодших школярів.
6. Теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування загальнокультурної компетентності молодших школярів.

Об'єкт дослідження – процес розвитку загальнокультурної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови розвитку загальнокультурної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Матеріали і методи./Materials and methods. Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження було використано такі методи: *загальнонаукові* (аналіз, синтез, узагальнення, зіставлення наукових джерел та нормативних документів), що дозволило встановити ступінь наукової розробки, розкрити термінологічне поле дослідження, систематизувати та узагальнити погляди вчених щодо загальнокультурної компетентності та її розвитку в учнів молодшого шкільного віку; *емпіричні* (діагностичний, праксиметричний (вивчення продуктів діяльності учнів молодшого шкільного віку)), що уможливило узагальнення змісту, форм, методів, засобів розвитку загальнокультурної компетентності учнів молодшого шкільного віку; *прогностичні*, що сприяли визначенню напрямів використання педагогічно цінних ідей у сучасних умовах розвитку загальнокультурної компетентності

учнів молодшого шкільного віку.

Метод узагальнення дозволяє здійснити аналіз науково-педагогічних поглядів науковців Л. Гриневич, І. Єрмакова, Л. Масол, А. Омельченко щодо визначення специфіки компетентностей молодших школярів, що формуються за допомогою засобів мистецтва. Це відбувається в ході спілкування особистості з художніми цінностями та цінностями культури. Крім цього, в процесі загального духовного розвитку молодших школярів їх знання, уміння, навички в галузі мистецтва, культури, практичний досвід, ціннісні художні орієнтації в педагогічних умовах набувають трансформаційних змін. Вони трансформуються в художньо-естетичні компетентності – органічні складові їх життєвих компетентностей.

У свою чергу, рівень розвитку художньо-естетичних компетентностей особистості характеризується комплексом взаємопов'язаних процедур. Це комбінація інтересів, мотивів, ставлень, знань, умінь, які відображають інтегровані (загальні та обов'язкові) результати навчання в освітній галузі «Мистецтво» та сформовані особистісні якості молодших школярів. Тобто компетентності, які формуються у процесі вивчення освітньої галузі «Мистецтво», мають особистісно-діяльнісний та інтегративний характер.

Мистецька освітня галузь реалізується через інтегровані курси або предмети вивчення за окремими видами мистецтва. Це музичне мистецтво, образотворче мистецтво тощо за умови реалізації упродовж циклу навчання всіх очікуваних результатів цієї галузі. Інтегрований курс «Мистецтво», як зазначає Л. Масол здійснює важливий вплив на всебічний розвиток особистості молодшого школяра. Це стосується розвитку творчого потенціалу особистості, зокрема розвитку уяви, фантазії, здатності до синестезії. Застосування далеких і близьких емоційно-образних асоціацій, мовно-символічних аналогій і жанрово-стилістичних паралелей сприяють опануванню механізмів переносу знань і досвіду з одних сфер у інші [2].

Результати і обговорення./Results and discussion. Аналіз Типової освітньої програми для 1–4 класів дає підстави стверджувати, що стан

естетичного виховання займає чинне місце у сучасній початковій школі. Лінія естетичного виховання проходить майже через усі освітні галузі початкової школи, а загальнокультурна компетентність є ключовою для всіх освітніх галузей. Освітня галузь «Мистецтво» спрямована на всебічний художньо-естетичний розвиток особистості молодшого школяра, освоєння ним культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; плекання пошани до української та зарубіжної мистецької спадщини; формування ключових, мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті [3].

Так, змістова лінія «Художньо-творча діяльність» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво» і сприяє розвитку креативності та мистецьких здібностей молодших школярів завдяки практичному освоєнню основ художньої мови різних видів мистецтва та способів художньо-творчого самовираження. Реалізація змістової лінії «Художньо-творча діяльність» спрямована на формування в молодших школярів умінь застосовувати різні виразні засоби творення художніх образів, умінь імпровізувати красиві речі та націлювати свою діяльність на естетичне перетворення довкілля.

Змістова лінія «Комунікація через мистецтво» спрямована на соціалізацію учнів через мистецтво, усвідомлення молодшими школярами свого «Я» в ході позиціонування своїх мистецьких досягнень і можливостей. Реалізація цієї змістової лінії передбачає формування в учнів молодшого шкільного віку таких умінь:

- презентувати себе і свої досягнення,
- критично оцінювати себе і свої досягнення,
- взаємодіяти з іншими через мистецтво у середовищі, зокрема у різних культурномистецьких заходах, обговореннях тощо.

Реалізація змістової лінії «Комунікація через мистецтво» передбачає формування уявлень, понять у молодших школярів щодо можливостей і способів регуляції свого емоційного стану завдяки мистецтву. Крім цього, ознайомлення з етикетними нормами культури спілкування, розширення

уявлень молодших школярів про культуру українського народу, а також світову і європейську культуру. Результатами навчання мають стати вільне використання формул мовленнєвого етикету.

Так, ознайомлення з картинами відомих у всьому світі українських художників передбачає реалізацію змістової лінії «Сприймання та інтерпретація мистецтва» і спрямована на пізнання національних, а отже і духовних цінностей, що втілюють твори українських митців. Її реалізація передбачає розвиток емоційної сфери молодших школярів, збагачення естетичного досвіду, формування в них умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати музичне та образотворче мистецтво, виявляючи до нього емоційно-ціннісне ставлення.

Отже, інтеграція змістових ліній «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво» має органічно поєднуватись з іншими аспектами навчання і реалізовуватися за допомогою дібраних вправ з музичного та образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Резолюція Європейського парламенту від 20 жовтня 2022 року про культурну солідарність з Україною та механізм спільного реагування на надзвичайні ситуації для культурного відновлення в Європі (2022/2759(RSP))
URL : https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/256912/0171_Resolution%20on%20cultural%20solidarity.pdf

2. Масол Л. М. Компетентнісно-орієнтований підхід до загальної мистецької освіти *Зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. університету. Серія: Педагогічні науки*. Бердянськ, 2006. С. 25-31

3. Типові освітні програми, розроблені під керівництвом Савченко О. Я., Шияна Р. Б. (1-2 класи; 3-4 класи) URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

УДК159.9

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ЗАЩИТНЫХ МЕХАНИЗМОВ ЛИЧНОСТИ

Акперова Гюнель
Психолог
г. Баку, Азербайджан

Аннотация: в статье представлен теоретический обзор исследования проблемы защитных механизмов личности рассмотрены различные подходы ученых на классификацию данных механизмов. Представлен вклад ученых в общую теорию личности.

Ключевые слова: защитный механизм, личность, невроз, психоанализ, страх, тревожность, эмоциональная неуравновешенность.

Проблема исследования защитных механизмов личности является достаточно сложной и актуальной, интерес к которой не угасает в современных психологических исследованиях. Данная тема явилась предметом рассмотрения представителей психоаналитической школы, основателем которой был З. Фрейд и нашла свое продолжение в работах ученых разных стран.

Наряду с многочисленными открытиями, которые были сделаны З.Фрейдом в области психологии личности, лечения неврозов, истерии, толкования сновидений, теории сексуального развития личности, большое место в своем исследовании ученый уделил рассмотрению причин возникновения страхов, тревожности, невроза, эмоциональной неуравновешенности у пациентов.

Как часто мы пытаемся подавить в себе тревожные мысли, нереализованные желания, вытеснив их в сферу бессознательного. Именно

защитные механизмы позволяют человеку справиться с беспокойством, с теми изменениями как внутри себя, так и в своем окружении, устранить негативную информацию, защитить свое сознание, избежав травматизацию психики.

С учетом вышесказанного следует отметить, что современная система образования, трудности связанные с обучением ребенка в школе, вопросы социализации личности, адаптации к новым условиям развития, позволяет говорить не только о необходимости изучения защитных механизмов детей и подростков, но и выявления динамики ее проявления, формирования на каждом возрастном этапе психического развития индивида.

Особое значение и важность приобретает проблема в контексте ее связи с проблемой адаптации ребёнка к меняющимся условиям обучения и воспитания. Ввиду того, что ребенок при поступлении в школу достаточно часто сталкивается с дезадаптацией, у некоторых из них имеются сложности в общении со сверстниками, что связано с новой опциальной ситуацией развития, незнакомым коллективом, эмоционально неблагоприятная обстановка, которая может присутствовать как в семье, так и школе, может негативно отразиться как на его дальнейшем развитии и формировании, так и препятствовать процессу обучения.

Рассматривая данный вопрос, следует отметить следующее: защитные механизмы бессознательны, результатом его работы является неосознанное искажение или замена реальности, от которой они пытаются убежать, чтобы не нарушать зону своего комфортного состояния. Говоря о некой специфичности данного феномена, важно отметить, что велика роль защитного механизма как средства выхода из ситуации травматизации (потеря близкого, уход с работы и т.д.), когда в ситуации чрезмерной требовательности со стороны жизненных реалий, механизм защиты может служить спасением для человека.

Каждый из защитных механизмов представляет собой отдельный способ, с помощью которого человек бессознательно защищает его от внутренних и внешних воздействий. С помощью того или иного защитного механизма человек бессознательно убегает от действительности, замыкаясь в себе,

пытается ее исключить через отрицание факта ее существования, иногда может превратить действительность в ее противоположность, что связано с реактивным формированием, нередко случаи отдаления себя от реальности, что связано с механизмом регрессии, а может исказить событие, перенеся его из внутреннего плана наружу (проекция).

Следует отметить, что анализ научной литературы [2, 3, 4, 7, 8] позволил утверждать, что не всегда мнения ученых на определение данного термина и видов психологической защиты едины.

Несмотря на то, что впервые данное понятие в научный мир было принесено З. Фрейдом и отражено в работе «Защитные нейропсихозы» [16], однако дочь известного психоаналитика предложила свою классификацию, состоящую из пятнадцати механизмов защиты (на отдельных видах мы остановимся чуть ниже).

Разными учеными была сделана попытка не только проанализировать предложенные З.Фрейдом виды защитных механизмов, но и доработать их, пополнить имеющиеся познания по данному вопросу. В истории развития психологических школ и направлений было сделано немало попыток рассмотреть данный вопрос. Беглый экскурс в историю появления данного феномена в научной литературе позволил остановить наш взор на трудах ученых, взгляды которых представлены ниже.

Так, психоаналитическим обзором механизмов защиты занимались помимо З. Фрейд и А. Фрейд, К. Хорни, Э. Фромм.

Достаточно интересным представляется подход А. Фрейд, автора книги «Психология Я и защитные механизмы». Проанализировав поведение человека, она пришла к выводу, что как минимум пять стратегий поведения каждый из нас применяет в повседневной деятельности. Велика заслуга А. Фрейд в разработке общей теории защитных механизмов, что выразилось в желании создать ее целостную систему и типологию. В своих трудах она не только подробно описала различные способы защитного поведения, но и попыталась представить генезис защиты. Весьма интересным является рассмотрение

автором травм в сфере межличностных отношений, которые можно убрать за счет следующих механизмов защиты: перцептивные, интеллектуальные и двигательные автоматизмы разной степени сложности.

Попытка обобщить знания о механизмах защиты привела А. Фрейд к идее о зависимости выбора механизма защиты от степени адаптированности человека к эмоциональной неустойчивости и его индивидуальных особенностей. Обозначив механизм психологической защиты как интрапсихический конфликт, тем не менее А. Фрейд обосновала наличие у механизма функции оберегания, что способствует снижению уровня тревоги. Блокировка и искажение в сознательном поведении импульсов – это два типа реакций, на котором основывается защитный механизм. Будучи последователем идей своего отца, А. Фрейд выявила роль механизма психологической защиты не только у здоровых людей, но и исследовала его патологический аспект.

При использовании того или иного механизма защиты, в центре внимания размещена какая-либо противоречивая ситуация, возникающая в социуме, при разрешении которой беспокойство индивида уменьшается за счет противоречия между средой и бессознательными инстинктами.

Неоднократно сам З. Фрейд сомневался в правильности термина, колеблясь между понятием «защита» и «подавление». Защитные механизмы представляют собой особого рода психическую активность, которая реализуется в форме особенных приемов переработки информации, благодаря которым можно избежать разрушения единства «образа Я» и потерю уважения к себе. Механизм психологической защиты связан с преобразованием системы внутренних ценностей личности, которое направлено на снижение уровня переживания субъектом важной для него информации, что способствует минимизации влияния травмирующих ситуаций на него.

В целом, в психологии выделяется большое количество механизмов психологической защиты. Рассмотрим основные классификации.

Ж. Лапланш и Ж. Понталис [5] выделяют следующие защитные

механизмы: вытеснение, изоляция, интроекция, подавление, проекция, рационализация, регрессия, самоотождествление себя с агрессором, слои защиты от возбуждения и сублимация. В. Минингер и М. Лиф [6] пишут о компенсации, рационализации, идеализации, реактивной формации, переносе, проекции, уничтожении сделанного и конверсии как основных механизмах психологической защиты.

Но в психологической литературе выделяют следующие наиболее распространенные защитные механизмы, которые мы представили ниже:

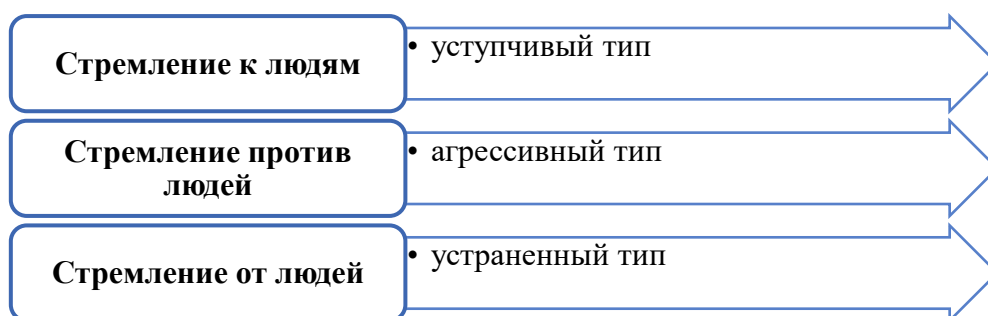

Рис. 1. Классификация защитных механизмов

Пытаясь оправдать свою никчемность, несостоятельность индивид прибегает к логическому объяснению своего поведения, что связано с

рационализацией. Защита здесь проявляется в желании обесценить важность и нужность объекта, который вызвал у индивида тревожное состояние. Попытка и желание перенести действие с напряженного объекта на менее тревожный и доступный, характеризует такой механизм как замещение, что способствует эмоциональной разрядке. Обособление в сознании человека причин, приводящих к его травматизации связано с таким механизмом защиты как изоляция или отчуждение. Связь между определенными событиями и его эмоциональной сферой не находит своего отражения в сознании ввиду того, что допуск в сознании блокируется чувствами, которые наносят вред индивиду. Явления «раздвоения личности» могут быть связаны с такой защитой. Внизу схематично (даны примеры) выражены особенности проявления механизма психологической защиты по З. Фрейду

Не менее интересной является теория К. Хорни, которая, предложив свою типологию личности, остановилась на объяснении поведения человека в конфликтных ситуациях, в которых применяются механизмы психологической защиты от окружающего давления. В зависимости от того, что выбирает человек: стремится к ним или выступает против людей убегает от них, К. Хорни разделила людей на следующие группы: уступчивый, устранённый тип и агрессивный, тем самым объяснив использование механизма психологической защиты, применяемой в противоречивой ситуации, угрожающей для человека.

Рис. 2. Механизм психологической защиты (по К. Хорни)

Именно невротические потребности личности, которые исследовала К. Хорни, заставляют человека с целью получения независимости проявлять агрессию и идти на конфликт. К. Хорни [14], разделяя основные положения

психоанализа о доминирующей роли бессознательного, отмечала воздействие окружающей социальной среды на формирование личности. В ее концепции причиной возникновения невроза является «базальный конфликт», который связан с переживаниями ребенка, чувством одиночества и беспомощности во враждебной среде. Именно базальная тревожность заставляет индивида стремиться к безопасности, что обуславливает поступки человека. К. Хорни предложила нам способы выхода из конфликтной ситуации, которые может преодолеть базальный конфликт. С помощью подавления, как считает ученый, возможно разрешить конфликтную историю, через подавления, выталкивания из сознания травмирующего аффекта.

Другим, весьма действенным способом является выбор такой стратегии поведения, которая благодаря соблюдению определенной дистанции между людьми не позволяет возникновению ситуации конфликта. Еще один не менее интересный способ - создание личностью идеализированного образа, который опирается на возможности личности, удаленного от реальной жизни.

Если попытаться сопоставить положения разных школ и направлений в истории психологии, то следует отметить, что все представители различных направлений глубинной психологии, сходятся в понимании защитных механизмов личности как неотъемлемого свойства индивида.

Различия проявляются лишь во взгляде на источник противоречия, который создает условия для того, чтобы механизм вступил в активную фазу действия. К. Юнг, в отличие от З. Фрейда данный механизм связывал не с противоборством, которое извечно существует между структурными компонентами психики, а с несоответствием между установками личности и теми требованиями, которые ему предъявляет внешняя среда.

Разрабатывая теорию коллективного бессознательного, К. Юнг [15] предложил концептуально новый подход к теории личности, в которой ученый много места уделит архетипам. «Установки бессознательного», с точки зрения ученого могут выступать в роли механизма компенсации, суть которого в возмещении нарушенного баланса между сознательным и бессознательным.

Стремление к совершенству, превосходству, борьба с комплексом неполноценности для А. Адлера [1] истинный мотив проявления механизма защиты. В качестве источника конфликта, приводящего в действие защитные механизмы личности А. Адлер видел противоречие, возникающее между этими врожденными неосознанными тенденциями. В качестве механизма преодоления преград А. Адлер использовал четыре вида компенсации – полная, неполная, гиперкомпенсация и мнимая компенсация, которая может проявляться в уходе в болезнь. В сочетании с жизненным стилем и уровнем развития «общественного чувства» определенный тип компенсации приводит к формированию конкретного типа развития личности, на чем в принципе построена его теория. Следует отметить, что гуманистическая школа весьма иначе рассматривала вопрос психологического механизма защиты, увидев в нем реализацию личностного потенциала и развитие самой личности, в отличие от психоанализа, который в защитном механизме находил желание личности обрести покой, вырваться из под прессинга со стороны окружающей действительности. В связи с этим нельзя не отметить исследования А. Маслоу, который признавал действенность механизма самопомощи, хотя и не признавал его столь плодотворным. Созданная им пирамида потребностей – это структура личности, в иерархии потребностей которой самоактуализация находится на вершине.

Клиент-центрированная терапия К. Роджерса [11] в отличие от психоанализа в механизме защиты видит только негативный контекст, так как реальная действительность не может выразить и соотнестись с истинными чувствами личности. Каким образом в данной концепции решается проблема конфликта? Если психоанализ З. Фрейда объясняет столкновение мнений, противоречие через проецирование внешней ситуации на внутреннее строение психики, настаивает на разрешении конфликта через его признание и работу с ним, то гуманистическая психология К. Роджерса пытается пребывать в эмпатичном мире, сопереживая своему другу.

В гештальтпсихологии Ф. Перлза [9] мы также можем наблюдать

присутствие защитных механизмов, которые так ярко проявляются при выделении индивидом фигуры из фона, что помогает завершить гештальт, вернув его в фоновое окружение. Важным показателем здоровья человека является умение провести грань между собственным «Я» и окружающей средой. Именно незавершённость гештальта способствует развитию невротических защитных реакции, которые проявляются в реакции слияния, проекции, ретрорефлексии, интроекции.

На наш взгляд, современная наука, исследуя данный вопрос представила нам множество классификацию типологий механизма защиты, однако нам больше всего импонируют работы американских психологов Р. Плутчика, Г. Келлермана, Х. Конта [10], которые представили свое видение, модель функционирования и развития психологической защиты, соотносящуюся с аффективными состояниями и личностными особенностями. Восьми эмоциям Р. Плутчик противопоставил восемь основных механизмов защиты, которые развиваются для совладания с данными эмоциями: страх, гнев, радость, печаль, принятие, отвержение, ожидание, удивление.

Немаловажное значение при изучении вопроса защитных механизмов, занимает понятие защитный автоматизм, что было выделено А.Фрейд в отдельный класс явлений, носящих неосознаваемый характер и проявляющийся как само по себе разумеющееся. У детей достаточно часто мы сталкиваемся с автоматизмами, проявляющимися на уровне физиологических раздражителей, врожденных безусловных реакций. Обобщая все вышесказанное, необходимо отметить важность изучения данного феномена ввиду того, что травматизация личности, заниженная, неадекватная самооценка тормозят разностороннее развитие личности, препятствуют ее самосовершенствованию и реализации внутреннего потенциала.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Адлер А. Понять природу человека. М: АСТ, 2022, 352 с.
2. Долгова В. И., Кондратьева О. А. Формирование конструктивной

психологической защиты личности. М: Перо, 2019, 91 с.

3. Журбин В. И. Понятие психологической защиты в концепциях З. Фрейда и К. Роджерса // Вопросы психологии. – 1990. - №4. – С.14-22.

4. Киршбаум Э. И., Еремеева А. И. Психологическая защита. М: Смысл, Питер, 2005, 181 с.

5. Лапланш Ж. Словарь по психоанализу. М.: Высш.шк., 1996, 623 с.

6. Менинжер В., Лиф М. Вы и психоанализ. СПб.: Гуманитарное агентство «Академический проект», 1998.

7. Никольская И. М., Грановская Р. М. Психологическая защита у детей. СПб.: Речь, 2010, 342 с.

8. Парфенова З. А. Психологическая защита. Новосибирск: Сиб АГС, 2000, 236 с.

9. Перлз Ф. Эго, голод и агрессия. М: Смысл 2020, 368 с.

10. Плутчик Р., Келлерман Г., Конт Х. Р. Тест-опросник механизмов психологической защиты (Life Style Index) / Адаптация Л. Р. Гребенникова. М., 1996, 18 с.

11. Роджерс К. Клиент-центрированная психотерапия: Теория, современная практика и применение. М.: Институт Психотерапии, 2007, 560 с.

12. Субботина, Л. Ю. Психология защитных механизмов личности: учеб. пособие / Л. Ю. Субботина; Яросл. гос. ун-т им. П. Г. Демидова. Ярославль: ЯрГУ, 2013, 164 с.

13. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. Питер, 2022, 160 с.

14. Хорни К. Наши внутренние конфликты. Конструктивная теория неврозов. Питер, 2019, 240 с.

15. Юнг К. Архетипы и коллективное бессознательное. М.: АСТ, 2020, 224 с.

16. Freud, S. (1894) The Neuro-Psychoses of Defence. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud 3:41-61.

РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ЧИТАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПОЧАТКОВОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Надьон В. П.

аспірант кафедри психології
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Ключові слова: мотивація читання, читацька поведінка, компетенція, молодші школярі.

Вступ. Дана робота демонструє результати отримані в ході вивчення відмінностей в мотивації читання між дівчатками та хлопчиками 8-11 років. Зовнішня мотивація до читання та читацька майстерність, як виявилось, не залежить від статі учнів. Дівчатка 8-11 років мають значно вищу внутрішню мотивацію до читання. Жіноча ідентичність, на думку багатьох авторів, на відміну від чоловічої, тісніше пов'язана з різноманітними аспектами внутрішньої мотивації. [11]

Постановка проблеми. Інтерес для дослідників представляє мотивація вибору творів учнями молодшої школи та читацька компетентність здобувачів освіти I ступеня.

Мета статті: дослідити мотивацію при виборі творів для читання та сформованість читацької компетентності на початковому рівні освіти.

Матеріали та методи. Проведення дослідження сформованості читацької компетентності під час навчання здобувачів в початковій школі дають можливість вчасно виявляти та реагувати на проблеми на ранньому етапі навчання, а отже, є важливим для успішності навчання. [14]

Проте, стать дитини, також, значно впливає на мотивацію вибору творів. Дівчатка мають не лише більшу мотивацію до читання але і відмінні від хлопчиків вподобання у читанні. Відтак, дівчатка, на відміну від хлопчиків,

віддають перевагу нейтральним за змістом творам. Хоча за словами психологів доволі передбачуваним є факт вибору книг орієнтованих на дівчат та хлопців, проте, ступінь їх ідентифікації з дівчачими рисами був краще помітний у виборі саме нейтральних книг. [13]

Під час проведення опитування використовували тести, що відрізнялися за функціональною спрямованістю, форматом, сюжетом, обсягом та складністю. Форма опитування мала вигляд стандартизованого тестування репрезентативної вибірки – 205 здобувачів освіти початкової ланки. В таблиці нижче наведено кількість отриманих балів при дослідженні мотивації читання учнів за статтю. Зазначені дані є результатом більш високої мотивації дівчаток під час участі в дослідженні та отриманні вищих результатів.

Результати та обговорення. Результати читацької мотивації дівчаток на 2 % вищі ніж у хлопчиків, що відповідає результатам тесту PISA для більшості країн. [15 Відмінності в читацькій майстерності, також, мали місце: 20% хлопчиків та 38% дівчат продемонстрували високий рівень читацької майстерності.

На мотивацію читання чинить вплив не тільки зовнішня та внутрішня мотивація, стать учнів та їх вибір в читанні, а й такі характеристики як вік, соціально-економічний статус, навички читання. Цікаво, що на різні види читання, а саме на шкільні підручники, художню літературу, комікси діти 8-11 років витрачають різну кількість часу. Психологи Кара Осборн, Емі Вахурст та інші зазначають, що внутрішня мотивація читання значно впливає на читання для відпочинку. Вік учнів, в свою чергу, чинить вплив на читання цифрових текстів. [12]

Вивчення мотивації учнів передбачає залучення до різних видів читацької діяльності. Відтак, мотивація до читання складних текстів передбачає читання художніх та розважальних книг, а серед учнів з мотивацією до досягнення хороших оцінок основною є мотивація читання підручника. Взаємодія з журналами та коміксами зумовлюється соціальними причинами в яких знаходиться школяр. Але головним чинником у виборі літератури для читання

залишаються як мотивація так і особливості дитини.

Остання 20 років дослідники приділяють велику увагу як вивченню взаємозв'язків між читацькою мотивацією та читацькою поведінкою так і зв'язкам між читацькою мотивацією та читацькою компетенцією. Тобто, уподобанням, кількості прочитаної літератури та навичкам читання і розуміння прочитаного матеріалу. В наш час психологів та педагогів особливо цікавлять причинно-наслідкові впливи мотивації та її факторів на компетентність читачів.

Працюючи над вивченням даного питання вченим вдалося виокремити справжні виміри мотивації читання. Серед них: цікавість, залучення, конкуренція, визнання, оцінки, відповідність вимогам та ухилення від роботи. Проте, на сьогодні для вчених залишається відкритим питання причинно-наслідкової ролі читацької мотивації та роль читацької поведінки як посередника. [13]

Комплекс вправ підібраних нами нижче, дозволяють розвивати мотивацію читання не лише для навчання але і для задоволення.

Близько 15 хвилин читання в день впродовж навчання в 1-х – 12-х класах дозволяє учню прочитати більше 5 мільйонів слів. Якщо збільшити цей час читання до півгодини на день – результат підніметься до 13 мільйонів слів. Яким чином можна допомогти всім учням, особливо нашим неохочим читачам, збільшити свою щоденну практику читання? Мотивація читання - збільшує частоту читання, а це кращий прогноз поточного та майбутнього обсягу прочитаного. Наступні поради допоможуть для мотивувати учнів читати довші, складніші тексти, а отже, є мотивованими читачами, готовими до навчання в коледжі.

Висновки:

З'ясовано, що саме внутрішня мотивація чинить позитивний вплив на читацьку мотивацію та читацьку компетентність, в той час як зовнішній мотивації притаманний незначний вплив на учнів. Особливо позитивним є значення саме внутрішньої мотивації відповідно до кількості читання для задоволення та читацької компетенції. Отже, мотивація до читання, читацька

поведінка та читацька компетенція посідають важливе місце в процесі здобуття освіти та його результативності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Освіта епохи Відродження. (2016). Що читають діти: і як вони ростуть. Вісконсін-Рапідс, Вісконсін: Автор.
2. Вігфілд А., і Гатрі Дж. Т. (1997). Зв'язок мотивації читання дітей з обсягом і широтою їх читання. *Journal of Educational Psychology*, 89 (3), 420-432.
3. Хемпенстолл К. (2006). Що дослідження мозку може сказати нам про інструкції з читання. *Австралійський журнал про проблеми з навчанням*, 38 (1), 15-16.
4. Айві Г. і Броддус К. (2001). «Просто читання»: опитування про те, що спонукає учнів читати в класах середньої школи. *Щоквартальний журнал «Reading Research»*, 36 (4), 350-377.
5. Козловський М. (2017). Світові тенденції та статистика аудіокниг за 2018 рік. Хороший рідер. Отримано з <https://goodereader.com/blog/audiobooks/global-audiobook-trends-and-statistics-for-2018>
6. Бургер П. (2015). Жіночі групи та піднесення книжкового клубу. *Jstor Daily*. Отримано з <https://daily.jstor.org/feature-book-club/>
7. Фогарті Р. Дж., Кернс, Г. М., Пітер, Б. М. (2018). Розкриття таланту студента: нова наука, яка розвиває досвід. Нью-Йорк, Нью-Йорк: Teachers College Press.
8. Стюард Е. Б. (2008). Структурні характеристики школи, зусилля учнів, асоціації однолітків і участь батьків: вплив факторів шкільного та індивідуального рівня на навчальні досягнення. *Освіта та міське суспільство*, 179 (2), 179-204.
9. Метаметрія. (2015). База даних кар'єри Lexile. Отримано від <https://metametricsinc.com/wp-content/uploads/2017/07/MetaMetrics-Consulting-Development.pdf>

10. Схоластичний. (2017). Звіт про читання дитиною та сім'єю. Отримано з <http://www.scholastic.com/readingreport/files/Scholastic-KFRR-6ed-2017.pdf>
11. Лінос Х. Спенсер, Дж. Річард Хенлі, Сара П. МакГоун Британський журнал психології <https://doi.org/10.1111/j.1467-9817.2012.01546.x>
12. Сара П. Макгоун, Кара Осборн, Емі Уорхерст, Роджер Норгейт, Лінн Дункан Розуміння дитячої читацької діяльності: читацька мотивація, здібності та характеристики дитини як предиктори <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12060>
13. Ульріх Шифеле, Еллен Шаффнер, Єнс Мьоллер, Аллан Вігфілд Розміри читацької мотивації та їх зв'язок із читацькою поведінкою та компетентністю <https://doi.org/10.1002/RRQ.030>
14. <https://nus.org.ua/view/deyaki-rezultaty-monitoryngovogo-doslidzhennya-z-chytatskoyi-kompetentnosti/>
15. PISA 2018 Reading Literacy Framework
Doc.:CY7_NPM(1603)05a_FRW_ReadingFramew

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ФАБІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Рукштель Ю. С.

аспірант кафедри психіатрії,

медичної та спеціальної психології ДЗ

Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського

Анотація. У статті автор здійснюється аналіз психологічної взаємодії фабінгу соціальної поведінки, визначаються його основні ознаки, чинники та наслідки. Подано результати емпіричного дослідження особливостей міжособистісної комунікації, пов'язаних із використанням молоддю інформаційно-комунікативних технологій, ступеня поширення фабінгу серед підлітків та юнаків та рівня толерантності до нього юнаків і дівчат. Фабінг розглядається як акт ігнорування учасниками безпосередньої міжособистісної комунікації своїх партнерів через надмірне використання гаджетів. В окремих публікаціях фабінгом називають залежність від гаджетів.

Це суперечить тій точці зору, що фабінг є нехтуванням індивідів один одним у реальному соціальному контакті – це наслідок залежності від гаджетів. Фабінг можна розглядати не тільки як результат технологічного прогресу, але і як абсолютно новий феномен соціальної поведінки. Фактори фабінгу та наслідки його для міжособистісної взаємодії, близьких відносин, психологічного здоров'я потребують ретельних досліджень. Ознаками фабінгу є постійне користування смартфоном під час безпосереднього спілкування, неуважність до співрозмовників, труднощі концентрації фабера на предметі розмови, негайне реагування на звук повідомлення, що надходить на смартфон, тощо. Загалом за результатами емпіричного дослідження, більше 75% учасників підліткового та юнацького віку вказали на наявність скутості у стосунках з ровесниками.

Близько 40% осіб юнацького віку виявляють до фабінгу толерантне ставлення, а 61% - інтолерантне. У 54,7% респондентів через фабінг виникали конфліктні ситуації. У роботі ми спираємося на наявні висновки в інших сферах комунікації (зокрема, Інтернет-комунікації), щоб зрозуміти фактори, які передбачають залежність від смартфонів і фабінг-поведінку, а також дослідити, чи є фабінг соціально-психологічною дезадаптацією серед підлітків підлітків та юнаків. Ключові слова: фабінг, спілкування, міжособистісна взаємодія, соціально-психологічна адаптація.

Постановка проблеми. Сучасний світ неможливо уявити без комп'ютерів, смартфонів, планшетів та мережі Інтернет. Технічні гаджети, які людство використовує щодня, мають широкий спектр застосування: для миттєвої передачі та отримання інформації; для використання GPS- та навігаційних систем; для фото- та відеофіксування різноманітних подій; для спілкування та розваг. Однак сучасна молодь настільки сильно звикла до використання гаджетів, що провести декілька годин без них стає для багатьох справжнім випробуванням. Технологічний прогрес, цифровізація сучасного суспільства спрямовані на зміну якості життя людини на краще. Створення нових гаджетів, використання інтернет-технологій орієнтовані розширення можливостей людини.

Розглядаючи та аналізуючи сучасні проблеми психології залежності (адикції), пов'язані зі спробами виділення поведінкових форм залежностей (адикцій), можна зазначити, що активно обговорюється проблема гаджет залежності (фабінг), що стало результатом Інтернет-адикції сучасних підлітків та юнаків. В даній статті представлені результати емпіричного дослідження зв'язку соціально – психологічної адаптації та фабінгу осіб підліткового віку. Таким чином, психолого-педагогічна значущість проблеми, необхідність подальшого розширення теоретичних і експериментальних досліджень обумовили вибір теми нашого дослідження: «Дослідження зв'язку соціально психологічної адаптації та фабінгу серед осіб підліткового віку».

Виклад основного матеріалу дослідження. Фабінг передбачає вияви

неуважного ставлення індивіда до співрозмовника, його ігнорування через багаторазове використання смартфона під час безпосереднього контакту. У сучасному суспільстві фабінг-поведінку можна спостерігати в різних ситуаціях: як під час неформальних контактів, так і в діловій взаємодії. Фабінг характеризується такими ознаками: - постійне утримування учасником взаємодії смартфона в руках або ж не далі, як на відстані витягнутої руки; миттєве реагування індивіда на звукові сигнали про нові повідомлення у смартфоні, незважаючи на розмову з іншими людьми; - неуважність під час міжособистісної комунікації, постійна перевірка свого гаджета під час різних форм активності, навіть під час бесіди, навчання, праці, заняття спортом, відпочинку з близькими та друзями; - прояви хвилювання, тривоги, дратівливості у випадку неможливості переглянути нові повідомлення у гаджеті або оновлення стрічки новин; - скарги учасників комунікації на те, що співрозмовник не надає їм належної уваги через часте або навіть безперестанне відволікання на свій мобільний телефон; - неприйняття індивідом критики щодо власного способу спілкування, пов'язаного з проблемним користуванням смартфоном або більше людей, внаслідок випадкової зустрічі або умисне, в результаті якого у обох з'являються нові думки та ідеї.

Під час комунікативної взаємодії відбувається процес соціально психологічної адаптації. Найважливішим і необхідною умовою нормального функціонування соціуму як неподільного соціального організму є відповідна нормі адекватна соціально-психологічна адаптація. Адже вона передбачає інтеграцію суб'єкта в соціальні умови за допомогою набуття статусу, положення в соціальному устрої суспільства.

Соціальна адаптація людини демонструє процес привласнення приписів і ціннісних орієнтирів конкретного суспільства. Психологічна адаптація проявляється перебудовою динамічного шаблону особистості відповідно до нових вимог навколишнього світу. Під адаптацією в соціальній психологічній науці розуміється зміна системи взаємовідносин в культурному чи соціальному плані. Будь-які структурні трансформації або поведінкова перебудова, що

володіють життєво важливою значимістю розглядаються в якості соціалізації.

Враховуючи надмірне використання гаджетів, що зумовлює зниження адекватного рівня соціально – психологічної адаптації підлітків, наше дослідження показує, що фобінг деструктивно впливає на розвиток комунікативної сфери особистості.

Розглядаючи та аналізуючи сучасні проблеми психології залежності (адикції), пов'язані зі спробами виділення поведінкових форм залежностей (адикцій), можна зазначити, що активно обговорюється проблема гаджет залежності (фобінг) ,що стало результатом Інтернет-адикції сучасних підлітків та юнаків. Представлені різноманітні точки зору з даної проблеми: кваліфікація Інтернет-залежності як поведінкової адикції можна розглядати як поєднання з клінічною залежністю поведінкового феномену. Узагальнюючи теоретикот психологічні дослідження сучасних вітчизняних та закордонних науковців: К. С. Янг (1994), А. К. Голдберг (1996), М. Д. Гріффітс(1996), М.Л. Смульсон,(1997), Ю. І. Машбиць, О. О. Гокунь, М. І. Жалдак, О. Ю. Комісарова, Н. В. Морзе, В. Й. Цап (1997), Н. О. Кримова (2007), Дж. Робертс (2015), Д. Сондерс (2015), В.А. Балакірева (2015), С. М. Варламова, К. Р. Гончарова, І. В. Соколова (2015), О.Я. Чебикін (2016), О. В. Камінська (2016), А. Ю. Карачев (2016), К. В. Ахмедзянова (2016),С. Д. Максименко (2018), О. В. Марковець (2018), О. А. Екимчик (2019), Ю. О. Асєєва (2021) і багато інших, поняття «фобінг» досі залишається недостатньо вивченим. Як зазначає К. С. Янг, така залежність визначається, насамперед, «сумою втрат в істотних сторонах буття».

Аналіз досліджень зарубіжних вчених показали, що фобінг негативно впливає на якість міжособистісної взаємодії, зокрема знижує рівень довіри та емпатії між особами (Misra, Cheng, Genevie, & Yuan, 2014; Pzybylski, & Weinstein, 2013; Roberts, & David, 2016, 2017), ступінь задоволення своїми стосунками (Chotpitayasunondh, & Douglas, 2016; Roberts, & David, 2017).

Для того, щоб визначити ступінь зв'язок соціально-психологічної адаптації та фобінгу серед підлітків, а також характер ставлення до цього

явища, у вересні-жовтні 2022 року нами було проведене емпіричне дослідження. Наша вибірка включала 116 учнів підліткового віку Опорного закладу-лицею №2 Березівської міської ради Одеської області (з них 76 чоловічої статі і 40 – жіночої). Психодіагностичний інструментарій включав тестування «Методика дослідження соціально-психологічної адаптації К. Роджерса - Р. Даймонда», опитувальник «Шкала залежності від смартфона» Smartphone Addiction Scale (SAS).

Всі питання анкети були згруповані по блоках відповідно до таких змістових критеріїв:

Адаптація, самосприйняття, емоційна комфортність, сприйняття інших, інтегральність, прагнення до домінування.

Результати проведеного тестування показали, що всі опитані нами підлітки є активними користувачами смартфонів. 82,7% респондентів зазначили, що завжди тримають свій смартфон при собі. Їхній день зазвичай починається з перевірки повідомлень та скролінгу новин (на це вказали 79 % осіб), 29,5% учасників дослідження визнали, що відчують емоційний дискомфорт, коли не мають доступу до Інтернет мережі, 44,3% підлітків за даними тестування вказати на соціально-психологічну дезадаптацію під час спілкування, не маючи при собі смартфон. Наведені дані свідчать про тривожне відчуття підлітків під час «живого» спілкування без гаджету.

Також в результаті діагностики опитувальника «Шкала залежності від смартфона» Smartphone Addiction Scale (SAS) у 54,8% учасників дослідження було діагностовано високий рівень інтернет-залежності, а в 37,5% – помірний. Тільки 7,9% студентів мають низький (легкий) рівень інтернет-залежності. Отримані показники підтверджують дані опитування студентів щодо ступеня їх залежності від технічних засобів, що дають доступ до інтернету.

Вивчення особливостей міжособистісної взаємодії молоді показало, що здебільшого студенти оцінюють свої стосунки з ровесниками як досить успішні (на це вказали 74,4% опитаних юнаків і дівчат). 74,4% респондентів стверджують, що краще спілкуватися з людьми наживо, ніж віртуально. Водночас 50% респондентів вказали, що більшість свого вільного часу вони проводять в соцмережах. 37,8% студентів зазначили, що їм легше написати комусь повідомлення про щось важливе в месенджері або смс, аніж прямо сказати іншій людині. 31,4% респондентів стверджують, що саме в інтернеті простіше знайти людей зі спільними інтересами та вподобаннями, 23,1% опитуваних зазначили, що віртуальна комунікація дає можливість показати себе з кращого боку. 14,1% студентів вважають, що життя без інтернету було б нудним, безцільним і одноманітним.

Таким чином, приходимо до висновку про наявність певних проблем у сфері безпосередньої комунікації сучасної молоді. Залежність від смартфона й потреба індивіда повсякчас бути онлайн, навіть під час роботи, навчання, відпочинку, побоювання пропустити щось важливе в стрічці новин, труднощі у налагодженні неопосередкованих, «живих» контактів з іншими людьми, переконання в тому, що можливість самореалізації особистості, налагодження ділових та міжособистісних стосунків можливі тільки за умови постійного моніторингу новин, повідомлень в соцмережах, чатах, відсутність звички контролювати час користування смартфоном стають причинами фобінгу. Наступний блок питань анкети стосувався дослідження ознак фобінгу у взаємодії студентської молоді.

Відповідаючи на запитання анкети, 60,9% опитаних нами студентів

відзначили, що їхні співрозмовники іноді відволікаються на смартфон під час безпосередніх контактів, а 21,2% респондентів зауважили, що це буває дуже часто, і тільки 18,5% студентів вказали, що їхні співрозмовники взагалі не відволікаються на телефон під час спілкування.

Висновки. Основними чинниками фабінгу є залежність індивіда від смартфона та інтернетзалежність, побоювання втратити важливу інформацію (синдром FoMO), комунікативні установки, труднощі у встановленні міжособистісних стосунків, відсутність навичок самоконтролю та ін. На ступінь нормативності фабінгу у молодіжному середовищі впливають також соціальні цінності, прийняті у молодіжному середовищі, технічний прогрес у сфері інформаційно-комунікативних технологій, актуальні обставини життя суспільства. Фабінг є досить гострою соціальною проблемою сьогодення, проте значна частина молоді не усвідомлює його шкоди.

Наслідками надмірного захоплення молоді смартфонами є зниження якості міжособистісних стосунків, емоційна нестабільність, зниження емпатії, довіри, соціальна ізоляція, погіршення показників особистого благополуччя і фабі, і фаберів, труднощі самореалізації тощо. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у більш детальному вивченні вікових особливостей фабінгу та розробці анкетування фабінг-дослідження фабінг-поведінки серед молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дідок О. Інтернет-залежні... : «за» і «проти» користування соціальними мережами / Ольга Дідок // День. – 2010. – 24 черв.
2. Короленко И. П. *Аддиктивное поведение. Общая характеристика и закономерности развития* // *Обозрение психиатрии и медицинской психологии имени В М Бехтерева* 1991. № 1. С 8-15.
3. Griffiths M. *Does Internet and computer «Addiction» exist? Some case study evidence* // *CyberPsychology and Behavior*. 2000. V. 3(2). P. 211-218.
4. Cirohol JM. *What is Internet Addiction Disorder (IAD)*. 1999. (WWW

document).

5. Roberts J. A. & David M. E. (2017). Put down your phone and listen to me: how boss phubbing undermines the psychological conditions necessary for employee engagement. *Computers in Human Behavior*, 75, 206-217. [in English].

6. Roberts J. A. & David M. E. (2016). My life has become a major distraction from my cell phone: partner phubbing and relationship satisfaction among romantic partners. *Computers in Human Behavior*, 54, 134-141. [in English].

7. Young K. S., & de Abreu C. N. (1998). *Internet Addiction: A Handbook and Guide to Evaluation and Treatment*. New York: John Wiley & Sons Inc. [in English].

ART

ЛІНІЇ ЕВОЛЮЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНЕРА ТА МИСТЕЦТВА ЧЕРЕЗ ВНЕСОК ТЕХНОЛОГІЧНИХ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ ЗАСОБІВ У XXI СТОЛІТТІ

Дядюх-Богатько Наталія Йосипівна

к.мист., доцент

Мотика Діана Іванівна

Рибчак Денис Петрович

студенти

Українська академія друкарства

м. Львів, Україна

Вступ. / Introductions. З давніх часів художники та митці завжди прагнули до руху: у житті, в природі, в науці і в мистецтві. Люди бачили рух у гілках дерев, у хвилях моря, і задавалися питанням, яким чином зробити рух. Уже в середині XX століття, коли почався науково-технічний прогрес, почалась і ера розвитку моушн індустрії. Вплив розвитку технологій на життя людини є не заперечним. У побуті ми вже всі користуємось мобільним телефоном, цифровим телебаченням, електронними відстежувачами транспорту, бронюванням подорожей, електронними документами, кабінетами для запису до лікарів, поступленням до ВНЗ і т.д.

Проте у кожному з цих технологічних продуктів є закладена проміжна робота дизайнера, і усе це середовище можемо розглядати крізь спектр мистецтвознавчого аналізу.

Мета роботи. / Aim. Відстежити лінії еволюційного розвитку графічного дизайнера та мистецтво через внесок технологічних та комп'ютерних засобів у XXI столітті та виокремити основні напрями найбільш затребуваних у суспільстві тенденцій, що мають вплив і на освітні програми та тенденції ринку.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Базовим матеріалами які нашо вхнули нас до роздумів стали статті доктора Фаусто Пресутті про «Розвиток та оцінювання інтелекту та креативності...» [1] та передмова Оксани Забужко «Слово до польського читача» з перевидання книги «Український палімпсест» [2].

Більшість сучасних технологій мінімізують фактор людської помилки, зловживань, корупції і т.п., проте за їх виглядом, зручністю користування стоїть робота інженерів «змісту», програмістів, дизайнерів. Загально наукові методи: емпіричний (спостереження, опис) та теоретичний (аналіз, абстрагування, узагальнення, пояснення) лягли в основу нашого дослідження, зокрема метод історичного та мистецтвознавчого аналізу, й порівняння фактів дозволять нам розкрити задану тему.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Мистецтво завжди було рисою надлишку в суспільстві та ознакою класової розмежованості, розподілу на тих хто забезпечує побут і тих хто продукує мистецтво, і тих хто фінансує, замовляє, ідеологічно спрямовує.

Виклики які стали перед людством у ХХІ ст.: пандемії, війни є неновими, проте внесок технологічних та комп'ютерних засобів зробили іншими методи боротьби з ними. У Китаї застосовували розпізнання обличчя для того, щоб виявити хворого, його температуру вимірювали дистанційно. Натомість ізоляція відкрила для мистецтва нові форми комунікації: для концертів, коли музиканти на відстані завдяки цифровим технологіям виконували концертні партії, для вокалістів, коли замість концертних залів вони виходили співати в супермаркети, аеропорти, метро і співали там, а потім поширювали у соцмережах ці відео і цим нарощували популярність вокального мистецтва. Художники вдалися до віртуальних виставок, і майже всі музеї були змушені звернутись до практики віртуальних експозицій. Виклик який дала людству епідемія у мистецтві була подолана, інтерпретована технологічними засобами як тимчасові незручності.

Військові дії в центрі Європи на початку ХХІ століття, коли одна країна

зазіхає на територію іншої здавались вже давно минулою історією. Проте з 2014 р. неспокій, незрозумілість ситуації на території України вороги інтерпретували по різному. Та завдяки саме технологічним засобам світ дізнається правду в режимі on-line і агресору вже не вдається, використовуючи навіть вагому перевагу у власності телекомунікаційних систем нав'язати світу свою «правду» і їм потрібну інформацію «згодувати» більшості. Все це є завдяки великій кількості інформаційних альтернативних джерел.

Зауважимо що сьогодні завдяки технологічним засобам часто «дизайнерами» називають себе безліч людей без наявної такої кваліфікації. Колись, щоб написати лозунг на широкому плакаті на кожному заводі, виробництві шукали художника. Хоч іноді й траплялись персони на кшталт відомого персонажу Кіси Вороб'янинова. Проте на загал це були фахівці з належними знаннями, навиками та кваліфікацією. Сьогодні безліч швидких курсів дозволяють схопити основні навички для роботи в графічних та растрових пакетах і людина яка може набрати текст двома рівненькими рядками часто претендує на посаду дизайнера і називає себе таким. Це з одного боку нівелює мистецьку освіту, і з іншого збиває ціни на ринку праці для високо кваліфікованих спеціалістів.

З 2 вересня 2019 р. в Україні створено Міністерство цифрової трансформації, що відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, відкритих даних, національних електронних інформаційних ресурсів та ін. Це міністерство займає одне з пріоритетних місць в баченні наших очільників. Хоч, на нашу думку, там не багато залучено саме дизайнерів, які системно втілювали б естетику подачі матеріалів – у більшості випадків це плоди співпраці програмістів та штучного інтелекту.

Як стверджують більшість дослідників, і до думки яких схиляємось і ми, стилістика в дизайні – це стиль, у якому з допомогою графічних елементів можна об'єднати творчу ідею. Це персональний стиль проекту та komponування елементів в просторі. Однак наслідком їх надмірного використання, нехтування законами історичної послідовності, мистецького значення та філософського

сенсу породжує в кращому разі еkleктику, у гіршому – просто несмак. Хоча, щоб зрозуміти еталонність систем потрібно залучати фахівців мистецтва. Визнаємо, що пересічний громадянин не має необхідних знань для розуміння цього.

Для прикладу, для визначення привабливості анімаційних роликів у нашій країні нами був проведений аналіз, та пошукова робота на вітчизняних інтернет ресурсах. Ми зауважили таку закономірність, що зараз дуже багато державних та приватних установ використовують для своєї реклами та заохочування суспільства звернути увагу на підприємства анімаційні ролики.

Наприклад МОЗ, з початком пандемії МОЗ почало вести активну фазу дій на суспільному рівні, через те, що збільшилась потреба у медичній допомозі для населення. Збільшився попит та активність на відвідування офіційних сайтів МОЗ. Статистика показувала, що люди не зацікавлені у прочитанні довгих та термінологічних статей. Тому команда з МОЗ вирішила створювати короткі, динамічні анімаційні ролики у яких був поданий матеріал зрозумілий для людини будь-якого віку.

За певний час було зауважено, що люди з зацікавленням переглядали дані ролики та залишали позитивний зворотний зв'язок. Завдяки такій подачі матеріалу населення було ознайомлено з процесами та з інструкціями як діяти в певних ситуаціях.

Мовшн дизайн набирав оборотів завдяки діджеталізації, та з плином часу ставав тільки актуальнішим. На початку ХХІ століття моушн індустрія уже була розвинута достатньо, щоб конкурувати з друкованим рекламним продуктом. Зараз ця сфера дизайну є практично всюди, через свою цікавість простоту та легкість читання, лаконічність. Через свою актуальність та динаміку розвитку на продукцію моушн дизайну виріс великий попит, а з ним виросла і вартість виконання роботи.

Ще більш масштабнішого розвитку набирає обертів індустрія інтернет-ігор. Звісно ці масштаби загострились у час пандемії, коли не могли виходити для розваг. Ігровий бізнес через великий попит, має і значні капітали,

які в свою чергу можуть собі дозволити і високо кваліфікованих дизайнерів. Це є одним з найбільш привабливіших напрямів для сучасного студента.

Часто дизайнери виконують і рядові функції і верстці мобільних додатків, веб-сторінок, журналів, книг. Та останні стають все більш рідкісним видом на нашому ринку.

Не забуваймо, що величезною індустрією де залучені різні види мистецтва є кіноіндустрія. І завдяки кіно легко формувати ідеологічні шаблони, що є пріоритетом тих чи інших владних еліт. Проте лакмусовим папером є саме заборона тих чи інших фільмів у державах, бо саме у виробництві кіно задіяно велика кількість професій, майстрів у галузі мистецтва та культури.

Висновки./Conclusions. Крізь лінії еволюційного розвитку, технологічних та комп'ютерних засобів графічний дизайнер несе ношу між запитом замовника, ідеологічною відсутністю в державі політикою щодо естетики культурного продукту, та спробами вижити на гойдалці українського ринку. Нести мистецтво у маси в ХХІ столітті є справою держави, що має за мету виокремити і виховувати власний народ. А кваліфіковані фахівці освоюють все нові і нові інноваційні продукти і спробі досягнути чудеса інженерної думки та заробити на ринку інкогніто, або свідомо продавшись «підписуючи» угоди про нерозголошення власного продукту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Presutti F. Development and Evaluation of Intelligence and Creativity. October 2017, Bulletin of the Transilvania University of Brasov Series II Forestry Wood Industry - Agricultural Food Engineering, 10 (59) (2): 27-40.

2. Забужко О., Хруслінська І. Український палімпсест. Оксана Забужко в розмові з Ізою Хруслінською. – К.: Комора, 2023. – 408 с.

HISTORICAL SCIENCES

МІСЬКА САДИБА КУПЦЯ І. БЛІНДЕРА НА ПОДОЛІ

Горькова Анастасія Олексіївна,

к. і. н., с. н. с.

Гоменюк Валентина Миколаївна,

с. н. с.

Київський науково-методичний центр по охороні, реставрації та використанню пам'яток історії, культури і заповідних територій м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Територія Державного історико-архітектурного заповідника «Стародавній Київ» (далі – ДІАЗ «Стародавній Київ», Заповідник) знаходиться в межах Центрального історичного ареалу. За історико культурною оцінкою, територія Заповідника відноситься до найцінніших, де розташовані пам'ятки архітектури, містобудування, археології, яких налічується близько 365 об'єктів, з них 33 – комплекси. Досліджувана садиба знаходиться в охоронній зоні ДІАЗ «Стародавній Київ», на вул. Нижній Вал. Вулиця Нижній Вал відносилась до Плоської історичної місцевості, частина якої після великої пожежі 1811 р. на Подолі була перепланована. Головною містобудівною ланкою залишилася садиба, забудова якої розміщувалася по периметру, у дворі залишалось місце для саду. До середини ХІХ ст. забудова садибних ділянок Нижнього Валу була розрідженою, будинки – дерев'яними, часто обкладені цеглою, і споруджувалися за так званім типовим проектом. Наприкінці ХІХ–на початку ХХ ст. споруджуються три- чотириповерхові будинки, архітектурі яких притаманні риси різних стильових напрямів: цегляного стилю, історизму та модерну.

Ціль роботи. / Aim. Стаття присвячена дослідженню культурної спадщини м. Києва, зокрема висвітленню історії забудови історичної садиби, яка розташована на вулиці Нижній Вал, 19–21, та її складових; визначенню

основних проблем та перспектив для подальшого дослідження і збереження об'єкта, що має архітектурну та історичну цінність та є знаковим для Києво-Подолу.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Архівні, картографічні матеріали, а також історичні довідники дозволяють простежити історію забудови міської садиби за адресою: вул. Нижній Вал, 19–21. Вулиця Нижній Вал є однією з давніх вулиць Подолу, але під сучасною назвою відома від початку XIX ст. На Нижньому Валі знайдено залишки садиб X–XI ст. та дерев'яних тротуарів. На поч. XX ст. в забудові Нижнього Валу, крім житлових садиб, з'являються великі майново-торговельно-житлові комплекси, які включали, крім житла, магазини, майстерні та виробничо-промислові споруди. Саме такою стала садиба № 19–21, яка сформувалась у 1887 р. внаслідок поєднання двох приватних ділянок – № 19 та № 21.

Територія садиби (кол. № 19) після перепланування Подолу довгий час залишалася незабудованою. У 1814 р. садибна ділянка під № 668 у 324 кв. сажнів за адресою: Нижній Вал, 19 стає власністю переяславського міщанина Дениса Киричевського. У 1832 р. Д. Киричевський продає садибу з публічних торгів із внутрішніми господарськими будівлями київському міщанину Карпу Васильовичу Циганкову. Довгий час ділянка перебувала пустопорожньою, потім з'явилися невеликі будиночки і клуня. У 1834 р. на території садиби був заїжджий двір, будівлі якого знаходилися у ветхому стані.

У 1839 р. новим власником було споруджено по лінії забудови Нижнього Валу одноповерхові кам'яні крамниці на п'ять отворів. У подальшому забудова садиби розширюється вже нащадками Карпа Циганкова. У 1856 р. ділянка переходить, за заповітом, у власність дружині Циганкова Феодосії Федорівні, у 1858 р. стає власністю сина, колезького радника Дмитра Карповича Циганкова. На початок 1862 р. на території ділянки знаходились одноповерхові лавки, а також дерев'яні господарчі споруди. У 1862 р. Дмитро Циганков побудував двоповерховий кам'яний флігель із лавками, перебудував наявні кам'яні лавки, спорудив кам'яний сарай та навіс і служби із житловими приміщеннями. До

кінця 1862 р. по червоній лінії забудови вулиці Нижній Вал з'являється двоповерховий флігель, який було об'єднано з існуючими лавками проїздом висотою в один поверх. У 1865 р. садиба була продана колезькому раднику Авксентію Івановичу Арисенку. У 1872 р. А. Арисенком були проведені роботи з реконструкції забудови садиби з боку вулиці (проект архітектора М. Беркутова), пов'язані з перетворенням крамниць, двоповерхового флігеля та брами в єдиний двоповерховий цегляний будинок із парапетами в стилі пізнього класицизму. У 1882 р. нащадки А. Арисенка продають садибу № 19 Ісааку Вольфовичу Бліндеру.

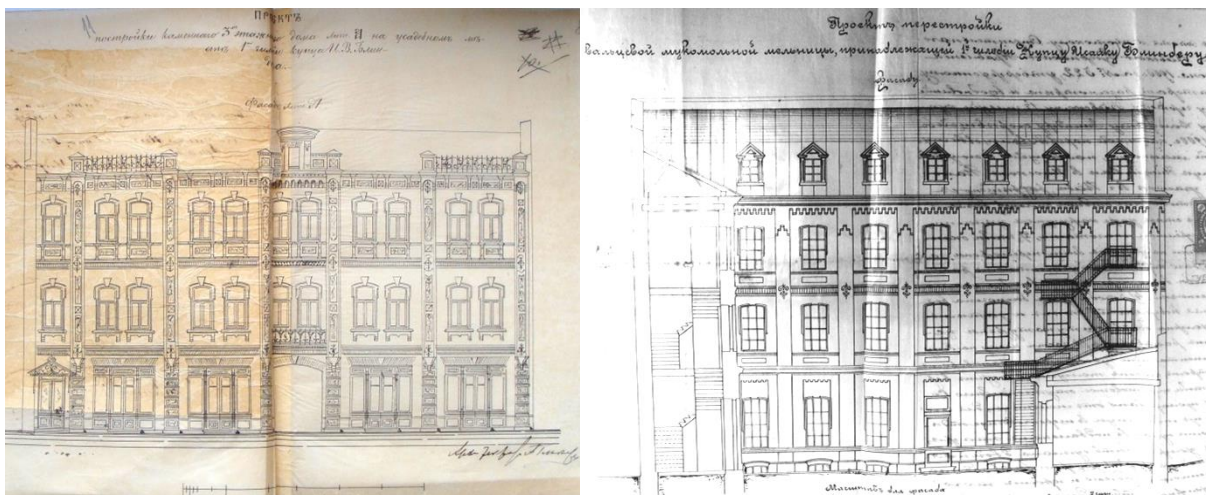
Історія другої садиби (кол. № 21) відома з I чверті XIX ст. До пожежі 1811 р. ділянка № 777 належала міщанину Івану Болгару. За планом 1813 р. і рішенням комісії з розподілу землі та за проектом перепланування Подолу, до складу садиби увійшла частково і сусідня ділянка за № 778, утворивши велику садибу у 304 кв. сажнів прямокутної конфігурації. 1820–1830 рр. садиба спочатку належала дворянам Незмельським, а потім – чиновнику 8-го класу Степану Гусакову, який у 1837 р. продає свою ділянку київському громадянину Івану Голікову та його першій дружині Марії Іванівні. У 1870-х рр. садиба перейшла другій дружині Голікова Феклі Кузьмівні та її другому чоловіку, титулярному раднику Колбасу Василю Юхимовичу (Кольбасу, Колбасьєву). На цей час на ділянці були зафіксовані по червоній лінії вулиці дерев'яні лавки, за ними в центрі ділянки – дерев'яний житловий будинок, у глибині – дерев'яні сараї та будинок. У 1887 р. садибу було продано за погашення боргу Єременко Василю Андрійовичу та закріплено за довірительом, купцем 1 гільдії І. В. Бліндером, який на той час вже володів суміжною ділянкою № 19. На момент продажу споруди садиби № 21 перебували в орендному користуванні у громадянина Миколи Іщенка, але через деякий час І. Бліндер викупав садибу № 21 і стає її власником. На момент продажу на території ділянки знаходилися виключно дерев'яні споруди.

Таким чином, садиба № 19–21 у 684 кв. сажнів (3112,2 кв. м) утворилася внаслідок об'єднання І. Бліндером у 1887 р. двох післяпожежних садиб № 19 та

№ 21 і є типовим зразком забудови кін. XIX–поч. XX ст. До 1885 р. ділянки цих садиб були відділені одна від одної брандмауерною стіною і на планах зображувались як окремі.

Біографічні відомості про Ісаака Вольфовича Бліндера відсутні, зустрічаються лише фрагментарні дані з архівів про цю особистість, що стосуються забудови досліджуваної садиби. І.В. Бліндер – київський купець 1-ї гільдії, відомий підприємець у галузі борошномельної справи, власник готелю, крамниць, винних льохів, кондитерської та галантереї, був досить заможною людиною (за даними 1909 р., на його підприємстві працювало 24 робітники, щодоби його млин перемелював 3650–4000 пудів пшениці; за даними довідкової книги «Весь Південно-Західний край», 1913 р. млин перероблював 800000 пудів пшениці).

Після придбання садиб І. Бліндер перетворив їх на великий промислово житловий садибний комплекс. Він переробляє перший поверх фасадного будинку в колишній садибі № 19. У цьому ж році Бліндер у колишній садибі № 21 замість одноповерхових дерев'яних крамниць за проектом архітектора А. Геккера будує кам'яний триповерховий фасадний будинок у стилі неоренесансу для розміщення готелю «Бліндер».

Рис. 1. Проекти будівель міської садиби купця І. Бліндера.

Державний архів м. Києва

У 1892 р. за проектом архітектора О. Кривошеєва власник збільшив

ширину фасадного будинку вглиб садиби і здійснив двоповерхову прибудову по лівій межі садибної ділянки.

Також за проєктом цього архітектора 1892 р., планувалося збудувати триповерховий житловий флігель у цегляному стилі, впритул до фасадного з правого боку та перпендикулярно до нього. Згідно з пізнішими планами садиби, на цьому місці зафіксовано двоповерховий флігель, в якому розміщувалася контора у справах вальцьового борошномельного млина. У 1890-х рр. І. Бліндер побудував у глибині ділянки, паралельно фасадному № 21 цегляний двоповерховий, прямокутний у плані, на підвалах будинок у цегляному стилі.

У 1894 р. по лівій межі ділянки впритул до спорудженого додаткового об'єму фасадного житлового будинку прибудовано триповерховий будинок у цегляному стилі, в якому згодом було влаштовано склад вальцьового борошномельного млина.

У цьому ж році у глибині садиби зведено споруду у цегляному стилі для розташування вальцьового борошномельного млина, який за 6 років існування горів двічі. Перший раз млин був відбудований у 1900 р., другий – у 1914 р. за проєктами архітектора О. Кобелєва.

У 1899–1916 рр. у двох фасадних будинках на верхніх поверхах містився готель «Бліндер», на першому поверсі – кондитерська «Нова Вікторія», їдальня Грінберга, пивна Ріхтера, крамниця з продажу масла Цейтліна і Грінберга, тютюну від «Торгового будинку Цейтліна», борошна Кагана; галантерея Бабчиної.

У підвалах розміщувалися рейнські винні льохи Бліндера. На території садиби також був завод штучних мінеральних вод, артезіанський колодязь із насосом «Лебідка». 1918 р. архітектором Є. Брадтманом проведено обстеження території садиби та складено повний опис споруд із позначенням прибутку, що надходив від крамниць, лавок. В усі будинки, що розташовувалися в садибі, проведено водопостачання, в Готелі «Бліндер», парадному під'їзді та дворі прокладені електромережі. Наприкінці XIX – на початку XX ст. тут діяла єврейська молитовня лікарня.

У 1916 р. усю цю садибу купує київський купець 1-ї гільдії Майстер Лейзер-Липа Іось Гершкович, який одразу віддає її в заставу на 3 роки попередньому власнику І. Бліндеру.

Відповідно до Декрету ЦВК України «Про скасування права приватної власності на нерухомість» 1922 р. забудова садиби була націоналізована і передана у комунальну власність.

Плани ділянки за 1925 р. відображають всі історичні споруди, що збереглися на території приватної садиби. В радянські часи будинки використовувалися під житло та магазини.

У приміщеннях борошномельного млина І. Бліндера розміщувався млин № 4 Міністерства заготівель СРСР. У 1950 р. споруда пристосована під гуртожиток робочих портового елеватора тресту «Укрзаготбуд. З другої пол. ХХ ст. у садибі відбулася зміна функціонального призначення будівель: з великого майново-торговельно-житлового комплексу садиба перетворилася на житлову.

На даний час садиба за адресою: Нижній Вал, 19–21 зберегла свою містобудівну роль, планувальну структуру та складові – будівлі кін. ХІХ–поч. ХХ ст., до її складу входить 5 об'єктів культурної спадщини:

1. *Будинок житловий, 1871 р., 1892 р. (прибудова флігелів); 1994 р. (надбудова).* Будинок триповерховий, цегляний, потинькований, пофарбований, у плані Г-подібний, фасади оформлені у стилі пізнього класицизму.

2. *Будинок житловий, в якому у 1899–1916 рр. містився готель «Бліндер», 1889 р.* Будинок триповерховий на підвалі, з мансардою, цегляний, прямокутний у плані, пофарбований у колір вохри, елементи декору виділені білим кольором. Центральна вісь акцентована розкріповкою на два вікна, фланкованою пілястрами з геометричним орнаментом, рельєфною фактурою «під шубу», а також декором під руст, завершується фігурним аттиком на рівні мансарди, фасади оформлені у стилі неоренесансу.

3. *Флігель житловий (прибудований до фасадного), 1892 р.* Будинок триповерховий із мансардою, з північно-західного боку – з брандмауером,

прямокутний у плані, на сім віконних прорізів.

4. *Флігель житловий (по лівій межі ділянки)*, 1894 р. Флігель первісно був триповерховим, на підвалі, прямокутний у плані, пофарбований у жовтий колір. З північно-західного боку до флігеля прибудований невеликий об'єм на одну сходову клітину, що раніше з'єднував його із сусіднім будинком.

5. *Будівля вальцьового борошномельного млина*, 1894 р., 1900 р., 1914 р. Будівля чотириповерхова, прямокутна у плані, на напівпідвалі, цегляна.

Флігелі, а також будівля млина споруджені у цегляному стилі.

На території садиби, у її північно-східній частині, біля будівлі вальцьового борошномельного млина розташований флігель, пам'яткоохоронного статусу немає. У 2007 р. була проведена реконструкція з надбудовою, що змінила матеріальну-технічну структуру флігеля.

Результати та обговорення. / Results and discussion. За результатами дослідження науковцями Київського науково-методичного центру по охороні, реставрації та використанню пам'яток історії, культури і заповідних територій складено облікову документацію на міську садибу та її складові з метою внесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а також подальшого збереження історичного середовища міської садиби.

Висновки. / Conclusions. Таким чином, міська садиба купця І. Бліндера на Подолі – це цінний зразок архітектури кін. ХІХ–поч. ХХ ст., до сьогодні зберегла історичну парцеляцію та автентичну забудову у стилі пізнього класицизму, неоренесансу та цегляного стилю.

Репрезентує творчість київських архітекторів Ф. Голованова, М. Беркутова, О. Кривошеєва, О. Кобелева, А. Геккера. Садиба є унікальною,

По-перше, на території Подолу таких залишились одиниці, що включають пам'ятки архітектури – не тільки фасадні будівлі, але й збережені флігелі в глибині двору.

По-друге, садиба є цікавим прикладом зміни функціонального призначення: з великого майново-торговельно-житлового комплексу садиба перетворилася на житлову.

По-третє, вона пов'язана із життям та діяльністю київського підприємця І. Бліндера, який зробив значний внесок у розвиток промисловості Києва, а також торгівельну справу. Перед сучасними архітекторами, істориками, пам'яткоохоронцями постає важливе завдання – збереження міської садиби купця І. Бліндера, в тому числі шляхом висвітлення її історії як одного з маловідомих куточків Подолу, що став частиною величної історії нашого міста.

ВИШИВКА У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ СЕЛЯН НА ХАРКІВЩИНІ У РОКИ НЕПУ

Олянич Валентина Володимирівна

д.і.н., доцент

професор кафедри історії і соціально-економічних дисциплін

Лебедева Наталія Петрівна

здобувач

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

м. Харків, Україна

Вступ. На Харківщині період нової економічної політики у житті селян займає особливе значення, оскільки саме у цей період відбувалися зміни у економічному житті. Це був період відбудови та змін у суспільстві.

Історія української вишиванки має тисячолітню історію. Ще за часів скіфського періоду використовували вишиті золотом сорочки. У козацьку добу вишиванки були більш доступнішими для селян. Вишивки спостерігались у вбраннях «кам'яних баб». На поч. ХХ ст. діяли майстерні, артілі з вишивки. У досліджуваний період вишивка поширюється у зв'язку з коренізацією. Тобто, у добу непу вишиванки одягали як селяни, так і партійні керівники. Українська сорочка зазвичай виконувалась вручну та втілювала щедрість українського народу, родючість землі, менталітет та ідеали добра.

Ціль. Дослідити місце та значення вишивки у селянській родині на Харківщині є актуальним та важливим завданням. Автори намагалися зрозуміти та вивчити особливості технології, дизайну вишивки, чи відбувалися зміни у цей період у вишивках у період нової економічної політики.

Матеріали та методи. Методологія та методи дослідження ґрунтуються на принципах об'єктивності, історизму, порівняльного аналізу, узагальнення та синтезу джерел, спрямовані на утвердження етнічної самобутності українців.

На Харківщині у період непу вишивки славилися червоними та чорними кольорами, а серед зображень зустрічалося дерево життя. Тут зазвичай використовували товсту нитку, яка надавала особливого зображення. Авторки у

дослідженні використовували джерела краєзнавчих музеїв на Харківщині. У період військової агресії важливо зберігати джерела та описувати їх. Краєзнавчі музеї Харківщини зберігають «код нації» та допомагають народові зберегти культуру. У Слобожанському краєзнавчому музеї зберігаються вишиванки рідного краю [1]. Спостерігаємо особливе поєднання кольорів, яке було притаманне саме цьому селищу. В залежності від того, що саме вишивали, святкові, чи повсякденні вироби, отримували результат.

Рис. 1. Вишивка зі Слобожанського музею [1]

Рис. 2. Вишивка із Шарківського музею [2]

У Шарівському музеї також зберігаються вироби даного мистецтва [2], вони відображають мистецтво Богодухівщини та мають особливі елементи, притаманні саме для цього краю.

Результати та обговорення. Особливу увагу привертає техніка вишивки, яка вирізняється тим, що створювалася напівхрестиком, або хрестиком. Такі орнаменти виконувалися грубою ниткою, що надавало рельєфного зображення. Східний орнамент мав переважно рослинний характер, але були й особливості,

притаманні саме одній місцевості. Вишиванням займалися жінки. Селянська родина була пов'язана з календарними роботами вдома та у полі, тому, зазвичай вишивали у вільний час, особливо взимку. Через вишивку передавались настрої, повага, радість, смуток [3]. Крім сорочок вишивкою прикрашали вінчальні рушники, ікони, елементи домашнього декору. У сільській місцевості цей вид декоративного мистецтва набував особливого значення. Тому, у селянській хаті прикрашали ікони, вікна, оздоблювали декор. У кожній сім'ї були свої особливості вишивання, притаманні саме для цієї родини, які передавались з покоління в покоління [4].

Найбільший комплекс складають рушники, що використовували у весільній обрядовості. До весілля наречена та її родина готували «скриню», до якої входило щонайменше 12 рушників, близько півтора десятка сорочок, зимового вбрання тощо [5].

Слід звернути увагу на те, що селянська вишивка значно відрізнялася за технікою, нитками. Паралельно з народною розвивалася і так звана «панська вишивка» на тонких лляних тканинах, виконувана білими нитками з незначним введенням кольорових [6]. Щодо мотивів вишивання, тут характерні такі риси, як чіткість та єдність композиції [7].

Села Харківщини вбирали українські традиції та зберігали спадщину. Досить цікаво спостерігати, що у селах в основному зберігалися рослинні мотиви у вишиванні, які відображали духовність та красу селянської родини.

Висновки. У досліджуваний період вишивання у житті селянської родини на Харківщині залишалося важливою складовою життя та відображало духовність народу. За допомогою матеріалів краєзнавчих музеїв ми досліджували особливості вишивок рідного краю.

Це важливий набуток нашої історії. Автори у майбутньому планують досліджувати інші аспекти повсякденного життя селян рідного краю задля збереження культурної спадщини та виховання молодшого покоління. У роки непу селяни продовжували зберігати традиції вишивання та додавали нові аспекти творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Слобожанської краєзнавчий музей. Україна, Харківська область, Красноградський район, селище Слобожанське.
2. Шарівський музей. Україна, Харківська область, Богодухівський район, селище Шарівка.
3. Аронець М. М. У світі орнаментів. Народна творчість та етнографія.1974. N1.
4. Зайченко В. І. Вишивка козацької старшини XVII-XVIII ст. Київ. 2001. 199 с.
5. Сушко В. Українське вишивання на Слобожанщині XIX-XX ст./ Народна творчість та етнографія.2007.N 6. С.67
6. Астахова О. Крупа Т. Сушко С. Свята та побут Слобожанщини. Харків, 2008. С. 26.
7. Тройно О. Слобожанські рушники. Альбом. – Рукопис.

CULTUROLOGY

ПАТЕРНИ УКРАЇНСЬКОЇ ХОРОВОЇ МУЗИКИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (НА ОСНОВІ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ-КЛАСИКІВ)

Мочернюк Оксана Ігорівна

аспірантка

ДВНЗ Прикарпатський національний університет

імені В. Стефаника

Івано – Франківськ, Україна

Вступ. Невгасний інтерес до творчості велетнів національної поетичної творчості упродовж міжвоєнного двадцятиліття виявлявся з різною мірою інтенсивності. Кількісно найбільш показовими були початок 1920-х і кінець 1930-х, коли їх вірші набували особливої актуальності або у зв'язку з активізацією пошуків шляхів оновлення національної музичної мови, або з ювілейними святкуваннями на державному рівні.

Мета роботи – виявлення у хоровій творчості зазначеного періоду особливостей ідеологічного підходу до класичних надбань.

Матеріали і методи. тільки у 1921-1923 роках у доробку М. Вериківського постали хори «На майдані» (1921, слова П. Тичини), 1923 «Сонячні кларнети» (на його ж текст), «Згода – щастя, згода – воля» (1923; В. Самійленко), «Коваль» (І. Франко) і вокально-симфонічна поема «Дума про дівчину-бранку Марусю Богуславку». Сміливість у підходах до яскравих поезій сучасників та символіки українських поетичних шедеврів минулого значною мірою зумовлювалась багатим досвідом молодого композитора, який, після навчання у Б. Яворського, активно експериментував як диригент-хормейстер і у власних композиціях демонстрував підходи, обговорювані у щільній співпраці з тогочасним співдиригентом (поряд з Г. Верьовкою) капели імені Леонтовича П. Тичиною, М. Рильським, а також П. Козицьким.

Зрозуміло, що такі контакти, як і особисте сприйняття суспільних реалій, відбивалися у творчості. Наприклад, Т. Прокопович при аналізі хору «На майдані» і виявленні особливостей «зовнішнього» контексту (трагічна межа національних визвольних змагань у травні 1921 року [2, с. 212]) відзначила, що «екстатична й водночас безвідрадно-містична звукова маса хорової мініатюри цілком відповідала настроям його співвітчизників» При цьому дослідниця наголошувала на збереженні в самій поезії ментальних первнів народу: «Найвища мета соціальних зрушень – духовне переродження особистості, здатної до добротворення та протистояння різним проявам (внутрішнім і зовнішнім) зла. Відтак топоси романтичної поезії (церква, дорога, місяць, ніч) П. Тичина наповнив новим екзистенційним змістом...» [2, с. 212].

Майстерність виявлення музичними засобами трагедійної ситуації руйнування не тільки звичного старого світу, а й втрати будь-якої надії поколінням згодом «розстріляного Відродження» – свідчить про усвідомлення його представниками безповоротної втрати раніше резонансних міфологем і концептів. Тому перед зверненням до міфологеми життєствердного буяння «Сонячних кларнетів» кількома роками у доробку М. Вериківського постає гнітюча інтонаційність похмурого присмерку з подальшим заглибленням у темряву. Винятково влучними у цьому аспекті є наступні узагальнення Т. Прокопович: «Експресіоністичні антитези виділяються амплітудою динамічних відтінків: від фортіссімо ... до піаніссімо ... Вільне розгортання музичної тканини, як ланцюг контрастних епізодів, призводить до порушення синтаксичних норм. Декламаційна мелодика з вольовими інтонаціями, пульсуючий ритм і перемінність метричної організації підпорядковані вираженню світовідчуття людини, що перебуває в ситуації максимального напруження. ... Такі протиставлення вносять надмірну екзальтованість і невизначеність, позначають ефект нервового письма. Звісно, емоційний тонус хорової композиції здійснює «гостра» й нестійка гармонія ... Квартові сполуки між хоровими голосами винахідливо структурують експресіоністичну образність – крикливо збуджену або судорожно застиглу» [2, с. 213].

Очевидно, що у інших концепціях могли бути представлені інші оцінки процесу на загальному рівні. Наприклад, один з чільних українських хорознавців – Л. Пархоменко – висловила такі судження: «20-ті роки увійшли до історії українського хорового мистецтва як плідний і засадничий період. Окрилена вірою в майбуття України, краща частина творчої інтелігенції оптимістично переборювала різні житейські труднощі, поринула у будівництво національної культури. Це був час появи яскравих і самобутніх творчих талантів, час напружених мистецьких пошуків і розширення обріїв української музики» [1, с. 53].

Зрозуміло, що така реалістичність (а тим більше загострення у зображенні реальних подій) у затребуваній «масами» хоровій творчості навіть при зверненні до високомистецьких віршів першорядних поетів-сучасників з часом ставала дедалі небезпечнішою. Тому і вибори текстів українськими майстрами, а від кінця 1929-х – і представниками молодшого покоління, поряд з необхідністю дотримуватися максимальної обережності у стилістиці, виявляється дедалі інтенсивніше. Загальні зміни у підході до творчості були фундаментальними: «Наприкінці 20-х років у музичному житті Радянської України сталася кардинальна “переоцінка цінностей”, зумовлена новими суспільними процесами, зокрема широким ідеологічним наступом рапмівщини. Несподівана реорганізація Музичного товариства ім. Леонтовича (лютий 1928), вихід на “командні висоти” в музичному житті Асоціації пролетарських музик України (АПМУ, 1929), що тяжіла до пролеткультівських засад і директивних методів керівництва мистецьким процесом, означали появу принципово нової ситуації у сфері музичної культури» [1, с. 67].

Та вже невдовзі потреба посилення ефекту «глибини і масштабності» творчості у «вільному союзі» радянських республік привідкрила можливість для використання у хоровій творчості класичної української поезії. Цей факт тогочасного музичного процесу було відзначено в академічній «Історії української музики». Автор розділу «Хорова творчість» Л. Пархоменко здійснила наступне узагальнення: «Наприкінці 30-х років поновлення творчого

процесу в хоровій галузі в Радянській Україні також стимулювали ряд об'єктивних факторів, зокрема державна підготовка до 125-річчя від народження Т. Шевченка (1939), 85-річчя з дня народження та 25-річчя смерті І. Франка (1941). Шевченківські свята в Україні, які здавна набули статусу культурної традиції, давали підстави сподіватися, що нові твори до текстів «Кобзаря» будуть потрібні» [1, с. 74].

Вчена відзначила, що упродовж 1938–1939 років було написано кілька творів на слова Т. Шевченка («Світе ясний» М. Вериківського (1938), «Навгороді коло броду» Я. Левіна (1939), «Лірична сюїта» («Закувала зозуленька», «Барвінок цвів», «Навгороді коло броду») та окремі твори («Утоптала стежечку», «О люди, люди, небораки», «Світе ясний», «Гімн черничий») Ф. Надененка, «Наймичка» О. Андрєєвої (1939), «Ой чого ти почорніло» Г. Фінаровського (1941). Порівняно менше хорових композицій було створено до ювілею І. Франка – «Як почувеш вночі» та «Коли студінь потисне» Б. Лятошинського (1941) та «Не забудь юних днів», «Semper idem», «Обриваються звільна всі пута» Г. Верьовки (1941) [1, с. 74].

Останній із названих творів є типовим виявом особливостей ідеологічного підходу до класичних надбань. Передусім, у ньому змінено назву. Оригінальний і виразний початковий концепт І. Франка (назва вірша «Товаришам із тюрми»), що викликав недвозначні асоціації у суспільстві, звиклому до арештів і показових процесів, було заміщено початковим рядком. Тільки один цей крок, зберігши інший використаний текст недоторканим дозволив цілком органічно ввести цей хоровий твір у радянський державницький патерн. Втім, було змінено не тільки назву. Невідомо, чи таке усічення відбулося з цензурних умов, чи з традиційним поясненням досягнення компактності вислову, посилення сприйняття його основної ідеї, але з першоджерела було вилучено кілька строф. Так чи інакше, але підрядкові проєкції на обставини тогочасної дійсності у них цілком осяжні.

І все ж символ імені І. Франка, і його променисті заклики апелювали і до національної свідомості, і до гордості за недавні, але вже минулі звитяги. Окрім

цього, у контексті загальної ідеологічної стратегії того часу важливим було звернення «східного» композитора до творчості поета-світоча «західного» походження, яке повинно було підтримати відчуття неперервності традицій та єдності народу. Цілком ймовірним був і розрахунок за приглушення напруги у суспільстві у час, коли ще надто живою була пам'ять про жахаючі «антинаціоналістичні» процеси межі 1920–1930-х і численні втрати літературних і музичних талантів.

Результати. Вивчення патернів української хорової музики міжвоєнного періоду, створеної композиторами радянської України, виявило масштабність перетворень у типовій до того системі. Злиття поширених патернів, серед яких домінували патерни державності, Батьківщини, героя, самопожертви, вільної праці тощо з ідеологією відбувалося як внаслідок задоволення запитів широких верств «будівників нового життя», так і внаслідок справжньої творчої підтримки окремими композиторами реорганізації суспільства, що сприймалась як розрив зі «старим світом» і подолання руїни громадянських протистоянь. Соціокультурна специфіка хорів для масового виконання значною мірою була зумовлена їх джерелами – пісенними і романсовими зразками, до яких належали поширена у попередні десятиліття нова «революційна пісенність», фольклорна пісенність або популярні вокальні опуси, в яких було заміщено текст.

Висновки. Патерн державності як один з найважливіших у суспільному житті, мав аналогічне значення в тогочасному мистецтві. Задля нього напрацьовувалися нові міфологеми, формувався оновлений тезаурус інтонаційного змісту, у якому викристалізовувалися нетипові раніше музичні метафори та ідіоми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української музики : в 6 т. / редкол.: М. М. Гордійчук (голова) [та ін.]; АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського. - Київ : Наук. думка, 1989 - 1992. Т. 4 : 1917-1941 / [авт. тому:

М. В. Беляєва, Т. П. Булат, Ю. П. Булка та ін.]; редкол. тому: Л. О. Пархоменко (відп. ред.) [та ін.]. 1992. 613, [2] с.

2. Прокопович Т. Михайло Вериківський та коріння експресіонізму. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. С. 209–214.

3. Поліщук О. Концепти «героїчного ентузіаста», «естетика» та «справжнього митця»: естетичний аналіз. *Культурологічна думка : Щорічник наукових праць*. 2009. № 1. С. 92–96.

4. Рудницький А. Українська музика : історико-критичний огляд. Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. 406 с.

5. Стельмащук Р. С. Модерністичні тенденції у творчості українських композиторів Львова 20-30-х рр. ХХ ст.: естетичні та стилеві ознаки в контексті епохи: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Київ, 2003. 20 с.

PHILOLOGICAL SCIENCES

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АРХІТЕКТУРНИХ ТЕРМІНІВ НА БАЗІ РОМАНІВ АЙН РЕНД «ДЖЕРЕЛО» ТА AYN RAND «THE FOUNTAINHEAD»: ЛІНГВІСТИЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Афтанас Сніжана Олександрівна
студентка факультету англійської мови та перекладу
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Мова, як засіб створення, передавання і збереження інформації, тісно пов'язана із практичною діяльністю її носія – людини. Одним із виявів цього зв'язку є спеціальна науково-технічна, соціально-політична, мистецька чи релігійно-філософська мова – так звана фахова мова, або термінологія, яка складає велику частину лінгвістичного фонду. Проблемою функціонування термінів у художніх творах займається чимало дослідників: В. Карпова, Т. Катиш, Т. Молодід, О. Пономарів та ін..

Ціль роботи. Дослідити особливості функціонування архітектурних термінів в англійській мові та з'ясувати способи їх перекладу.

Матеріали та методи. За допомогою описового методу, розкрито особливості притаманні кожному згаданому архітектурному стилю, про який йдеться у художньому творі. Використовуючи структурний метод, встановили норми поєднання у тексті термінів. Зіставний метод дозволив нам прослідкувати типи перекладу, які застосовувались до термінів. Матеріалами дослідження є романи Ayn Rand "The Fountainhead" та його переклад «Джерело», який виконала Олена Замойська.

Результати та обговорення. У термінології будівництва та архітектури спостерігається поєднання в антонімічні пари слів, які в загальноживаній

лексиці не є антонімами. Це свідчення відносної автономності термінологічної системи, порівняно з лексичною системою мови взагалі.

У терміносистемі архітектури, будівництва антонімічні відношення найчастіше встановлюються між термінами, які позначають ознаки, якості та властивості: джерела походження – зовнішні, внутрішні; ступінь небезпеки потенційний, реальний, безпосередній; об'єкт впливу – система в цілому, підсистема, елемент; масштаб впливу – глобальний, локальний; інтенсивність впливу – катастрофічна, інтенсивна, помірна, нейтральна; тривалість впливу миттєва, короткочасна, тривала. Якщо синонімія, полісемія чи паронімія певною мірою небажані явища в термінології, то антонімія ніскільки не ускладнює терміносистему, а, навпаки, є засобом розмежування значень синонімічних, полісемічних чи паронімічних слів.

Як відомо, при перекладі будь-які лексичні одиниці розділяють на дві групи. Перша – одиниці, в яких є еквівалент в мові перекладу, наприклад, temple – храм, shrine – каплиця, яка збудована в місці збереження святих мощів, gable – фронтон.

Друга – безеквівалентні одиниці; таких одиниць нами було знайдено чимало під час перекладу фахових текстів з галузі архітектурно-будівельної техніки: heavy-duty flors – підлоги під значними експлуатаційними навантаженнями.

Еквівалентні одиниці поділяються на одно еквівалентні і багато еквівалентні: ball-flower ornament – готичний орнамент у вигляді квітки з кулею всередині, bower – дача, котедж, альтанка, помешкання [2].

Якщо в рідній мові немає відповідника терміна, то доцільно застосовувати метод трансформацій. Основним трансформаційним прийомом перекладу вважається метод калькування, який полягає у передачі не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу. [4]

Прикладом можуть слугувати слова: аркбутан – flying buttress, хрестово купольний храм – Greek temple, панельне будівництво – panel construction.

Крім цього, до трансформаційних прийомів перекладу термінів можна віднести конкретизацію та генералізацію, які належать до лексично семантичних трансформацій.

Конкретизація – це спосіб передачі перекладу одиниці більш широкого змісту одиницею більш конкретного змісту [4]. Наприклад, термін бензопровід *gas pipeline* – перекладений саме методом конкретизації.

Генералізація вихідного значення доцільна у тому випадку, коли рівень інформаційної упорядкованості вихідної одиниці в мові оригіналу є вищим, ніж рівень її відповідника в мові перекладу.

Експлікація – коли лексична одиниця мови оригіналу замінюється словом (словосполученням), яке передає його значення [4]. Наприклад, термін *localized filter*, який в контексті оптичної інтерферометрії перекласти як «локалізований фільтр» чи «місцевий фільтр» неможливо через правила сполучуваності слів в українській мові. Цей термін довелося б перекласти як «фільтр, який працює в рамках кожної точки». Для прикладу: вікно-розетка – *wheel-window* [1].

Одним з найпростіших прийомів перекладу терміна є прийом транскодування.

Транскодування – це побуквенна чи пофонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу [2]. Даний прийом являється виключенням в практиці технічного перекладу (наприклад, *laser* лазер, діод – *diode*). Транскодування поділяється на транслітерацію і транскрипцію.

Транскрипція (лат. *transcriptio*, від *transcribo* – «переписую») – наукова система запису мови, що вживається в мовознавстві і має на меті послідовно відбити звуковий склад мови [2]. Наприклад: мерлон – *merlon*.

Транслітерація (транс і лат. *litera* – літера) – механічна передача тексту й окремих слів, які записані однією графічною системою. Транслітерація відрізняється від транскрипції, що має на меті точну фонетичну або фонологічну передачу звуків [2]. Найкраща транслітерація така, яка дозволяє легко вернутися при потребі до оригінальної системи письма. Наприклад:

форт– fort, форум – forum, фронтон – fronton [2].

Група слів «система» та «елемент» також є протилежними за значеннями. Вони – об'єкти впливу: система – щось цілісне, велике, складається з менших деталей; елемент – один зі складників системи, деталь.

«Він упізнав свої планування простору, свої вікна, **систему** циркуляції повітря; він побачив додані до цього коринфські капітелі, готичні склепіння, колоніальні люстри і немислиму ліпнину, що невиразно нагадувала мавританську»; [3, с. 107] «Ти можеш побачити кожен **елемент**, кожному опору, що відповідають цьому принципу». [3, с. 142]

Також протягом усього роману можна прослідкувати використання синонімії. Найпримітивніше слово проілюстровано у наступних реченнях:

«Я хотів би обговорити з Вами питання **зведення** «будинку Енрайта», якщо Ви саме та людина, яка збудувала магазин Фарго»; [3, с. 231] «Йому подобалося бачити в пресі нові згадки про **будівництво** штаб-квартири «Космо-Слотника» або про фірму «Франкон і Кітінг»; [3, с. 234] «Ваш професор із **проекткування** конструкцій виступив на ваш захист, як хрестоносець». [3, с. 17]

Навіть саме дієслово «будувати» має численну кількість синонімів у творі. Ми проаналізували «Джерело» і дійшли висновку, що Олена Замойська, використовувала багато методів. Розглянемо деякі з них:

«Але ти бачив **будинки з колонами**, що нічого не підтримують, з безцільними **карнизами, пілястрами, ліпниною**, фальшивими **арками**, фальшивими **вікнами**»; [3, с. 142]

«But you've seen **buildings with columns** that support nothing, with purposeless **cornices, with pilasters, moldings**, false **arches**, false **windows**». [5, с. 142]

Отже: building with columns – будинки з колонами (конкретизація); cornices – карнизи (транскрипція); pilasters – пілястри (транскрипція); moldings – ліпнина (еквівалентний); arches – арки (транскодування); windows – вікна (еквівалентний).

В даному реченні, як і більшості випадків, перекладачка використовує метод транскрипції, іноді транскодування. Де це можливо і доцільно – бачимо українські відповідники.

Щодо генералізації:

«The triglyphs, what are they? Wood. Wooden beams, the way they had to be laid when people began to build wooden *shacks*»[5, с. 23]; «Тригліфи — що це таке? Дерево. Дерев'яні балки, складені одна на одну в спосіб, у який люди їх складали, коли почали будувати дерев'яні *xamu*» [3, с. 20];

«Shacks» - халупи. Перекладачка вирішила, що це загрубий термін і скористалась способом генералізації. Хати – звучить нейтрально.

Варто відзначити одне з найцікавіших рішень Олени Замойської використання контекстуальних відповідників у своїй роботі, як ось:

«The ceilings are made of blocks, the inner walls are lined with plastic tiles that did not need to be plastered or painted» [5, с. 186]

«Стелі виготовлено із блоків, внутрішні стіни викладено пластиковими плитками, що їх не потрібно було ані штукатурити, ані фарбувати». [3, с. 184]

Висновки. Підводячи підсумки, можна впевнено сказати, що найпоширенішими методами перекладу архітектурних термінів є лексичний еквівалент та калькування, оскільки вони дозволяють найбільш точно, лексично і контекстуально правильно передати значення перекладних термінів цієї галузі. Менш активно використовується конкретизація та експлікація. І найменш частотніше використання спостерігається таких прийомів перекладу як генералізація, транскрипція та транслітерація. Подальші дослідження у даному напрямку потребують більш детального дослідження основних прийомів перекладу та широкого розгалуження їх підвидів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Казимира З. Особливості термінів-словосполучень та способи їх перекладу (на прикладі термінів з архітектури) . Вісник Держ. ун-ту “Львівська політехніка”. 1999. № 375. С. 287–289

2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : Вінниця. Нова книга, 2001. 448 с.
3. Ренд Айн. Джерело: пер. із англ. Олени Замойської. 2-ге вид. Київ : Наш формат, 2017. 752 с.
4. Тараненко О. О. Мовна ситуація та мовна політика в сучасній Україні (на загальнослов'янському тлі) . Мовознавство. 2003. №2–3. С.30–55.
5. Аун Ренд. “The Fountainhead”. Джерело доступу: https://onlinereadfreenovel.com/ayn-rand/31915-the_fountainhead.html

ВЗАЄМОДІЯ КУЛЬТУР В МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Гаджиєва Ганна Юріківна

старший викладач

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Тенденція до взаємодії культур – відображення закономірностей історичного розвитку, соціальної поведінки людей, виражених у моральних та правових цінностях. Новий стиль ставлення до культурної спадщини складається під впливом демократизації модерністського імпульсу та формування постмодернізму, заснованого на визнанні рівності традицій, множинності тенденцій у культурі.

Справжній діалог завжди є свобода думки, розкутість суджень, інтуїція. У культурному просторі міст з'являються хвилі культурних контактів. Взаємодія культур відбувається на кількох рівнях: етнічному (характерний для відносин між локальними етносами, історико етнографічними та ін спільнотами), національному (відбиває відносини між націями як поліетнічними спільнотами, враховуючи вплив територіально географічного, мовного, релігійного та соціокультурного різновиду культур), цивілізаційному (є міждержавні відносини, політичні, правові зв'язки); воно здійснюється не лише у просторі, а й у часі. У культурному просторі відомі хвилі культурних конфліктів. Взаємодія культур відбувається на декількох рівнях: етнічному (характерний для відносин між локальними етносами, історико-етнографічними та іншими спільнотами), -національним (відображає відносини між націями як поліетнічними етносами, враховуючи вплив територіально-географічного, мовного, релігійного і соціокультурного різновиду культур), цивілізаційному (являє собою міждержавні відносини, політичні, правові зв'язки); воно відбувається не лише у просторі, а й у часі.

Перше повноцінне філософське осмислення феномен великого міста отримав у роботах німецьких дослідників кінця XIX – початку XX ст. Сучасна

теорія міста веде відлік з робіт німецького соціолога та теоретика культури Георга Зіммеля (1858–1918). Житель Берліна, одного з найдинамічніших мегаполісів рубежу ХІХ-ХХ ст., Зіммель першим почав писати про своєрідну атмосферу великих міст, їх підвищену енергетику, про відбиток, який місто накладає на його мешканців. Стосовно літератури його роботи дозволяють найбільш повно інтерпретувати образ міста у творах письменників-модерністів.

Мета роботи./Aim. Розглянути ключові аспекти міста як соціально культурного феномена в гуманітарній теорії з метою розширення межі питання про вплив міста на діалог культур в різних творах письменників. Дослідити поетику урбанізму в літературі та взаємодію культур Сходу та Заходу в міському середовищі.

Матеріали та методи./Materials and methods. Залучення робіт теоретиків міста як соціально-культурного феномена, що дозволяє розширити традиційне коло питань і дати підстави для більш детального розгляду поетики урбанізму в сучасній літературі. Образ міста в творі письменників, в тій чи іншій національній традиції є частим предметом літературознавчих досліджень.

Результати та обговорення./Results and discussions.

Вивчення міжнаціональних культурних і літературних взаємозв'язків у контексті проблем глобалізації сучасного суспільства і збереження творчої самобутності національних культур є важливим і актуальним завданням сучасного літературознавства.

Висновки./Conclusions. Не викликає сумніву той факт, що дослідження взаємодії культур у просторі сучасного міста актуальне. Багато серйозних проблем власного культурного стану усвідомлюються суспільством. Культура міста має складну синтетичну структуру, що складається з безлічі взаємодіючих субкультур, і є генератором тенденції до диференціації та ускладнення внутрішньої структури.

**ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ, ЕТИМОЛОГІЯ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ
АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ**

Нащанська Аліна Дмитрівна

учитель іноземних мов (німецької/англійської)

комунальний заклад

Харківський ліцей №6 Харківської міської ради

м. Харків, Україна

Анотація: Запозичення – це процес, що розвиває словниковий склад мови, примушує розглядати асиміляцію іншомовних слів з позиції закономірності розвитку лексико-семантичної системи мови. Дослідження направлене на встановлення наслідків взаємодії німецьких та англійських термінів у сучасній німецькій мові визначити чинники, що зумовлюють проникнення англійських запозичень у лексико-граматичну систему німецької мови, та проаналізувати їх вплив, визначити тематичні сфери запозичень.

Ключові слова: Асиміляція, запозичення, інтенсифікація процесів, лексико-семантичне засвоєння, лексичний склад мови, систематизація.

Вступ: Сучасна мовознавча наука визначає, що одним із найважливіших зовнішніх чинників мовних змін і розвитку мови в цілому є контактування мов, яке є одним із наймогутніших стимулів мовних змін та усучаснення. Звичайно, процеси впливу запозиченої лексики на словниковий склад німецької мови вже були предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних мовознавців, проте донині лишається недостатньо невисвітленим питання адаптації та комплексної інтеграції англійських запозичень до лексико-семантичної системи та їх статус в ній, що зумовило актуальність теми дослідження.

Метою дослідження є встановлення наслідків взаємодії німецьких та англійських термінів в сучасній німецькій мові. Визначити чинники, що зумовлюють проникнення англійських запозичень у лексико-граматичну систему німецької мови, та проаналізувати їх вплив; Визначити тематичні

сфери запозичень та охарактеризувати їх; Систематизувати англійські запозичення та якість їх інтеграції.

Матеріалом дослідження слугували німецькі видання, зокрема – Berlin, die Welt, Süddeutsche Zeitung, а також відомий твір німецького письменника Патріка Зюскінда «das Parfum».

Методи дослідження: теоретичні (вивчення і аналіз наукової та методичної літератури по даній темі) та емпіричні (аналіз певних елементів і їх систематизація).

Результати: Системномний аналіз запозиченої лексики в різних сферах людської діяльності. Розкриття взаємодії англійських запозичених слів з німецькою загальноживаною сучасною лексикою та виявленні особливостей функціонування й поповнення німецької лексики.

Запозичення – це процес, що розвиває словниковий склад мови, примушує розглядати асиміляцію іншомовних слів з позиції закономірності розвитку лексико-семантичної системи мови. Процес асиміляції запозичень досліджувало ряд мовознавців, серед яких М. В. Брофман, Н. О. Волкова, М. С. Коробова, А. П. Майоров, Г. Пауль, В. В. Шмідт.

Кожен із них пропонує власну позицію, яка стосується даного процесу. Кожне запозичене слово потрапляє в мовлення, але не в мову, тому необхідно розрізняти два поняття: «запозичення» - як використання іншомовного матеріалу в мовленні та «засвоєння» - як процес впровадження запозиченого слова в систему мови. Існують так звані реалії та труднощі перекладу, які варто вивчати у ВНЗ задля покращення наукової творчості.

Нині виділяють дві стадії: асиміляція запозиченого матеріалу згідно з нормами мови, яка його сприймає; інша стадія це подальший розвиток цих слів відповідно до законів цієї мови. Перший ступінь - це входження запозиченого слова в словниковий склад мови рецептора. Для того, щоб запозичення ввійшло в лексичний склад мови, слово повинно володіти трьома ознаками: семантичною самостійністю, поширеністю та регулярним використанням. Другий ступінь лексико - семантичного засвоєння характеризується подальшим

розвитком запозиченого слова та вживанням у мовленні. Розвиток значення запозиченого слова відбувається внаслідок взаємодії із іншими елементами мови.

Цікавим в той же час є те, що Коротких в своїх працях розглядає запозичення як неприпустимий процес витіснення німецьких слів зі словникового складу. Слаба вважає, що запозичення – це процес, який дійсно збагачує німецьку мову та дозволяє змінити довгі та складні німецькі слова більш простими англійськими.

Німецька мова ніколи не була «чистою» мовою. Протягом усього свого розвитку вона постійно запозичувала слова з інших мов, насамперед з латинської, грецької, французької та англійської. Це розвиває і усучаснює мову та є неодмінною складовою успішного розвитку мови. Якщо проаналізувати газетні тексти, то можна встановити, що кількість іноземних слів становить 8-9% від загальної кількості використаної лексики.

Якщо ж брати до уваги тільки основні частини мови (іменники, прикметники, дієслова), то запозичені слова становлять вже 16 – 17% від загальної кількості (найбільше іноземних слів серед іменників). За деякими підрахунками, включаючи професійні мови, чверть всієї лексики становлять слова іншомовного походження.

Однак, як показує порівняння словників, кількість запозичених слів в німецькій мові за останні сто років істотно не змінилося (не зросла і не зменшилася), хоча нові слова з інших мов постійно з'являються в німецькій лексиці, майже така сама їх кількість регулярно зникає. Кількість слів, запозичених з англійської мови, справді, в останні десятиліття істотно зросла, проте в порівнянні з іншими іноземними словами їх число все ще залишається незначним: якщо німецький вокабуляр налічує приблизно 300000-500000 слів, то кількість абсолютно всіх запозичених слів може скласти 100 000 слів; основний словниковий запас з 2800 словами містить близько 6% іноземних слів; найбільше запозичених слів серед іменників, на другому місці прикметники, потім дієслова й інші частини мови; кількість англійських

запозичень в рекламних текстах (як відомо, найбільш насичених іноземними словами) становить 4% від числа всіх використаних слів. Відмінними рисами слів, запозичених з англійської мови, є наступні: вони були запозичені в останні десятиліття, представляють останню хвилю іншомовного впливу і є, таким чином, найбільш характерними для сучасної німецької мови; вони поширюються на всі сфери функціонування мови і вживаються всім населенням Німеччини, незалежно від віку, соціального стану і т.д. (на відміну від більш ранніх запозичень, які використовуються, як правило, певними соціальними шарами (знаттю, освіченими людьми тощо); вони запозичуються не тільки німецькою мовою, а й іншими мовами, так як міжнародна комунікація сьогодні здійснюється переважно англійською мовою.

На думку ряду лінгвістів, мова реклами найбільш віддалена від норм німецької мови (D. E. Zimmer, G. - H. Gärtner). Для з'ясування правомірності такої оцінки було проведено аналіз фонетико-структурних запозичень в рекламних текстах різних жанрів: рекламна стаття, рекламне оголошення і рекламне гасло. З точки зору сфери використання виділяється кілька тематичних груп запозичень: комп'ютерні технології, аудіо-та відеотехніка, економіка і бізнес, туризм і відпочинок, а також слова спільного вживання типу Service, Shopping, Event, Trend. У той же час, в текстах реклами лікарських засобів та медичної апаратури англійські запозичення практично відсутні. Англійські слова і вирази нерівномірно розподілені по тексту. Як правило, вони зустрічаються в заголовку, слогані, основній частині тексту і відсутні в заключній частині, яка містить інструктивну інформацію.

При використанні англійського слова в заголовному комплексі в основній частині іноді дається німецький еквівалент, який полегшує розуміння запозичення: WatchArt=Künstleruhren, painter = Marker. У німецькій рекламі англіцизми виконують такі функції: привертають увагу споживача, служать для номінації нових предметів і явищ, служать економії мовних засобів і точності вираження, є модними словами, надають рекламному тексту місцевий колорит, тому люди і купують Lotion, Snacks, Shorts, Conditioner. Всім відома рекламна

лексика - Slogans, Marketing, Image, Message.

Привабливість англійської мови в даній сфері полягає в тому, що він приносить в рекламу почуття успішності, Стрімкий розвиток інформаційних технологій зробило великий вплив не тільки на мову, але й на характер міжкультурної комунікації в цілому. Чималу роль в цьому зіграло і повсюдне поширення Інтернету.

Найбільш багато чисельний пласт складають слова, які мають французькі та латинські корні (приблизно 58%): *kapieren* (begreifen, verstehen, erfassen), *lamentieren* (klagen, jammern), *kaput* (entzwei, zerbrochen; matt, erschöpft), *nobel* (großzügig, freigebig). Але в порівнянні з французькими та латинськими запозиченнями вага іспанських (*basta, Donna, Galan, Karache, Knaster*) та італійських (*Alfanserei, bankrott, Gusche, krakeelen, Larifari, Petite, Strizi, Lemento, Itaker*) дуже невелика.

Відомо, що розмовний пласт лексики складається з експресивних синонімів до нейтральних слів. Вищу ступінь виразності має лексика різноманітних соціальних діалектів, яка має багато запозичень з давньоєврейської. Жаргонізми часто проникають в словник побутово-розмовного мовлення, збагачуючи його. Недивно, що присутнє багато слів давньоєврейської основи (приблизно 16%): *Barras* (Kommißbrot; Weihrdienst), *Dalles* (Geldmangel, Armut), *Ganove* (Gaurer, Dieb), *Geseier* (wertloses, wirres Gerede), *kapores* (tot, entzwei), *pennen* (schlafen, nächtigen), *Zimt* (Unwichtigkeit, Unsinn).

Дійсно, англо-американські запозичення використовуються активно в сфері економіки, політиці, побуті. Checkpoint Charlie (синонім американського пропускного пункту в Західному Берліні) і різних рекламних щитів, які мають за основу колоквіальну лексику, серед яких найширше розповсюдження мають такі слова: *Darling, Job, Baby, Boss, Quis* та інші.

Вплив англійської мови може проявлятися безпосередньо у фонетиці, граматиці та лексиці. Наприклад, звук [dʒ] – *Job* [dʒɔb], *Jeans* [dʒi:ns], *Jeep* [dʒip]; звук [tʃ] на початку слова – *Chip* [tʃip], *Check-in* [tʃek'in]; звукосполучень [sp] та

[st] – Speaker [spi:kə], Star [sta:], Spray [sprei] [9].

Онімечення англійських запозичень починається з того, що іменники отримують граматичний рід, наприклад: der Boom, die Hotline, das Gangway. При утворенні множини іменники отримують англійське закінчення “-s”: die Songs, die Bands. Іменники жіночого роду можуть бути модифіковані із закінченням “-in“(множина: “-innen“): die Raverin, die Punkerin, die Babysitterin .

Запозичені дієслова можуть отримувати згідно німецької граматики закінчення інфінітиву “-en, -n, “наприклад: to check → checken, to beam → beamen, to load → loaden, to manage → managen. При утворенні партиципу II запозичені дієслова отримують не тільки префікс “ge“- і закінчення “-t“, але й змішане написання “ge-(e) d“- getuned, geouted, наприклад: Ich habe dir gestern ge(e)mailt. Слово g(e)mailt поєднує ознаки англійської та німецької мови. Наведений приклад є підтвердженням появи такого поняття як Denglisch Deutsch і Englisch (німецька і англійська мови).

Висновки: Стилiстичний ефект iншомовної лексики залежить вiд її незвичного оформлення в структурному вiдношеннi. Наприклад, для досягнення гумористичного або сатиричного ефекту часто використовують "моднi" слова, рiзноманiтнi словоутворюючi аномалiї, каламбури, змiнивши мiсце наголосу для отримання подвiйного смислу.

У результатi проведеного аналізу матерiалiв нiмецької преси, науково популярних видань, рекламних проспектиv, iнформацiйних брошур, тощо було виявлено, що англіцизми вживаються у всiх сферах життя, але особливо активно це вiдбувається в галузi економiки, засобiв масової iнформацiї, полiтики, спорту, культури, музики, кулінарії та косметики.

Цi сфери зазнають великого термінологічного впливу, оскiльки виникають новi терміни на основi нових технологiй, в основному iз США. Крім того, iснує поняття “псевдоангліцизми” (“Pseudo-Englisch”).

Найважливішi мотиви загального вживання англіцизмiв в нiмецькiй мовi узагальненi таким чином: фактор економiї мови, професiйнi запозичення та диференцiацiя, способи висловлювання та експресiя, фактор престижностi.

Крім того, завдяки англіцизмам може асоціюватися позитивне або нейтральне відношення до особи або предмета та легка інтеграція. Таким чином вибір таких лексичних засобів передбачає обізнаність користувачів у сфері англійської мови, що є можливим за умов сучасної інтернаціоналізації суспільного життя та масової двомовності. Запозичення англійської лексики має велике значення не лише для кількісного збагачення словника, але й викликає певні якісні зміни в його структурі.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

УДК: 575.03 (01)

IN MODERN CYBERSPACE – INTEGRATION OF EDUCATION AND UPBRINGING

Yazdonova Sokhiba Kurbanovna

Samarkand State University
Associate Professor of the Department of
Philosophy and National Thought
Samarkand, Uzbekistan

Abstract. The article examines the influence of the modern cyberspace factor on the elements of social life, in particular, the possibilities of managing the processes of integration between education and upbringing.

Key words: cyberspace, education, social space, community development, functional connectivity.

Education and upbringing is an integrated system, which is indivisible according to its retrospective basis. There are attributes that provide an objective connection between them, each of them can be different in different aspects depending on the mechanism of movement, but the "higher goal" is the same that, the formation of individuals capable of serving the development of society and the future of humanity. For this reason, the issue of preserving the purity of education and upbringing is considered as the most urgent topic in all eras. Because "education cannot be separated from education, and education can not be separated from education - this is an oriental view, an oriental philosophy of life" [1, c. 39].

There are objective factors that ensure the relationship between education and upbringing, they complement each other. If one of these factors does not perform, its function or loses its level of effectiveness, it will affect the other one. As a result, it

causes the whole "system" to fail. For this reason, we will present some conclusions of studies that show the attributes that serve to organize this system correctly.

The conclusions of the research conducted by the scientists of "Deakin University" located in Australia:

– Establishment of "strong social relationship between children and parents" is very important for the social, psychological and emotional development of children in the upbringing of a healthy, mature person who has his own place in society;

– We consider the tradition of enrolling most of the children in pre-school education as normal. But most people do not pay attention to the second aspect of the issue. In fact, the effectiveness of early childhood (preschool) education and training (ECEC) depends to a large extent on the conditions created in the environment of this institution. That is the degree of interrelationship of "educator-child", "teacher parent", "parent-child" [2, c. 400-422], the child's next stage (for the school period) will be a constructive basis in its activity.

In the scientific results presented by the scientists of the University of Kentucky (USA), it was proved that the upbringing (public education) inculcated by the parents has a special place in the positive achievements of the child at the level of education. The conclusion they presented is of particular importance in the following aspects:

1) 100 independent analyses from 46 studies have shown that the effectiveness of primary education depends on the individual (education in the form of education given in the family) provided by parents;

2) Educational outcomes - this is reflected in academic success and "co-education" conducted within the framework of parental involvement;

3) Interrelation between education and upbringing and the result is education conducted with the participation of parents. The scale between these indicators is equal to (509);

4) The (behavioural, personal and intellectual) potential of parents in the formation of the child's personality is the institutional potential;

5) Behavioural participation is important in maintaining the gradualness of

proper education and upbringing of the child. In this process, home control (parental education) acts as a "key" in connecting home and school;

6) How parents are interested in connecting home and school! They create a "channel of communication" for themselves in monitoring their children's academic performance, school programs, course choices, interest decisions, and social behaviour;

7) Actions of parents in raising a child, their intellectual participation. For example, reading books, solving math and science problems, discussing current social and cultural events are among them. This domain encourages children to develop the ability to get out of cognitively difficult situations;

8) Family-school cooperation, in particular, forms the spirit of open communication, healthy relations, mutual respect, and establishes the principle of "separation of power" between families and schools [3, c. 771-801]. This process leads to the development of "educational democracy".

Also, as a result of the intensification of time, space and time in the information society, the increase in "cyber discussion" has formed a "personal mentality" that is an obstacle to the integration of education and training.

Most researchers respond to the reasons for the occurrence of these factors (listed in Table 2) that negatively affect the organization of educational institution and family cooperation in the following way:

Firstly, although Swedish teachers try to establish a dialogue and communicate with parents, they are not very successful. Research shows that when there is a disconnect, teachers often use different management strategies to enforce their values, norms, and ideals [4, c. 705-723]. As a result, there is an unrealistic distance and alienation between parents and teachers who have different views on pedagogy or education.

Secondly, teacher ratings and objective indices were measured by the degree of cooperation established with parents, usually in a sincere (industrious) spirit. The participation of parents in the proper organization of education and upbringing is considered the key to success in education. Therefore, problems with some aspects of

teacher-assessed competence and behavioural adaptation are primarily problems with understanding children's control [5, c. 143]. As a result, parents' interest in school activities decreases. This in itself leads to the passive effect of the motivational effect of education.

Thirdly, despite strong evidence that parental involvement has a positive impact on children's academic achievement, parental involvement in Zimbabwe remains unsatisfactory. The main reasons for this are socio-economic deprivation, spiritual poverty, class disparity, racial discrimination and illiteracy [6].

In our point of view, it is necessary to effectively use the opportunities of cyberspace to ensure the integration of education and upbringing, to expand the participation of parents in the educational process, to establish the idea of "I am not indifferent to the upbringing of children" in their worldview, and to increase their interest in the following social principles:

1. When deciding on the integration of "parent-neighbourhood educational institution", it is based on increasing the obligations of parents in raising their children, strengthening their attitude and responsibility towards education. Therefore, it is necessary to create a "motivational" stage when working with them. In other words, it is necessary to establish an integrative activity in order for teachers and parents to understand the process of integration of education and upbringing.

2. It is necessary to organize communicative activities that arouse parents' interest in educational institutions. This creates a natural connection between the pedagogic tasks of the family and the school, to harmonize the activities of teachers and parents.

3. It is necessary to create a process of cognitive integration aimed at interest in mutual relations, which ensures the unity of the family and the educational institution. For example, the teacher's pedagogical integrativeness is the pedagogical support of family and school integration.

4. It is necessary to introduce the educational system, to introduce the principle of "pedagogical reflection" into the educational process. Because the reflection of teachers and parents is an integral part of pedagogical activities, and by properly

managing it, it is possible to find functional integration between education and upbringing. The importance of these stages in increasing the pedagogical support of family and school integration is also mentioned in the "Integrative model of family and school cooperation" promoted by K.K.Inokov, associate professor of Namangan State University [7, c. 495-505].

From the mentioned opinions, it is known that it is not correct to say that the quality of education depends on the reforms carried out by the school administration. On the contrary, it is possible to increase the quality and efficiency of education by ensuring the integration of "family and school" [8, c. 1033]. Of course, it largely depends on the current "mechanisms of educational organization". From this point of view, it is necessary to reconsider the practical reforms aimed at improving the quality of education in the modern cyberspace environment.

We recommend introducing "pedagogical influence mechanisms" into the educational process in coordinating the integration of education and training. Among them: "ensuring cyber security in education", "psychological inclusion", "development of social relations" are of particular importance. In particular, we decided to focus on the issue of cyber security in education. It is a system of formation of "healthy informational immunity" against "cyber threats" entering the human factor through computer technologies. Therefore, the "cyber threat" aimed at influencing any educational and educational process is aimed at "derailing" the human mind, worldview, thinking, lifestyle, purpose, and ultimately "material and spiritual" life.

USED LITERATURE

1. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch. T.: Ma'naviyat, 2008. B. 39
2. O'Connor A. et al. Early childhood education and care educators supporting parent-child relationships: a systematic literature review//Early years. №. 4. (37), 2017. –P. 400-422.
3. Ma X. et al. A meta-analysis of the relationship between learning outcomes

and parental involvement during early childhood education and early elementary education//Educational psychology review. №28. 2016. –P. 771-801.

4. Lunneblad J., Johansson T. Learning from each other? Multicultural pedagogy, parental education and governance//Race Ethnicity and Education. №5 (15). 2012. – P. 705-723.

5. Grolnick W. S., Ryan R. M. Parent styles associated with children's self-regulation and competence in school//Journal of educational psychology. №2 (81). 1989. –P. 143.

6. Chindanya A. Parental involvement in primary schools, a case study of the Zaka district of Zimbabwe: dis. – University of South Africa, 2011.

7. Inoqov Q. Q. Oila va maktab hamkorligini ta'minlashning integrativ modeli//Scientific Bulletin of Namangan State University. №3 (2). 2020. B. 495-505.

8. Яздонов У. Т. (2020). Взаимосвязь Науки, Искусства И Религии С Общественным Мнением Public Opinion–Multidisciplinary Interaction With The Phenomenon Of Science, Art And Religion. *Bbk*, 91, 1033.

ECONOMIC SCIENCES

SMART CRM IS A SYSTEM AS AN EFFECTIVE SOLUTION FOR MANAGING INTERACTION WITH CUSTOMERS

Romashchenko O. S.,
Ph.D.

State University of Information and Communication Technologies,
Kyiv, Ukraine

Introduction. In today's complex conditions of business operation, only those enterprises that have managed to build effective marketing communications can be successful. Over a significant number of years, we have moved from commercial relationships that were limited to face-to-face communication to the global business market we see today. Most business processes have changed, but the importance of customers remains unchanged. Customers are the most valuable asset of any enterprise, on which depends not only the success, but also the profitability of the enterprise. And this is the key to increasing efficiency and raising it to a new level.

The purpose of the work is the specifics of Smart CRM implementation for B2B and B2C sales segments.

Research results. In general, CRM (Customer relationship management) is an application software for enterprises to automate interaction with consumers and customers, which covers the collection, storage and analysis of information about consumers, suppliers, partners, as well as to increase the level of sales, optimize marketing and improve service customers by saving information about customers and the history of relationships with them, establishing and improving business procedures and further analyzing the results [1, 2].

The goal of implementing any CRM system is to increase sales by increasing the number of new customers, as well as to diagnose the effectiveness of the sales department. The implementation of a CRM system at any enterprise involves an

approach aimed at creating and maintaining unique competitive advantages through effective management of interaction with customers.

A significant proportion of the CRM solutions offered on the market are intermediaries of world-famous software products for automating work with customers (CRM systems), such as SAP SRM (developer of SAP SE, Germany), Microsoft Dynamics CRM (developer of Microsoft Corporation, USA), Bitrix24. CRM (developer Bitrix Inc., USA), Oracle CRM on demand and Oracle Siebel CRM (developer Oracle Corporation, USA) [6].

However, the CRM solutions offered on the market have amazing but redundant functionality. Therefore, when it comes to the moment of purchase, many questions come to mind (Fig. 1), the answers to which require time and maximum understanding of the topic.

Updating the system and its relevance
Ease of scaling within a specific CRM
The possibility of its integration with other systems and services
Relevance of CRM and all its tools for the local market
Security of the solution
General ecosystem
Clarity
Convenience

Fig. 1. Criteria for choosing CRM solutions

The process of high-quality interaction with customers requires constant optimization and the search for new solutions.

SMART CRM is a comprehensive sales platform for B2B and B2C sales segments. The system is developed on one of the best Low-code/No-code platforms in the world, Microsoft Power Platform. The system is integrated with Microsoft/Office 365, which simplifies and centralizes messaging, teamwork and document collaboration [7].

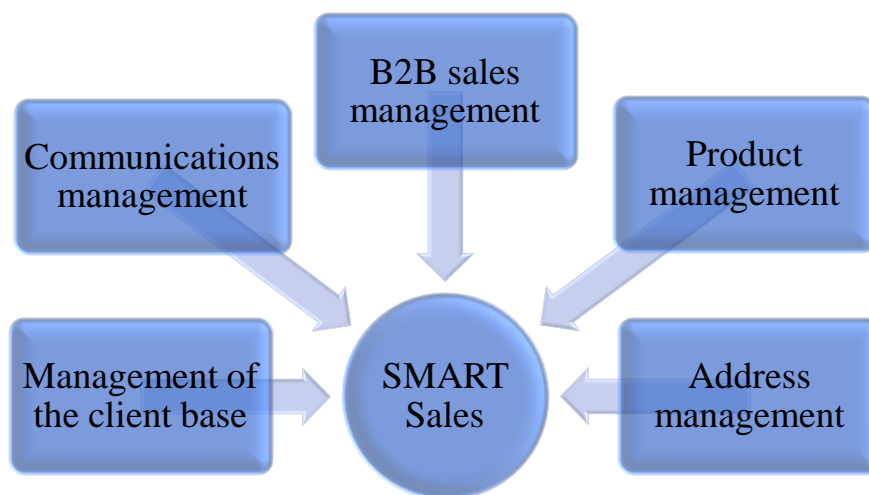
Features of SMART CRM implementation help business to sell more and better.

SMART CRM includes 3 solutions that can be installed separately or added to each other (Fig. 2).

Fig. 2. Main solutions of the SMART CRM platform

SMART Sales - a solution that will allow you to close deals faster, focusing the work of the entire team on a single platform. Use the ready-made business process, optimizing each indicator of the sales cycle with the help of the functionality of the system (Fig. 3)

Fig. 3. Functionality of the SMART Sales system

Customer base management includes management of legal entities and individuals, as well as contact and address information about customers, the history of relations between customers, that is, the history of communication and negotiations.

Communication management is communication management in different

channels from the same system. Provides the ability to store the entire history of interactions in a single system. It also includes the consolidation of applications from clients, the appointment of a responsible person [5].

B2B sales management consists of the sales business process from the potential interest to the contract with its approval process. It also includes checking the relevance of prices, creating a commercial proposal document based on a template, and creating a sales funnel.

Product management includes a catalog of products and services. Provides an opportunity to manage prices, as well as control not only discounts, but also expiration dates and multi-currency. Address management includes registration of multiple addresses for each client and integration with the Google Maps directory [7].

The SMART Sales solution helps to determine not only the priority of tasks, but also to speed up their execution and control over their execution for both the manager and the head of the responsible department. The solution's functionality optimizes and accelerates core processes and helps assess current and future workforce planning.

SMART Customer Care is a solution that allows you to manage all customer requests from a single window in real time. The process of providing services and support provides an opportunity to increase customer loyalty with the help of system functionality. Customer base management and communication management are no different from the SMART Sales solution [5, 6].

Management of the process of service provision includes the business process of processing a request for a service from the beginning of registration to the provision of feedback; converting email and phone calls into inquiries; catalog of appeal topics; knowledge base and SLA execution control.

With the help of the SMART Chat module, you can expand business communication channels, which allows you to build clear communication with customers, partners and employees within the framework of a single platform, using the usual messengers Facebook Messenger, Telegram, WhatsApp, Viber and Instagram. And with the additional SMART Easy Bot module, you can manage Viber

and Telegram chatbots and communicate with subscribers using mass and personal messages for selected segments [5, 7].

SMART Order Management - a solution that provides an opportunity to improve interaction with customers, as well as manage the entire chain of the order process, namely from the request to the receipt of the product by the customer.

Communication management includes communication on different channels from the same system. Sales management includes a single process of processing orders from registration to the client receiving delivery confirmation, fixing payment and delivery terms, monitoring price relevance [7].

The main advantages of implementing SMART CRM are presented in table 1.

Table 1.

Comparative analysis of the advantages of SMART CRM solutions

SMART Sales	SMART Customer Care	SMART Order Management
Creating a unified environment that allows you to systematize customer data and store interaction histories with them;		
Acceleration of interaction between structural units of the company due to optimization of work processes	Acceleration of the business process of processing service requests due to consolidation in a centralized system Standardization of the service provision process and control of time spent in accordance with SLA requirements	Automation of distribution, processing and fulfillment of orders, reduction of customer waiting time Customize the number of order flows that meet your unique business requirements Receive information about each order in real time, from receipt to delivery Providing omnichannel communication with clients thanks to wide integration possibilities
Formation of the company's knowledge base and standardization of business processes to increase the efficiency of the customer service process		
Prevention of loss of important information and preservation of documents related to cooperation with clients during the life cycle of the company		
Operational analysis and monitoring of managers' work using built-in tools		

Conclusions. Thus, the SMART CRM platform is a single system for saving information about customers and interacting with them for all business units, as well as storing documents and other types of files. To speed up both internal communications and business processes for B2B, B2C and service, tools for monitoring indicators and results of achieving business goals, and also provide an opportunity to store the company's "knowledge" without the risk of losing it.

So, the SMART CRM cloud platform provides convenient interaction with other products and is suitable for any enterprise. And modern automation tools allow

you to combine the necessary business processes in the system, and this will ensure integration between systems and provide an opportunity to build business analytics.

REFERENCES:

1. Miroshnykova YE. D., Ptashchenko O. V. (2016). Pobudova CRM systemy yak osnovy formuvannya komunikatsiyanoi polityky mizh orhanizatsiyeyu ta kintsevym spozhyvachem. [Building a CRM system as a basis for forming a communication policy between the organization and the end consumer]. Visnyk Skhidnoukrayins'koho natsional'noho universytetu im. V. Dalya. Vyp. 6 (230). Syeverodonets'k. SUNU. P.108–116.

2. Parekh L. (2017). How CRM can help HR to improve Employee Experience. Sugar CRM Blog. URL: <https://community.sugarcrm.com/community/partner-corner/blog/2017/10/26/how-crm-can-help-hr-to-improveemployee-experience>.

3. Hanushchak-Yefimenko L.M. (2017). CRM-systema yak efektyvnyy instrument rozvytku hotel'noho biznesu v Ukrayini. [CRM system as an effective tool for hotel business development in Ukraine]. Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu tekhnolohiy ta dyzaynu. Seriya : Ekonomichni nauky. № 4. P.51–56

4. Chaykovs'ka M.P. (2012). Perspektyvy hypermediynoyi intehratsiyi CRM-system. Ékonomycheskyy vestnyk unyversyteta. [Prospects of hypermedia integration of CRM systems]. Sbornyk nauchnykh trudov uchenykh y aspirantov. № 18-2. P. 201–207.

5. Lishchyns'ka L. B. (2015). Osnovni aspekty avtomatyzatsiyi roboty z kliyentamy zasobamy CRM-system. Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. [Basic aspects of automation of work with clients by means of CRM systems]. Ekonomichni nauky. № 5(1). P. 206–209.

6. CRM systems became the largest market segment in 2017. URL: <https://news.finance.ua>.

7. SMART CRM - a comprehensive platform for sales in the B2B, B2C segments. URL: <https://ce.smart-it.com>

ІНСТИТУЦІЙНЕ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В КРИЗОВИХ УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Бурик Зоряна Михайлівна,
доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Університету Григорія Сковороди в Переяславі,
м. Львів, Україна

Вступ./Introductions.

Загострення впливу негативних чинників воєнного характеру та дестабілізація процесів і явищ в економіці, політиці й суспільстві обумовлюють необхідність пошуку ефективних методів виходу із кризових ситуацій та забезпечення стійких темпів розвитку й планування повоєнного відновлення України в рамках досягнення стратегічних цілей держави. Очевидно, що вагоме місце в системі досягнення бажаного результату займають органи державної влади різних рівнів та бізнесові структури, що, своєю чергою, актуалізує проблематику дослідження особливостей налагодження публічно-приватного партнерства.

Доцільність та обґрунтованість запровадження й розвитку публічно-приватного партнерства на засадах відкритості, прозорості й демократії доведена науковими розробками вітчизняних й зарубіжних вчених, а також апробована практиками. Зокрема, Ю. Залознова, Н. Бутенко та І. Петрова [1, с. 21] встановлюють перспективність й привабливість публічно-приватного партнерства, адже воно спроможне забезпечити ефективність реалізації проєктів в умовах нестабільності, невизначеності та відсутності якісних механізмів залучення приватних інвестицій та обмеженості й недостатності бюджетного фінансування.

Ціль роботи./Aim. Метою роботи виступає аналіз інституційного публічно-приватного партнерства в сучасних умовах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Методи дослідження, що застосовувались: аналізу, синтезу, узагальнення та структуризації.

Результати та обговорення./Results and discussion.

М. Ільїна та Ю. Шпильова [2, с. 21] стверджують, що публічно-приватне партнерство являється потужним інструментом розвитку країни й територій, що особливо вагомий позитивний ефект має на локальному рівні, а в умовах проведення реформи децентралізації набуває якісно нового значення та поступово трансформується у партнерські форми економічної співпраці між органами державної влади та суб'єктами господарювання.

Думку науковців поділяє О. Нестор [3, с. 58], який вважає, що публічно-приватне партнерство дозволяє одержати значні вигоди як державі, так і приватним структурам, оскільки реалізовується на договірних засадах та з дотриманням сторонами своїх зобов'язань. При цьому, вагомим залишається налагодження тісної взаємодії й ефективної комунікації між сторонами з метою консолідації зусиль для спільного вироблення плану дій з подолання негативного впливу дестабілізуючих чинників.

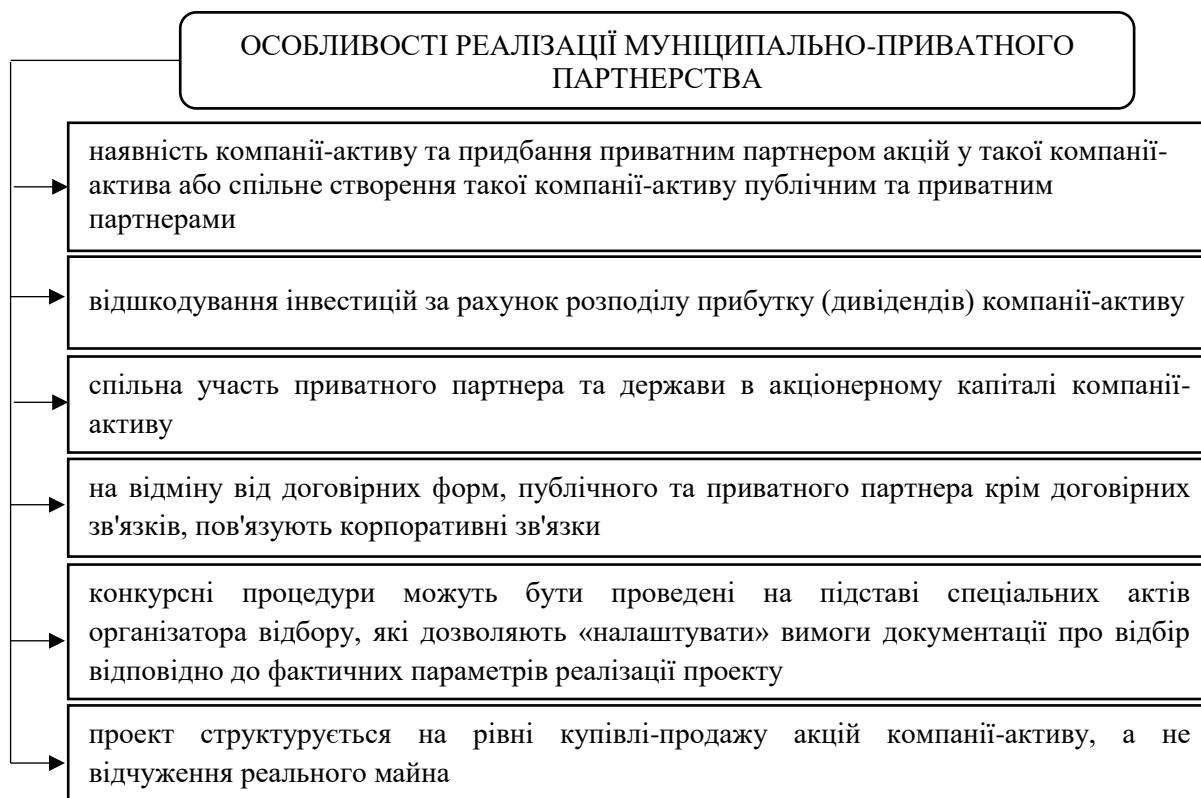
Окремо вважаємо за доцільне виділити вагомість інституційного публічно-приватного партнерства, в якому контрольні заходи здійснюються не лише на основі договірних зобов'язань, а й на підставі використання корпоративної культури спеціально створеної проектної компанії (special purpose vehicle, SPV), учасником (акціонером) якої являється публічний партнер.

Виходячи із зазначеного можна констатувати, що інституційне приватно публічне партнерство вважається тоді, коли одним із учасників проектної компанії публічно-приватного партнерства є публічно-правова особа або організація, що визнана у відповідності до чинного вітчизняного законодавства публічним партнером або контролюється ним. Очевидно, що співробітництво між державним й приватним секторами відбувається в межах конкретної структури, вагомою компонентою якої є муніципально-приватне партнерство, визначення якого відсутнє в національному законодавстві, однак, воно є достатньо важливим, адже, на практиці муніципалітети мають можливість вільно позичати на відкритому ринку кошти, випускати облігації й гарантії за

умови здійснення операцій в євро та після одержання дозволу від регіонального чи центрального уряду.

Зважаючи на окреслені тенденції, вважаємо за доцільне основні особливості реалізації муніципально-приватного партнерства систематизувати на рис. 1.

Рис. 1. Особливості реалізації муніципально-приватного партнерства

Джерело: власна авторська розробка

Водночас, зазначимо, що така форма публічно-приватного партнерства є виправданою при наявності прибуткових (самоокупних) об'єктів з великим очікуваним трафіком. Крім того, вона має низку характерних ознак, зокрема:

- 1) створення спільного підприємства публічним та приватним суб'єктами;
- 2) придбання приватним партнером частки участі в такій проєктній компанії шляхом одержання першості за рахунок участі у конкурсі;
- 3) крім створення проєктної компанії необхідним є укладання між нею та публічним партнером угоди про публічно-приватне партнерство.

Висновки./Conclusions.

Таким чином, провівши дослідження інституційного публічно-приватного партнерства можна констатувати його вагомість та обґрунтованість в кризових умовах сучасності, що дозволяє досягнути тісної взаємодії між органами державної влади та приватними бізнесовими структурами при вирішенні проблемних питань національного та регіонального значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Залознова Ю. С., Бутенко Н. В., Петрова І. П. (2016). Публічно-приватне партнерство в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. *Економічний вісник Донбасу*, 2 (44), 21–28. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/107691/5-Zaloznova.pdf>.
2. Ільїна М., Шпильова Ю. (2019). Публічно-приватне партнерство як механізм розвитку сільських територій. *Економіка природокористування і сталий розвиток*, 20–26. URL: DOI: [https://doi.org/10.37100/2616-7689/2019/6\(25\)/3](https://doi.org/10.37100/2616-7689/2019/6(25)/3).
3. Нестор О. Ю. (2021). Публічно-приватне партнерство: сутність, особливості та проблеми розвитку на тлі пандемії COVID-19. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, 2 (248), 58–68. URL: DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-2-8>.

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФАКТОРОВ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ

Гафарлы Галиб Низами оглы
Докторант АГАУ

Введение

Конкурентоспособность обеспечивает перспективные показатели эффективности функционирования экономики, отраслей и субъектов, так как достигнутый уровень конкурентоспособности в решающей степени зависит от возможностей их развития и служит удовлетворению потребностей потребителей. С этой точки зрения, решающую роль потребителей можно отметить как основной определитель уровня конкурентоспособности субъектов, продукция и услуги которых покупаются и используются. Так как соответствие предложенной продукции потребностям потребителей определяет уровень спроса на продукцию, то конкурентоспособность в определенной мере зависит именно от этого фактора и его особенностей.

Так как конкурентоспособность экономики в связи с установлением уровня цен и объема закупок продукции определяет роль производителей и связь с потребителями, этот фактор обуславливает позицию экономики страны на внешних рынках, а также эффективность деятельности внутреннего рынка. В последние годы наблюдается «значительный рост в стратегических исследованиях на бизнес уровне в связи с конкурентной деятельностью и реакциями между конкурирующими фирмами» [6, ст. 309]. С этой точки зрения концепция обеспечения конкурентоспособности основывается на необходимости удовлетворения потребностей рынка, его насыщения продукцией первой или растущей необходимости, создания благоприятных условий для выхода на внешние рынки и укрепления позиций производителей в условиях острой конкуренции. Вообще, исследование факторов конкурентоспособности имеет важное значение в теории и практике конкурентоспособности [4, ст. 78]. Конкурентоспособность формируется на

уровне продукции или услуг, компаний, отрасли, рынка, региона, страны. Конкурентоспособность, в общем, отражает способность качественно выполнять свои функции и цели на конкурентном рынке.

Цель работы заключается в изучении основных особенностей факторов, влияющих на конкурентоспособность экономики, отдельных ее отраслей и субъектов, чтобы использовать их в практической деятельности по повышению конкурентоспособности экономики страны.

Материалы и методы.

В экономической литературе конкурентоспособность определяется как сложное и многоуровневое понятие. Ее анализ и оценку тесно увязывают с конкретной областью и уровнем конкуренции. Поэтому не осуществив меры социального и экономического характера невозможно говорить о формировании конкурентной среды и конкуренции. «Конкуренция это такая форма борьбы между субъектами рынка..., при которой их независимая деятельность основательно ограничивает возможность влиять на общее состояние товарооборота каждого из них и стимулирует производство нужной потребителям продукции» [1]. С этой точки зрения, уровень конкурентоспособности увязывается с макроэкономическими показателями, определяющими основные условия для деятельности всей экономической системы. На микроуровне конкурентоспособность находит свою окончательную форму в виде соотношения цены и качества продукции. Можно сказать, что конкурентоспособность конкретного объекта выражается определенными показателями и позволяет оценить позицию объекта. Конкурентоспособность как многоаспектная экономическая категория используется по отношению и к созданной продукции, и к элементам экономических систем.

В научной литературе конкурентоспособность в основном объясняется, как способность различных участников экономической деятельности бороться со своими конкурентами. В общей форме конкурентоспособность характеризует фактическую и потенциальную способность экономических

отраслей и субъектов в рамках существующих условий производить и выводить на рынок по ценовым и неценовым особенностям более привлекательную для потребителей продукцию.

В этом контексте можно отметить решающую роль потребителей как основных определителей уровня конкурентоспособности субъектов, продукция и услуги которых покупаются и используются потребителями. Как видно основная особенность конкурентоспособности связана не только с производством, но и с ассортиментом и качеством продукции. Естественно, что в процессе обмена параметры качества определяющие привлекательность продукции для потенциального потребителя учитываются как один из основных вопросов. Значит, конкурентоспособность связана в тоже время и с привлекательностью произведенной продукции.

Результаты и обсуждение.

Исследования показывают, что конкурентоспособность выступает как составная часть особенностей и параметров, связанных с привлекательностью продукции для потребителя. Превращение всех покупателей продукции в потребителей дает возможность определить уровень спроса на продукцию и конкурентоспособность в определенной мере зависит именно от этой величины. Таким образом, в более общей форме, конкурентоспособность можно охарактеризовать, как степень соответствия данной продукции требованиям конкурентного рынка, нуждам покупателей по сравнению со схожей продукцией единого назначения, предложенной на тот или иной рынок. Конкурентоспособность с одной стороны определяется качеством продукции, техническим уровнем, потребительскими параметрами, а с другой стороны определенной продавцом ценой продукции.

На конкурентоспособность продукции оказывают влияние также такие важные факторы как продажа и послепродажное обслуживание, реклама, имидж производителя, рыночные условия, изменение спроса, покупательная способность потребителей. Самым объективным показателем, объединяющим в себе конкурентоспособность продукции, производителя, отрасли и

характеризующим их позицию на внутренних и внешних рынках считается показатель региональной конкурентоспособности. В условиях свободной конкуренции региональная конкурентоспособность может определяться как способность производить продукцию и услуги, отвечающие требованиям рынка, повышающие благосостояние региона и страны. Конкурентоспособность экономики в целом основывается на технологические и ресурсные преимущества. Кроме этого, источник конкурентоспособности страны достаточно точно характеризует стадию ее экономического развития, так как источники конкурентоспособности выдвигаются на передний план как благоприятное географическое положение.

К основным резервам обеспечения конкурентоспособности экономики можно включить следующие особенности: владение богатыми природными ресурсами; наличие удобных цен для факторов производства; высокое качество жизни; передовые технологии; экономическая среда, способствующая технологическому лидерству; глобальная стратегия конкуренции и пр.

С технологической точки зрения к основным факторам конкурентоспособности можно отнести такие важные направления как инвестиции в новые технологии и человеческий капитал; благоприятная экономическая среда для создания и распространения инноваций; система открытой международной торговли при условии защиты национальных интересов; современное развитие мировой экономики и особенно процессы глобализации мировой экономики; увеличение взаимозависимости экономик, формирование глобальных товарных и финансовых рынков, рост интереса к проблеме повышения международной конкурентоспособности.

Так как достижение динамичного развития экономики тесно связано с повышением уровня жизни населения, вопросы конкурентоспособности на уровне экономики выходят на передний план в ряду вопросов государственной важности. В связи с процессами глобализации в динамике мировой экономики, а также основательными изменениями в экономическом развитии ряда стран вопросы определения уровня конкурентоспособности национальной экономики

все более актуализируются. Произошедшие изменения соответственно значительно повлияли на уровень конкурентоспособности многих стран мира, в результате в рейтингах по этому показателю произошли серьезные изменения.

Известно, что продукция и услуги устойчивые к конкуренции на мировых рынках в тоже время повышают уровень благосостояния своих граждан. С этой точки зрения, конкурентоспособность экономики страны определяется как результат взаимодействия вышеуказанных факторов, особенностей экономической среды, организаторских способностей, эффективности механизма деятельности экономики и ее субъектов. Управление конкурентоспособностью содержит организационное, административное, экономическое, духовное и психологическое воздействие субъектов управления, собственников, производителей и потребителей, осуществляемое при производстве, рыночном обороте, потреблении товаров и услуг [2, ст. 11]. такое влияние осуществляется с целью усиления позиций на рынках, доведения до максимума объем продаж, доходов от реализации, прибыли с использованием конкурентных преимуществ.

К конкурентным преимуществам относятся более высокий по сравнению с конкурентами технический уровень и качество товаров и услуг, низкие цены, производственные издержки, в том числе операционные издержки.

Конкурентоспособность экономики страны и ее субъектов в основном зависит и от их чувствительности к инновациям. При применении в малых масштабах более совершенной с технологической стороны продукции или технологии получается недостаточный эффект, так как расходы их создания не могут быть достаточно адекватны новым знаниям, созданным продукцией. Поэтому возникает необходимость увеличения макроэкономической регулирующей роли государства. Регулирующая роль государства прямо или опосредованно применяется в отношении совокупности факторов, оказывающих влияние на уровень и динамику конкурентоспособности, деятельность субъектов и управленческих структур.

В современных условиях реализация экономической политики

государства путем стимулирования инноваций, создания благоприятных условий для научно-исследовательских работ и внедрения инноваций в приоритетных отраслях экономической, научно-технической и внешнеэкономической политики страны служит повышению конкурентоспособности на всех уровнях. А это в свою очередь требует снижения фискальной нагрузки на производителей, оптимальное увеличение государственных отчислений для поддержки инновационного процесса. Из отмеченного становится ясно, что необходимо формировать наукоемкую инновационную интегрированную экономику, высокоинтеллектуальный научно-технический, инновационный и управленческий потенциал объединяющий субъектов, действующих в инновационной среде и обладающих общей целью и деятельностью. В этом направлении основным моментом является финансирование инновационной деятельности, оказание помощи в приобретении современных технологий.

Выводы.

Самый высокий уровень конкурентоспособности в мировой экономике характерен для транснациональных компаний, которые лидеры в первую очередь в создании, развитии, производстве и коммерциализации высокотехнологичной продукции. Наряду с этим как показывает опыт мировых стран, особенно стран участвующих в международных интеграционных объединениях, процесс формирования конкурентоспособных средних и мелких предприятий становится более интенсивным. В этом отношении, оказание внимания решению проблем повышения международной конкурентоспособности непосредственно местных товаров и услуг сейчас выглядит, как одна из актуальных задач. В соответствии со стратегией повышения конкурентоспособности переход на новые стандарты качества продукции и расширение ее модернизации подразумевает реализацию именно указанных целей.

Исследования показывают, что в развитии мировой экономики на самом высоком месте стоят образование, наука, культура. Увеличение этого

потенциала требует от общества больших ресурсов, расходов и усилий. Без этого невозможно формирование инновационного общества, международной в экономическом, научно-техническом, технологическом и прочем отношении конкурентоустойчивой экономики. Поэтому для эффективной деятельности всей экономики, в том числе обеспечения конкурентоспособности экономики, ведущее значение имеют такие аспекты как все известные науке и практике факторы производства, материальные, сырьевые и кадровые ресурсы, инвестиции, широкая ресурсная база, инициатива, предпринимательство и пр. Использование этих факторов обеспечивает эффективную деятельность не только субъектов, но и экономики в целом и ее отдельных отраслей [3, ст. 132].

Таким образом, обобщая анализ факторов, влияющих на развитие конкурентоспособности, можно сделать следующие выводы. Обеспечение конкурентоспособности это процесс присущий системе рыночной экономики. В этом процессе производители имеют целью наилучшим образом удовлетворить потребности рынка и завоевать господствующие позиции на рынке. Среди основных условий обеспечивающих уровень конкурентоспособности можно особо отметить факторы производства, а также качество и цену продукции. Для поддержания полученного уровня конкурентоспособности процесс формирования конкурентных преимуществ должен иметь постоянный характер. И поэтому конкурентоспособность, будучи экономическим явлением, опирается на внедрение инноваций, позволяющих совершенствовать производство и распространение продукции.

ПОБУДОВА СИНТЕТИЧНОГО ІНДИКАТОРА ГОТОВНОСТІ КРАЇНИ ДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОМПЛЕКСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Го Сяоцін

аспірантка кафедри менеджменту та бізнесу
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

Вступ. При запровадженні підприємствами, організаціями, компаніями комплексних інноваційних управлінських технологій необхідно переконатися у наявності достатнього рівня ресурсної та інформаційної готовності до їх використання. Разом із готовністю безпосередньо організації, яка імплементує нові технології управління, слід проаналізувати також параметри макро середовища з позиції його сприятливості для використання інноваційних технологій суб'єктами бізнесу. Поряд із визначенням складових для оцінювання макро готовності, виникає потреба встановлення її рівня за усіма складовими, а також якісної інтерпретації цього рівня. Подолати цю проблему дозволяє побудова синтетичного індикатора готовності країни до запровадження комплексних інноваційних управлінських технологій (КІУТ).

Мета роботи полягає у розробленні підходу до визначення рівня готовності країни до запровадження та використання комплексних інноваційних управлінських технологій на основі синтетичного показника.

Матеріали та методи. В процесі дослідження використано методи аналізу і синтезу – для визначення показників оцінки готовності до впровадження КІУТ; метод таксономічного аналізу – для розрахунку синтетичних індикаторів складових готовності країни до застосування КІУТ.

Результати та обговорення. Для побудови синтетичного індикатора готовності країни до запровадження та використання комплексних інноваційних управлінських технологій слід у першу чергу визначитись з переліком окремих показників, які характеризують складові готовності країни:

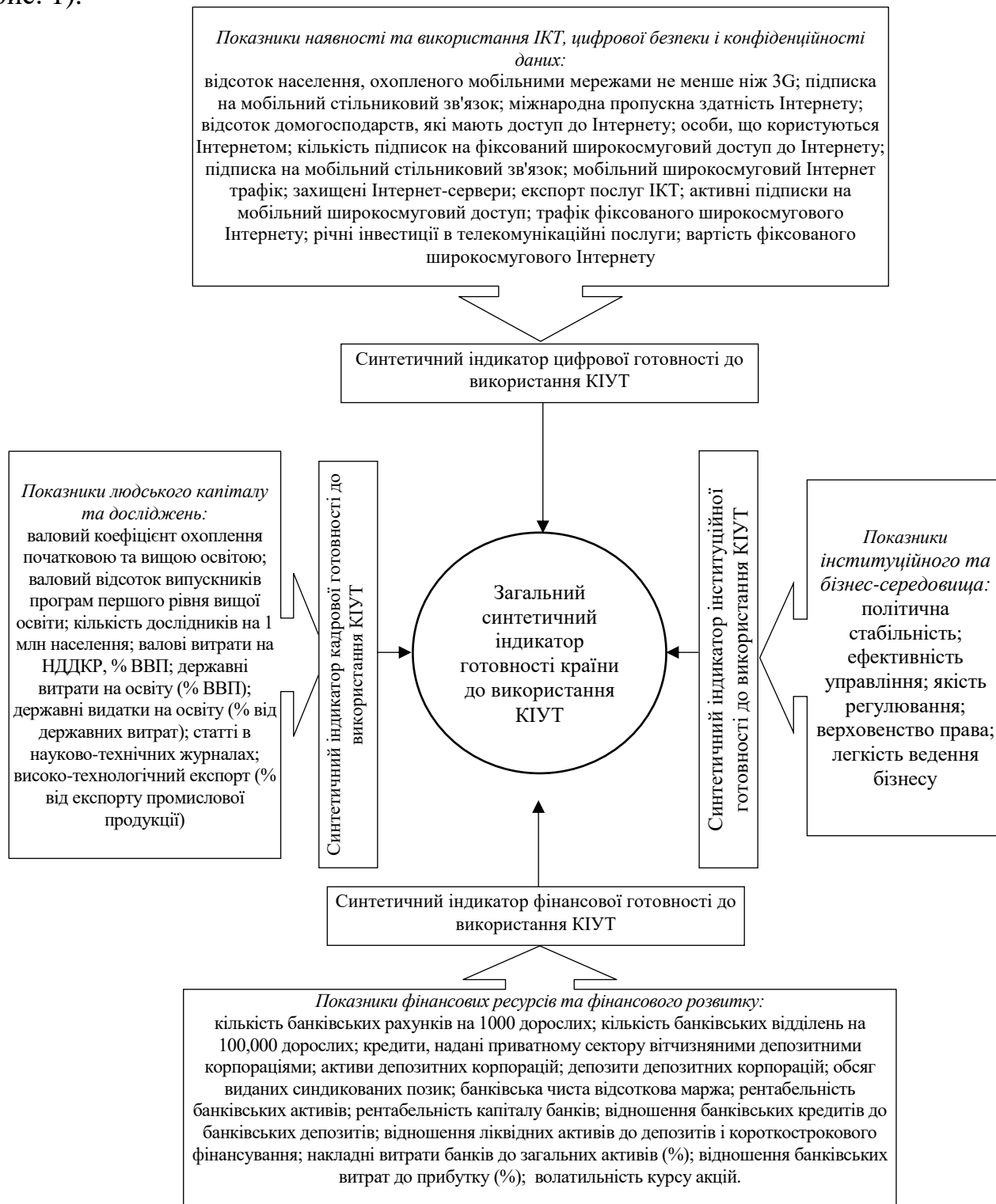
кадрову, цифрову, фінансову, інституційну.

Показники за складовими готовності доцільно сформувати з використовуваних у міжнародних індексах: Глобальному індексі інновацій (GII), Глобальному індексі конкурентоспроможності талантів (GTCI), Індексі мережевої готовності (NRI), Індексі фінансового розвитку (FDI) та доповнити показниками з бази даних Світового банку, онлайн-бази даних Інституту статистики ЮНЕСКО (UIS), Всесвітньої бази даних показників телекомунікацій/ІКТ (ITU). Слід відібрати найбільш значимі характеристики, які відображають стан складових готовності до використання КІУТ, а також забезпечити дотримання критерію повного і адекватного відображення інформації. При цьому перевагу мають кількісні показники, яким притаманний менший рівень суб'єктивності порівняно з якісними показниками та показниками, сформованими на основі опитувань. Виключення складає лише інституційна складова готовності країни, оскільки кількісно оцінити політичну стабільність, ефективність управління, якість регулювання, верховенство права та легкість ведення бізнесу не є можливим. Тому для цієї складової використовувалися дані опитувань, представлені у базі даних Світового банку.

Велике значення при формуванні систем показників відводилося їх доступності, оскільки не усі показники представлені у міжнародних базах, що унеможлиблює розрахунки. Також постає питання щодо обробки відсутніх даних. Згідно з підходом, застосованим при побудові більшості міжнародних індексів, індикатор, за яким дані відсутні, виключається з оцінювання [1, 2, 3]. Поряд із цим, при побудові індексів за 2022 р., часто використовуються дані за попередні роки. Наприклад, у Глобальному індексі інновацій за 2022 р. при формуванні оцінок «витрати на освіту», «кількість дослідників», «витрати на НДККР» взято дані за 2020 р. [1]. У Індексі мережевої готовності за 2022 р. [3] інвестиції у телекомунікаційні послуги, захищені Інтернет сервери/млн. ос. враховувались за 2020 р., а онлайн доступ до фінансових рахунків – за 2017 р.

На наш погляд, більш коректним є побудова синтетичних індикаторів на основі узагальнення відповідних окремих показників за той же самий період.

З урахуванням викладеного вище, сформовано наступний перелік показників готовності країни до використання КІУТ у розрізі складових (рис. 1).

Рис. 1. Система показників оцінки готовності країни до використання КІУТ

Джерело: складено автором

Синтетичні індикатори готовності країни до використання КІУТ у розрізі складових – кадрової, цифрової, фінансової, інституційної – пропонується розраховувати методом таксономії, який володіє значними перевагами при економічному оцінюванні [4, с. 244]. Він забезпечує повну редукцію багатовимірного простору характеристик та дозволяє порівняльно оцінити функціонування і розвиток економічного об'єкта у динаміці відносно обраного еталона. Крім того, метод надає інструменти для комплексного аналізу та управління функціонуванням і розвитком, а також дає можливість побудувати узагальнюючу характеристику рівня розвитку системи. Таксономічний метод базується на виборі еталону та порівнянні його оптимальних параметрів (координат) з параметрами векторів всіх інших об'єктів дослідження. Ранжування об'єктів відбувається за евклідовими відстанями, де найнижча відстань відповідає найвищому ранжуванню об'єкта [5, с. 388]. При застосуванні таксономічного показника використовується матриця даних, яка складена зі стандартизованих ознак. Стандартизація дозволяє усунути розмірність як вартісних, так і натуральних показників [6, с. 420].

Таксономічний показник може набувати значення в інтервалі $[0; 1]$ та інтерпретується наступним чином: окремий об'єкт (процес, явище) має тим більший рівень розвитку, чим ближчими до одиниці є значення таксономічного показника. За допомогою такого показника можна оцінити досягнутий у деякий період або момент часу «середній» рівень значення ознак, що характеризують явище чи процес [6], а також порівняти певні об'єкти (у даному випадку періоди, у яких країна характеризувалася певним значенням розвитку складових готовності до використання КІУТ).

Розраховані таксономічним методом синтетичні індикатори за кожною зі складових готовності країни до використання КІУТ потім узагальнюються у загальний індекс готовності методом середньої арифметичної. Метод середньої арифметичної було обрано виходячи з того, що він найбільш часто використовується при побудові міжнародних індексів [1, 2, 3].

При розгляді питання про якісну характеристику отриманих значень

синтетичного показника (високий, середній, низький) виникає необхідність визначення шкали. Один із підходів – це використання методу «золотого перетину» [7], де всі зміни відбуваються на рівні 38,2% та 61,8%. Шкала формується шляхом послідовного множення різниці між максимальним та мінімальним значеннями шкали (яка складає 1) на 0,382 і 0,618, а потім віднімання кожної з отриманих сум від «максимуму». Це дозволяє отримати значення шкали, де найбільш імовірно відбуваються зміни згідно з методом «золотого перетину». Таким чином, діапазон [0; 0,382] відповідає низькому рівню, діапазон (0,382; 0,618] відповідає середньому рівню, а діапазон (0,618; 1] відповідає високому рівню готовності країни до використання КІУТ як за кожною складовою, так і в цілому.

Висновки. Таким чином, врахування запропонованих складових готовності: кадрової, цифрової, фінансової та інституційної дозволить забезпечити комплексне оцінювання готовності країн до впровадження та застосування інноваційних управлінських технологій.

Запропонована процедура оцінювання макро готовності до застосування комплексних інноваційних управлінських технологій, яка базується на побудові синтетичного індикатора готовності, що поєднує таксономічні індикатори кадрової, цифрової, фінансової та інституційної готовності і передбачає визначення їх якісних рівнів за правилом «золотого перетину», дає можливість встановити досягнутий рівень готовності країни підтримувати впровадження нових управлінських технологій суб'єктами бізнесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Global Innovation Index 2022, 15th Edition: What is the future of innovation-driven growth? Edited by Dutta S., Lanvin B., Leon R.V., Wunsch-Vincent S. Geneva: WIPO, 266 p. DOI 10.34667/tind.46596
2. The Global Talent Competitiveness Index 2022. The Tectonics of Talent: Is the World Drifting Towards Increased Talent Inequalities? / Ed. Lanvin B., Monteiro F. Fontainebleau, 2022. 336 p. URL: <https://www.insead.edu/sites/default/files/>

assets/dept/fr/gtci/GTCI-2022-report.pdf

3. The Network Readiness Index 2022: Stepping into the new digital era. How and why digital natives will change the world / Ed. Dutta S., Lanvin B. Portulans Institute, 2022. 262 p. URL: <https://networkreadinessindex.org/>

4. Малярець Л. М. Вимірювання ознак об'єктів в економіці : методологія та практика : монографія. Х. : ХНЕУ, 2006. 382 с.

5. Самородов Б. В. Методологія управління фінансовим розвитком банку: монографія. К. : УБС НБУ, 2012. 307 с.

6. Сирветник-Царій В. В., Дуляба Н. І. Таксономічний аналіз як інструмент виявлення можливостей забезпечення розвитку ефективності управління економічним потенціалом підприємств торгівлі споживчої кооперації. Глобальні та національні проблеми економіки. 2019. Вип. 9. С. 419-423.

7. Загорулько А. В. Чисельні методи у механіці: навчальний посібник. Суми : Вид-во СумДУ, 2008. – 186 с.

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ЕКОСИСТЕМА: ПОГЛЯДИ НА ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ У ПОВОЄННИЙ ЧАС В УКРАЇНІ

Каряка Микола Анатолійович

магістр

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. З 2022 року Україна перебуває у стані додання екзистенціальної загрози, яка проявляється не лише у веденні бойових дій проти загарбника, а й намаганні мінімізувати економічні втрати. За даними Національного банку та Державної служби статистики України у 2022 році реальний ВВП скоротився на 29,1% (Коментар Національного банку, 2023 [1]). Незважаючи на підтримку зарубіжних партнерів та регуляторні заходи українського уряду, поки тривають воєнні дії економічна ситуація в країні залишатиметься складною. Проте слід відзначити, що для відновлення економіки вже зараз запроваджуються системні заходи, серед яких важливе місце належить підтримці підприємницької ініціативи та розвитку підприємницьких екосистем. Яскравим прикладом такої активності є національний проєкт Дія.Бізнес (Про національний проєкт Дія.Бізнес, 2023 [2]). Ініційований Міністерством цифрової трансформації України у 2020 році, по суті проєкт має на меті розгортання на основі онлайн-платформи національної підприємницької екосистеми, що включає розвиток у населення підприємницьких компетенцій через навчальні програми, надання інформаційної підтримки підприємцям-початківцям, моніторинг бізнес-клімату та регуляторного середовища в країні, сприяння розвитку, масштабуванню та інтернаціоналізації вітчизняного бізнесу.

Проте слід визнати, що питання формування і функціонування підприємницької екосистеми як такої, її ролі та місця в економіці країни, яка долає екзистенціальні виклики (пандемія, повномасштабне військове вторгнення) залишається дискусійним. Зокрема, заслуговують на окреме

вивчення такі аспекти цієї проблематики, як: архітектоніка підприємницької екосистеми, що передбачає визначення її акторів, встановлення зв'язків між ними та налагодження ефективної взаємодії; інституційна підтримка підприємницьких екосистем на національному та регіональному рівнях; залучення необхідних ресурсів (фінансових, інтелектуальних, матеріальних, інформаційних тощо) задля реалізації встановлених цілей; управління функціонуванням та розвитком таких екосистем на різних рівнях прийняття рішень та інші.

Ціль роботи./Aim. Розуміючи поліаспектність окресленого проблемного поля та не претендуючи на охоплення усіх питань в сфері підприємницьких екосистем, в межах цієї публікації маємо за мету узагальнити погляди зарубіжних та вітчизняних дослідників на підприємницькі екосистеми, та на основі зроблених висновків сформулювати дослідницьке питання про необхідність локалізації уваги української спільноти науковців і експертів практиків на проблематиці формування і функціонування підприємницьких екосистем для розбудови економіки України.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети будемо спиратися на результати бібліографічного аналізу наукових публікацій зарубіжних та вітчизняних вчених за останні десять років.

Результати та обговорення./Results and discussion. Тема підприємницьких екосистем активно досліджується науковою спільнотою вже протягом багатьох років. Одні з перших публікацій з цієї теми оприлюднені у наприкінці минулого століття, зокрема в контексті становлення та розвитку концепції кластерів (наприклад, кластерна теорія М. Портера) як способу забезпечення конкурентоспроможності національних економік на основі географічно зосереджених компаній, дослідницьких та освітніх закладів, органів управління, що взаємодіють та взаємодоповнюють один одного у певній сфері. На початку поточного століття зростання інтересу до різноманітних форм бізнес-партнерства спостерігається із переходом до концепції Індустрії 5.0, що поєднує цифрові технології з цілями сталого

розвитку, циркулярного виробництва та стратегічного урядування (Про Індустрію 5.0 – чому це стає актуальним для України, 2023 [3]). Отже, інтерес до форм взаємодії акторів з різних сфер суспільного буття (економіка, соціум, політика) не згасає, у тому числі внаслідок зміни викликів, які постають перед ними в різні часові періоди.

Екосистемний підхід до взаємодії різних учасників економічної системи є одним з основних постулатів еволюційної теорії фірми, яка отримала поширення у поясненні природи постіндустріальної економіки. Екосистеми в бізнесі – це динамічні мережі, учасники яких взаємопов'язані та взаємозалежні на принципах конкуренції та кооперації задля спільного генерування доданої цінності.

У силу об'єктивних причин зарубіжні дослідники раніше та більш активно за вітчизняних вивчають тему підприємницьких екосистем. Вони описують загальні принципи і характеристики притаманні підприємницьким екосистемам. В той же час кожна підприємницька екосистема є унікальною і має свій власний шлях формування і розвитку, який відображає особливості конкретного регіону і ментальності (Isenberg, 2011 [4]). Проте останніми роками проблематика підприємницьких екосистем набуває належної уваги з боку вітчизняної експертної спільноти.

Вивчаючи, як змінюються погляди дослідників на природу партнерської взаємодії, маємо визнати, що в цьому питанні має місце еволюційний процес.

Для прикладу, актуальною ознакою підприємницьких екосистем залишається належність її учасників до певній території (географічна ознака), що є наслідуванням ідей М. Портера. Підприємницькі екосистеми трактуються як перш за все географічне явище, а не явище, пов'язане із сектором економіки чи галуззю (І. С. Каленюк та І. М. Унінець, 2021 [5]; також Spigel, 2020 [6]). Саме цей факт визначає потребу адаптації набутого наукового досвіду з прив'язкою до конкретної території (зокрема, країни) та її реалій. І тут вбачаємо за перспективне визначити актуальність сфокусованих досліджень специфічних умов розвитку окремих країн, особливо в періоди

екзистенціальних викликів (пандемії, війни, економічні кризи тощо).

На окрему увагу дослідників заслуговують питання будови та типології підприємницьких екосистем. Зокрема, Autio et al., 2017 [7], Spigel, 2020 [6], Adner, 2017 [8] і Acs et al., 2014 [9] визначаючи структуру взаємодії акторів екосистеми, її вплив на підприємництво на певній території, одночасно досліджують схожості і відмінності підприємницьких екосистем від інших типів партнерства, таких як інноваційні, платформні та бізнес-екосистеми.

Привертає увагу намагання українських дослідників узагальнити світовий досвід формування та функціонування підприємницьких екосистем та адаптувати його до реалій української економіки. Наприклад, Гребешкова та ін., 2020 [10] не лише розвивають просторовий підхід, виділяючи чотири типи простору розвитку підприємства (інформаційний, реляційний, конкурентний та стратегічний), а й систематизують типи екосистем (екосистеми платформ, екосистеми інтересів, екосистеми інновацій, екосистеми комерції, екосистеми речей), рівні їх розвиненості (сформованості) та характеризують стан підприємницьких екосистем в Україні порівняно з країнами «Вишеградської четвірки», формулюють виклики формування підприємницьких екосистем.

Тож нас цікавить можливість інтегрувати висновки багатьох досліджень в єдину структуру, яка може бути покладена в основу плану дій в конкретному регіоні для підтримки і розвитку функціонування підприємницьких екосистем. Важливим питанням, на нашу думку, є можливість та доцільність використання цієї структури в реаліях воєнної і післявоєнної України.

Питання формування підприємницьких екосистем охоплює дві великі площини: створення нових екосистем і реалізацію змін в уже існуючих екосистемах на різних етапах їх розвитку.

Створення нової підприємницької екосистеми — надскладне завдання. Значний час потрібен на формування спільноти підприємців з поступовим залученням широкої групи стейкхолдерів (Isenberg, 2011 [4]). Так само майже неможливо в короткий проміжок часу змінити існуючу екосистему. Це означає, що для сталого розвитку екосистем підприємництва в регіоні в довгостроковій

перспективі носії відповідного досвіду і знання мають діяти в співпраці з практиками і урядовцями, безвідносно до змін політичних режимів і урядів.

Формування підприємницьких екосистем детально розглянуто у Thompson et al., 2018 [11] на прикладі соціального підприємництва. Isenberg, 2010 [12] формулює дев'ять принципів для успішного формування підприємницьких екосистем. В своїх роботах автори підкреслюють два важливі спостереження. По-перше, часто уряди помилково намагаються скопіювати успішні приклади екосистем, працюючі в інших економіках, які суттєво відрізняються. Яскравий приклад — намагання відтворити Кремнієву Долину. По-друге, часто уряди фокусуються на якомусь окремому аспекті розвитку підприємницької екосистеми, не звертаючи уваги на інші компоненти і взаємозв'язки в екосистемі. В обох випадках уряди зазнають невдачі.

Автори зазначають, що фундаментом успіху є залучення в процес формування підприємницької екосистеми на ранньому етапі широкої групи стейкхолдерів, а саме підприємців, освітніх інституцій, представників уряду, фінансових установ, недержавних організацій з розвитку підприємництва, і, в окремих випадках, медіа, і рекомендують формувати екосистему з урахуванням потреб і очікувань стейкхолдерів і можливостей регіону.

Логічним продовженням є питання, як існуючі моделі формування екосистем підприємництва можуть бути покладені в реальний план дій для відновлення і виводу на новий рівень підприємницького потенціалу в Україні.

Isenberg, 2011 [4] зазначає, що сформована підприємницька екосистема стає відносно само-підтримуваною. Він описує функціонування підприємницької екосистеми через взаємодію шести ключових доменів, на які він поділяє всі структурні елементи екосистеми: культура, політика та лідерство, фінанси, людський капітал, ринки збуту, інституційна та інфраструктурна підтримка. Як тільки всі шість доменів стають достатньо розвиненими, вони починають підтримувати один одного, і рівень залучення і впливу урядових інституцій суттєво знижується.

Зазначимо, що для функціонуючої підприємницької екосистеми не існує

єдиної людини чи бізнесу, який би керував цією екосистемою (Spigel, 2020 [6]). Підприємницька екосистема є результатом активних дій багатьох індивідуальних акторів, кожний з яких переслідує свої власні цілі.

Daymond et al., 2022 [13], влучно вводять термін “архітектори екосистем”, говорячи про тих, хто цілеспрямовано впливає на їх формування і розвиток. На нашу думку, активна група архітекторів екосистем підприємництва з теоретичною базою і практичним досвідом буде дієвою рушійною силою розвитку підприємництва в Україні.

Для архітекторів підприємницьких екосистем окремим викликом є гармонійне використання і розвиток в потрібному напрямку bottom-up процесів під час їх формування і функціонування. Акумулюючи досвід роботи з локальними підприємницькими екосистемами в різних регіонах або в окремих групах галузей економіки, українська спільнота експертів-“архітекторів” буде здатна переносити найдієвіші практики на нові екосистемні проекти і паралельно формувати новий науковий досвід.

Доречно виділити два окремих напрями подальшого дослідження теми функціонування підприємницьких екосистем, які матимуть велике практичне значення методи оцінки екосистем і ознаки їх занепаду.

Реалізовані на практиці методи оцінки підприємницьких екосистем дозволять забезпечити моніторинг і своєчасний зворотній зв'язок для підвищення позитивного впливу екосистем на розвиток підприємництва. Необхідна окрема оцінка цінності підприємницьких екосистем для підприємців (наприклад, простота доступу до інформації і ресурсів, швидкість реалізації підприємницького задуму) і окремо оцінка цінності для економіки регіону (наприклад, кількість підприємців в цілому і/або кількість high-growth підприємців в межах сфери впливу екосистеми, прибуток згенерований генеруючими акторами екосистеми).

Ознаки занепаду екосистем є малодослідженою темою, але її вивчення може мати практичне значення. Цінними будуть перелік ознак занепаду екосистеми та рекомендації раціональних дій для формуючих акторів при

виявлені цих ознак.

Висновки./Conclusions. Спираючись на узагальнення вивчених джерел, ми дійшли висновку, що сформульовані світовою спільнотою знання про формування і функціонування підприємницьких екосистем потребують підтвердження можливості їх практичного застосування в межах конкретної країни, регіону або групи індустрій.

На наше переконання, висвітлені питання формування та функціонування підприємницьких екосистем в Україні сприяють створенню локальної предметної області дослідження теоретичної бази і практичного досвіду в галузі управління підприємницькими екосистемами. Архітектори підприємницьких екосистем мають стати дієвою рушійною силою розвитку підприємництва в Україні у повоєнний час, а їх напрацювання мають формувати комплексну політику розвитку підприємництва, яка буде залежати не тільки від держави (за принципом ієрархії), а й за рахунок активізації підприємницької ініціативи в суспільстві (за принципом мережі).

ЛІТЕРАТУРА

1. Коментар Національного банку щодо зміни реального ВВП у 2022 році. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-zmini-realnogo-vvp-u-2022-rotsi> (дата звернення 12.08.2023)
2. Про національний проєкт Дія.Бізнес. <https://business.diia.gov.ua/about-project> (дата звернення 12.08.2023)
3. Про Індустрію 5.0 – чому це стає актуальним для України. <https://www.industry4ukraine.net/publications/pro-industriyu-5-0-chomu-cze-staye-aktualnym-dlya-ukrayiny/> (дата звернення 13.08.2023)
4. D Isenberg. Introducing the Entrepreneurship Ecosystem: Four Defining Characteristics. Forbes, 2011
5. Каленюк І. С., Унінець І. М. Екосистема смарт-економіки в глобальному середовищі. Стратегія економічного розвитку України (КНЕУ), 2021

6. B Spigel. Entrepreneurial ecosystems: Theory, Practice and Future. EE Publishing, 2020.
7. E Autio, J Levie. Management of Entrepreneurial Ecosystems. The Wiley Handbook of Entrepreneurship, 2017
8. R Adner. Ecosystem as Structure: An Actionable Construct for Strategy. Journal of Management, 2017
9. Z Acs, E Autio, L Szerb. National Systems of Entrepreneurship: Measurement issues and policy implications. Research Policy, 2014
10. Гребешкова О. М., Кизенко О. О., Малярчук О. Г. Формування сучасних підприємницьких екосистем в Україні: виклики та перспективи. У кн.: Неоeкономіка та імперативи розвитку підприємництва : монографія / [І. М. Рєпіна, В. П. Кукоба, О. О. Кизенко та ін.]. К.: КНЕУ, 2021
11. T Thompson, J Purdy, M Ventresca. How entrepreneurial ecosystems take form: Evidence from social impact initiatives in Seattle. Strategic Entrepreneurship Journal, 2018
12. D Isenberg. How to Start an Entrepreneurial Revolution. Harvard Business Review, 2010
13. J Daymond, E Knight, M Romyantseva, S Maguire. Managing ecosystem emergence and evolution: Strategies for ecosystem architects. Strategic Management Journal, 2022

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Смерека Михайло Борисович
магістр, Чернівецький національний університет
ім. Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Вступ. Суб'єкти підприємництва функціонують у динамічному бізнес середовищі та зазнають впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, що можуть спричинити вкрай негативні наслідки для їхньої діяльності та функціонування на ринку. Тому для кожного підприємства необхідно у випадку шоків зовнішніх впливів здійснювати пошук нових шляхів вирішення проблем та переформатовувати свою діяльність й удосконалювати бізнес процеси для забезпечення конкурентоспроможності. Все більше виробників доповнюють перелік своїх товарів й послуг цифровими товарами-замінниками. Світова економіка переживає важливий етап діджиталізації, а електронна комерція стала невід'ємною частиною економіки більшості країн. Саме соціальні мережі, інтернет-магазини, онлайн-банкінг й інші популярні сервіси стали важливою частиною повсякденного життя населення розвинутих країн, оскільки поступово змінюються їхні споживчі звички та вподобання. Електронна комерція стала потужним інструментом для досягнення конкурентоспроможності на ринку й ключовим напрямком подальшого розвитку будь-якого бізнесу. Для підприємців, котрі прагнуть розвивати свій бізнес та вийти на нові ринки збуту, електронна комерція стала способом збільшення онлайн-продажів та слугує ефективним засобом підтримки бізнесу в умовах економічної кризи, епідемії COVID-19 та інших негативних тенденцій сьогодення, оскільки створює нові маркетингові можливості [6 с. 330-331].

Мета роботи. В умовах європейської інтеграції України розвиток електронної комерції відіграє значну роль саме в інноваційному спрямуванні бізнесу й розвитку та активізації підприємницької діяльності. На сьогодні

електронна комерція в Україні стрімко розвивається, але все ще існує значний розрив між показниками країни та державами Європейського Союзу. З огляду на це, метою дослідження є визначення сучасних тенденцій розвитку електронної комерції та визначення її впливу на розвиток підприємницької діяльності в Україні. Це дозволить визначити напрямки активізації та подальшого розвитку даного виду діяльності, визначити вплив електронної комерції на інноваційний розвиток бізнесу, виявити основні ризики, що супроводжують цей процес.

Матеріали та методи. Проведений огляд низки літературних джерел дозволяє відзначити достатню кількість актуальних наукових досліджень, присвячених питанням розвитку електронної комерції в Україні. Так, у дослідженнях таких науковців, як Вербівська Л. В. [6; 7], Козицька Г. В. [1], Патраманська Л. Ю. [2], Селюченко Н. Є. М, Білогрива А. М. [3], Скрипник С. В., Обіход С. В., [4], Циброва А. В. [5] та ін. активно розглядаються питання правового забезпечення електронної комерції в Україні, ролі електронної комерції у підвищенні ефективності бізнесу, значення електронної комерції для розвитку ринку праці. Дослідники акцентують увагу на активному розвитку інформаційних технологій, що використовується задля активізації підприємницької діяльності та зростання конкурентоспроможності компаній внаслідок використання технологічних розробок. На сьогодні найбільш успішними є ті підприємницькі структури, які ефективно застосовують саме електронну комерцію. Під час проведення дослідження було використано економіко-статистичний та порівняльний аналіз для дослідження тенденцій порівняння діяльності підприємницьких структур України з іншими країнами світу та метод встановлення причинно-наслідкових зв'язків для виявлення проблем й перспектив розвитку електронної комерції.

Результати та обговорення. Світові тенденції свідчать про те, що доступ до купівлі товарів та послуг в Інтернеті є пріоритетом для більшості споживачів багатьох розвинених країн [6, с. 331]. Також цифровізація економіки вимагає від ринку праці нових навичок, змінюються вимоги до працівників та вакансій,

виникає необхідність підвищення кваліфікації працівників у новому форматі [4, с. 21-22]. Проте, сьогодні в Україні 47,8% населення мають навички цифрової освіти нижче базового рівня, переважно це стосується старшого покоління. Але, Україна має великі перспективи покращення ситуації в цьому питанні, хоч поки що значно відстає в плані цифровізації [6, с. 332].

Основними трендами розвитку електронної комерції як в європейських країнах, так і української електронної торгівлі на сьогодні є:

- динамічне зростання інтернет-комерції в країнах й регіонах, що розвиваються (кількість он-лайн покупців збільшується завдяки доступному широкополосному й мобільному інтернету);
- покупка товару через різні точки входу, котрі не взаємодіють між собою (наприклад, торговельна точка, інтернет-майданчик, соціальні мережі, мобільний застосунок тощо);
- розвиток логістичної складової, оскільки для інтернет-магазинів питання доставки продукції відіграє найважливішу роль;
- інтеграція усіх каналів, що дають можливість безпосередньому споживачу купити товар у будь-який зручний для нього час та способом;
- використання підприємствами-виробниками штучного інтелекту для виявлення закономірностей та причин поведінки споживачів, що дозволяють моделювати ефективні моделі продажів та взаємодія з потенційними клієнтами в режимі реального часу (онлайн-консультанти, месенджери (Telegram, Viber, Skype, WhatsUpp, месенджери соцмереж), live-відео (Periscope, Facebook Live, OK Live) тощо [7].

Електронна комерція включає в себе суб'єкти електронного бізнесу (виробників, продавців, посередників, покупців, споживачів товарів та послуг), процеси (реалізація продукції й послуг, маркетингову діяльність, розрахункові операції тощо) та мережі (як внутрішньофірмові, так і глобальні). Усі компоненти електронної комерції перебувають у взаємозв'язку завдяки засобам мережевого зв'язку. Оскільки для вітчизняного ринку електронна комерція як вид діяльності є досить новим явищем, як для виробника, так й для споживача,

то важливо оцінити ті вигоди, які дана діяльність принесе для підприємців та потенційних споживачів, а з іншого боку, і потенційні проблеми, що можуть виникнути на шляху їх взаємодії.

Переваги електронної комерції для підприємців та споживачів продукції та послуг в Україні є беззаперечні:

- зростання ринку збуту, оскільки підприємці працюють з клієнтами з усієї країни та навіть з-за кордону;
- висока швидкість здійснення купівлі та продажу продукції чи послуг, які забезпечуються використанням електронних платіжних систем й автоматизацією процесів замовлення та доставки товарів чи послуг;
- скорочення циклу виробництва та продажу, підтримка бізнес процесів у режимі on-line;
- зниження обсягу первісних вкладень в бізнес для підприємств (зникає потреба в купівлі чи оренди великих торговельних площ, торговельного обладнання), невиробничих витрат (витрат на рекламу, витрат, що пов'язані з сервісним обслуговуванням та інформаційною підтримкою споживачів);
- можливість купувати елітні та рідкісні товари у зарубіжних магазинах, на аукціонах, резервувати місця в готелях різних країн та отримувати інші високоякісні послуги іноземних компаній;
- зручність для потенційних клієнтів, які можуть здійснювати покупки онлайн, не виходячи з дому [1; 2].

Проте, незважаючи на беззаперечні переваги, електронна комерція в Україні має й негативні аспекти й стикається з певними викликами:

- відсутність специфічних знань та навичок ведення бізнесу на онлайн платформах у підприємців-початківців;
- недостатня обізнаність працівників підприємств із сучасними інформаційними технологіями та системами, а висококваліфіковані кадри зазвичай вимагають значних витрат на оплату праці;
- недостатнє стимулювання підприємців та фахівців здобувати необхідні компетентності та знання для роботи у сфері електронної комерції;

- для підприємств-виробників виникає необхідність забезпечення потужної технологічної основи для функціонування електронної комерції, а її постійне оновлення вимагає значних вкладень фінансових ресурсів;
- потенційні споживачі не мають змоги в повній мірі пересвідчитись у якості товару чи послуги до моменту їхнього отримання;
- логістика виконання замовлення має швидкість, або продуктивність, неадекватну швидкості Internet, крім того зростає вартість невеликих замовлень за рахунок поштових послуг й послуг перерахунку коштів;
- низький рівень довіри до електронних платіжних систем серед потенційних споживачів та недостатньо високий рівень безпеки й захисту від шахрайства;
- недосконале нормативно-правове регулювання з протидії шахрайства на он-лайн сервісах тощо [2; 3].

Також варто зауважити, що існує ряд факторів, які гальмують розвиток ринку електронної комерції в Україні: навантаження через оподаткування, недостатня кількість на ринку потужних міжнародних платіжних систем й недостатній розвиток національних, достатньо низький рівень життя населення та постійне зниження платоспроможності через нестабільність ситуації й воєнні дії в Україні, низький рівень автоматизації ключових процесів (складський облік, логістика, ціноутворення) та недостатня кількість кваліфікованих кадрів тощо.

Висновки. Електронна комерція в Україні є однією з найбільш перспективних галузей з достатніми показниками росту, але все ще існує значний розрив між українськими показниками електронної комерції та більшості західноєвропейських країн. Основними трендами розвитку електронної комерції на даний час є її динамічне зростання, мультиканальність, використання штучного інтелекту для виявлення закономірностей та причин поведінки споживачів, взаємодія з клієнтами та споживачами в режимі реального часу, активний розвиток логістичної

складової. Україна має великий потенціал для розвитку електронної комерції, який полягає у наявності людського капіталу та підприємницьких здібностей представників бізнесових структур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козицька Г. В. Становлення електронної торгівлі в процесі євроінтеграції України. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7227>
2. Патраманська Л. Ю. Електронна комерція: переваги та недоліки. *Ефективна економіка*. № 11. 2015. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4505>
3. Селюченко Н. Є., Білогрива А. М. Електронна комерція як інструмент забезпечення безперервності бізнесу в умовах пандемії «COVID-19». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. № 1 (7), 2022. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2022/jun/2zhment-15166.pdf>.
4. Скрипник С. В., Обіход С. В., Вербівська Л. В. Зайнятість в умовах цифрової економіки. *Економіка та держава*. № 12. 2021. С. 20-21. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=5066&i=0>.
5. Циброва А. В. Роль електронної комерції в розвитку національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 26. Частина 2. 2019. С. 143-145. URL: [26_2_2019ua/28.pdf](http://www.vvnu.edu.ua/26_2_2019ua/28.pdf).
6. Verbivska L., Zhuk O., Ievsieieva O., Kuchmiiova T., Saienko V. (2023). The role of e-commerce in stimulating innovative business development in the conditions of european integration. *Financial and credit activity-problems of theory and practice*, 3(50), 330-340. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.3930>.
7. Verbivska L, Sarai N., Ivashchenko M., Havrylenko N, Kuznietsova O. The Development of E-commerce in the Context of the Digitalization of the Economy: vol.21.2023. URL: <https://refpress.org/ref-vol21-a59/>

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ВИРОБНИЧО-ТОРГІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Сотник Володимир Васильович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

Вступ. Вирішення стратегічно важливих завдань підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва і рівня задоволення потреб у продуктах харчування за рахунок вітчизняних товаровиробників передбачає достатню забезпеченість аграрного сектору оборотними активами. Підвищення якості, оптимізація складу і структури оборотних активів, дотримання науково обґрунтованих норм витрачання оборотних засобів ведуть до економії виробничих витрат і, зрештою до зміцнення фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств та їх конкурентних на внутрішньому та зовнішньому ринках. Досягнення цієї мети зумовлює актуальність даного дослідження.

Ціль роботи є дослідження теоретично-методичних основ розробки політики управління оборотними активами виробничо-торгового підприємства для забезпечення його фінансової стійкості.

Матеріали та методи. При написанні роботи використовувались: діалектичний метод наукового пізнання, системний підхід та методи логістичного аналізу. Теоретичною основою дослідження стали наукові концепції та теоретичні висновки провідних вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали наукових конференцій, економічних і тематичних журналів з проблеми управління оборотними активами та їх впливу на фінансовий стан підприємств. Зокрема, Донін Є. О. [1], Дехтяр Н. А., Дейнека О. В., Черноус Т. М. [2], Швець Ю. О., Скворцова А. В. [3] узагальнюють теоретичні аспекти сутності політики управління оборотними активами підприємства,

визначили основні їх типи та відповідність кожному типу політику фінансування з метою оптимізації величини і структури поточних пасивів підприємства. Власова Н. О. [4] досліджує питання багатокритеріального підходу до обґрунтування політики фінансування оборотних активів торговельних підприємств. Вареник В. М., Толстих Т. К. [5] обґрунтували структурно-логічну схему політики управління оборотними активами торгового підприємства.

Результати та обговорення. Політика управління оборотними активами виробничо-торгівельного підприємства являє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, яка полягає у формуванні необхідного обсягу і складу оборотних активів, раціоналізації та оптимізації структури джерел їх фінансування.

Політика управління оборотними активами підприємства розробляється за такими основними етапами.

1. Аналіз оборотних активів підприємства у попередньому періоді. Спочатку розглядається динаміка загального обсягу оборотних активів, що використовуються підприємством - темпи зміни середньої їх суми в порівнянні з темпами зміни обсягу реалізації продукції та середньої суми всіх активів; динаміка частки оборотних активів у загальній сумі активів підприємства. Далі розглядається динаміка складу оборотних активів підприємства у межах основних їх видів - запасів сировини, матеріалів і напівфабрикатів; запасів готової продукції; дебіторської заборгованості; залишків фінансових активів. У процесі цього етапу аналізу розраховуються та вивчаються темпи зміни суми кожного з цих видів оборотних активів у порівнянні з темпами зміни обсягу виробництва та реалізації продукції; розглядається динаміка частки основних видів оборотних активів у загальній їх сумі. Вивчається оборотність окремих видів оборотних активів та їх обсяги. Цей аналіз проводиться з використанням показників – коефіцієнта оборотності та періоду обороту оборотних активів. В процесі аналізу розглядається склад основних джерел фінансування оборотних активів - динаміка їх суми та частки у загальному обсязі фінансових коштів,

інвестованих у ці активи. Результати проведеного аналізу дозволяють визначити загальний рівень ефективності управління оборотними активами на підприємстві та виявити основні напрямки його підвищення у майбутньому періоді.

2. Визначення принципових підходів до формування оборотних активів підприємства. Такі принципи відображають загальну ідеологію фінансового управління підприємством з позицій оптимального співвідношення рівня доходності і ризику фінансової діяльності. Стосовно до оборотних активів, то вони визначають вибір певного типу політики їх формування. В теорії фінансового менеджменту розглядається три принципових підходи до формування оборотних активів підприємства: консервативний, помірний та агресивний.

Консервативний підхід передбачає як повне задоволення поточної потреби у всіх видах оборотних активів, що забезпечує нормальний перебіг операційної діяльності підприємства, так і створення високих розмірів їх резервів на випадок непередбачених складнощів у забезпеченні підприємства сировиною та матеріалами, погіршення внутрішніх умов виробництва продукції, затримки та затримки дебіторську заборгованість тощо. Такий підхід гарантує мінімізацію операційних та фінансових ризиків, але негативно позначається на ефективності використання оборотних активів – їх оборотності та рівні рентабельності.

Помірний підхід до формування оборотних активів спрямовано забезпечення повного задоволення поточної потреби у всіх видах оборотних активів та створення нормальних страхових їх розмірів у разі найбільш типових збоїв у ході операційної діяльності підприємства. За такого підходу забезпечується середнє для реальних господарських умов співвідношення між рівнем ризику та рівнем ефективності використання фінансових ресурсів.

Агресивний підхід до формування оборотних активів полягає у мінімізації всіх форм страхових резервів щодо окремих видів цих активів. За відсутності збоїв у ході операційної діяльності такий підхід до формування

оборотних активів забезпечує найвищий рівень ефективності їх використання. Однак будь-який збій у здійсненні нормального ходу операційної діяльності, викликані дією внутрішніх чи зовнішніх факторів, призводять до суттєвих фінансових втрат через скорочення обсягу виробництва та реалізації продукції. Таким чином, обрані принципові підходи до формування оборотних активів підприємства (або тип політики їх формування), відображаючи різні співвідношення рівня ефективності їх використання та ризику, зрештою, визначають суму цих активів та їхній рівень щодо обсягу операційної діяльності.

3. Оптимізація обсягу оборотних активів. Така оптимізація має виходити із обраного типу політики формування оборотних активів, забезпечуючи заданий рівень співвідношення ефективності їх використання та ризику. На першому етапі з урахуванням результатів аналізу оборотних активів у попередньому періоді визначається система заходів щодо реалізації резервів, спрямованих на скорочення тривалості операційного, а в його рамках виробничого та фінансового циклів підприємства. На другому етапі на основі обраного типу політики формування оборотних активів, запланованого обсягу виробництва та реалізації окремих видів продукції та розкритих резервів скорочення тривалості операційного циклу оптимізується обсяг та рівень окремих видів цих активів. Засобом такої оптимізації виступає нормування періоду їхнього обороту та суми. На третьому етапі визначається загальний обсяг оборотних активів підприємства на майбутній період.

4. Забезпечення необхідної ліквідності оборотних активів. Хоча всі види оборотних активів тією чи іншою мірою є ліквідними (крім витрат майбутніх періодів та безнадійної дебіторської заборгованості), загальний рівень їх строкової ліквідності повинен забезпечувати необхідний рівень платоспроможності підприємства за поточними (особливо невідкладними) фінансовими зобов'язаннями. З цією метою з урахуванням обсягу та графіка майбутнього платіжного обороту повинна бути визначена частка оборотних активів у формі грошових коштів, високо- та середньоліквідних активів.

5. Забезпечення підвищення рентабельності оборотних активів. Як і будь який вид активів, оборотні активи повинні генерувати певний прибуток при їх використанні у виробничо-збутовій діяльності підприємства. Разом з тим окремі види оборотних активів здатні приносити підприємству прямий дохід у процесі фінансової діяльності у формі відсотків і дивідендів (короткострокові фінансові вкладення).

6. Забезпечення мінімізації втрат оборотних активів у процесі використання. Усі види оборотних активів тією чи іншою мірою схильні до ризику втрат. Так, грошові активи значною мірою схильні до ризику інфляційних втрат; короткострокові фінансові вкладення - ризик втрати частини доходу у зв'язку з несприятливою кон'юктурою фінансового ринку, а також ризиком втрат від інфляції; дебіторська заборгованість - ризику не повернення чи невчасного повернення, і навіть ризику інфляційному тощо.

7. Формування принципів фінансування окремих видів оборотних активів. Виходячи із загальних принципів фінансування активів, що визначають формування структури та вартості капіталу, мають бути конкретизовані принципи фінансування окремих видів та складових частин оборотних активів. Залежно від фінансового менталітету менеджерів сформовані принципи можуть визначати широкий діапазон підходів до фінансування оборотних активів від вкрай консервативного до вкрай агресивного.

8. Формування оптимальної структури джерел фінансування оборотних активів. Відповідно до раніше визначених засад фінансування у процес розробки політики управління оборотними активами формуються підходи до вибору конкретної структури джерел фінансування їх приросту з урахуванням тривалості окремих стадій фінансового циклу та оцінки вартості залучення окремих видів капіталу.

Політика управління оборотними активами відображається у системі розроблених для підприємства фінансових нормативів. Основними нормативами є: норматив власних оборотних активів підприємства; система нормативів оборотності основних видів оборотних активів та тривалості

операційного циклу в цілому; система коефіцієнтів ліквідності оборотних активів; нормативне співвідношення окремих джерел фінансування оборотних активів .

Висновки. Формування політики управління оборотними активами виробничо-торгівельного підприємства є одним із головних факторів підвищення економічної ефективності його виробництва. В умовах соціально-економічної нестабільності та мінливості ринкової інфраструктури важливе місце у поточній роботі фінансового менеджера займає управління оборотними активами, оскільки саме тут закладаються основні причини успіхів та невдач усіх виробничо-комерційних операцій фірми. Зрештою, раціональне використання оборотних засобів за умов їх хронічного дефіциту одна із пріоритетних напрямів діяльності підприємства у час.

Формування політики управління оборотними активами є складовою фінансової стратегії підприємства, що полягає у визначення принципів підходів до формування необхідного обсягу та складу оборотних активів з урахуванням темпів зміни середньої їх суми в порівнянні з темпами зміни обсягу реалізації продукції та середньої суми всіх активів, раціоналізації та оптимізації структури джерел їх фінансування, що дозволяє визначити загальний рівень ефективності управління оборотними активами на підприємстві та виявити основні напрями його підвищення у майбутньому періоді.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Донін Є. О. Політика управління оборотними активами сучасного підприємства. *Фінанси, облік, банки*. 2017. №1 (22). С. 231-240. URL: <http://jfub.donnu.edu.ua/article/view/5032> (дата звернення 11.08.2023)
2. Дехтяр Н. А., Дейнека О. В., Черноус Т. М. Управління оборотними активами підприємства. *Економіка і суспільство*. 2022. Вип. 8. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/97.pdf (дата звернення 11.08.2023)

3. Швець Ю. О., Скворцова А. В. Управління оборотними активами підприємств. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2015. № 13. С. 127-130.

4. Управління оборотними активами на підприємствах роздрібної торгівлі: монографія / Н. О. Власова та ін. Х.: ХДУХТ, 2014. 258 с.

5. Вареник В. М., Толстих Т. К. Удосконалення політики управління оборотними активами торговельного підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Вип. 6(11). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/6_11_uk/23.pdf (дата звернення 11.08.2023)

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ: ВИЗНАЧЕННЯ СИЛЬНИХ СТОРІН ТА ВИКЛИКІВ

Ткачов Захарій Валерійович

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Анотація. Ця теза досліджує міжнародні економічні відносини України, ґрунтуючись на її стратегічних перевагах та основних викликах. За останні 30 років Україна продемонструвала себе як стійка суверенна європейська нація, справляючись із тиском і агресією з боку Росії. У той час як країна має сильні сторони, такі як поліпшені військові можливості, політична інтеграція з Європою і перспективи економічного зростання, існують і значні проблеми, такі як ескалація конфлікту, залежність від енергії, проблеми охорони здоров'я та корупції. Теза надає аналіз цих чинників і пропонує рекомендації щодо забезпечення сталого економічного розвитку України у світовому контексті. Розташована на перехресті Європи та Азії, Україна є центром міжнародного економічного дискурсу. За останні три десятиліття країна продемонструвала низку стратегічних переваг, але водночас зіткнулася зі значними викликами. Ця теза заглиблюється у багатогранний ландшафт міжнародних економічних відносин України, розкриваючи нюанси, які формують її глобальну економічну траєкторію.

Ключові слова: економіка, Україна, міжнародні відносини, розвиток, виклики.

Одним з найвизначніших досягнень України за останній час є її становлення як сильної суверенної європейської держави. Незважаючи на постійний тиск і війну, стійкість української нації стала надихаючим свідченням незламного духу її народу. Військова доблесть України,

продемонстрована другою за чисельністю армією в Європі, зміцнює не лише її національну безпеку, але й впливає на її геополітичне позиціонування. Ця здатність зміцнює регіональну стабільність, створюючи сприятливе середовище для економічного зростання та міжнародного співробітництва [1, с. 112].

Євроінтеграційні прагнення країни слугують потужним політичним якорем, узгоджуючи її економічну політику з політикою Європейського Союзу (ЄС). Таке узгодження не лише посилює торговельні відносини, але й підкреслює відданість України спільним цінностям і принципам. Родючі ґрунти України заслужили їй прізвисько майбутньої "хлібної корзини" ЄС. Її сільськогосподарський потенціал відкриває значні можливості для агробізнесу та експорту продуктів харчування, що ще більше зміцнює її позиції в глобальному економічному ланцюгу поставок [2, с. 40].

У світі, який дедалі більше керується потребою у стійкій енергетиці, потенціал України у виробництві відновлюваної енергії є надзвичайно потужним. Це не лише сприяє глобальному переходу на більш "зелені" джерела енергії, але й відкриває шляхи для економічного зростання та інновацій. Бізнес середовище, що швидко розвивається в країні, у поєднанні з відчутними зусиллями з подолання корупції, приваблює іноземні інвестиції [3, с. 850]. Це каталізувало економічну диверсифікацію та зміцнило глобальну економічну позицію України.

Використовуючи свою численну, кваліфіковану та економічно ефективну робочу силу, Україна пропонує конкурентні переваги в різних галузях. Зокрема, сектор інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) відкриває багатообіцяючі можливості для бізнесу, підкреслюючи її роль як нового гравця в технологічній галузі. Передбачаючи багатообіцяюче економічне майбутнє, перспективи зростання України мають потенціал для залучення міжнародних інвесторів та стимулювання сталого розвитку [4, с. 69].

Однак, поряд з цими сильними сторонами, Україна стикається з низкою серйозних викликів, які потребують уваги та стратегічних рішень. Військові дії та постійна загроза війни навіть після перемоги України кидають тінь

невизначеності, впливаючи як на національну стабільність, так і на довіру інвесторів [5, с. 110]. Енергетична залежність України від російських та білоруських джерел викликає занепокоєння щодо енергетичної безпеки та зростаючих витрат на імпорт енергоносіїв. Для зменшення ризиків, пов'язаних із надмірною залежністю, необхідні зусилля з диверсифікації [6, с. 43].

Низький рівень вакцинації проти COVID-19 та швидке поширення варіанту вірусу "Омікрон" виявили вразливі місця в інфраструктурі охорони здоров'я, що підкреслює важливість надання пріоритету громадському здоров'ю. Внутрішньополітичні розбіжності всередині провідної партії ризикують спровокувати параліч уряду, що може стати на заваді реалізації політики та економічній стабільності. Потенціал політичної роз'єднаності серед українців становить виклик для ефективного управління та спадкоємності політики [7, с. 141]. Присутність впливових олігархів в українському політичному житті викликає занепокоєння щодо їхнього надмірного впливу на політику, що потенційно може гальмувати важливі реформи.

Державні фінанси несуть на собі тягар військових витрат, що викликає занепокоєння щодо можливості кризи платіжного балансу та загальної економічної стабільності. Розгул корупції, особливо в судовій системі та правоохоронних органах, перешкоджає прозорості та знижує довіру інвесторів. Відносно слабка міжнародна конкурентоспроможність українських компаній підкреслює необхідність проведення комплексних структурних реформ для підвищення позицій України на міжнародній арені [8, с. 189]. Нетерпіння населення побачити відчутні результати різних реформ, а також зростання вартості життя швидше, ніж зарплат, посилює соціальне незадоволення.

Постійна еміграція освіченої робочої сили та молоді до західних країн додає занепокоєння, виснажуючи потенціал нації для інтелектуального та економічного зростання. Навігація в цьому складному ландшафті вимагає комплексного підходу, який використовує сильні сторони та вирішує проблеми. Забезпечення політичної єдності та зменшення олігархічного впливу є ключовими кроками на шляху до зміцнення політичної стабільності та

прискорення значущих реформ [9, с. 65]. Диверсифікація джерел енергії може зменшити ризики енергетичної залежності, тоді як пріоритетність громадського здоров'я та кампаній з вакцинації має вирішальне значення для подолання кризових явищ у сфері охорони здоров'я.

Прозоре врядування та антикорупційні заходи зміцнять довіру інвесторів і сприятимуть економічному зростанню. Інвестиції в інші сектори, окрім сільського господарства та ІКТ, підвищать міжнародну конкурентоспроможність, зменшать відтік мізків та сприятимуть утриманню кваліфікованої робочої сили. Розробка надійних планів економічної стійкості може пом'якшити фінансову напругу, пов'язану з військовими витратами та потенційними кризами платіжного балансу. Зосередження уваги на довгостроковій економічній політиці забезпечить стійке зростання після подолання нагальних викликів [10, с. 23].

Міжнародні економічні відносини України - це складна взаємодія сильних сторін та викликів. Її неабияка стійкість, політичний ландшафт, що розвивається, та можливості в різних секторах позиціонують її як країну з великим потенціалом. Однак шлях, що лежить попереду, вимагає узгоджених зусиль, спрямованих на подолання проблем і максимальне використання сильних сторін. Впроваджуючи комплексні реформи, розвиваючи інновації та зміцнюючи стабільність, Україна може прокласти успішний шлях до економічної стійкості та зростання на світовій арені.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Примуш М. В., Осмоловська А. О. (2021). Політико-правові аспекти міжнародних конфліктів крізь призму системності в міжнародних відносинах. Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку, №3, с. 109-114.
2. Поліщук О. О. (2019). Міжнародні відносини у 21 столітті: місце і роль України. Науково-теоретичний альманах Грані, №22(9-10), с. 37-43.
3. Лиськова Л. М. (2016). Аналіз динаміки торговельно-економічних

відносин Україна-ЄС: ефекти після підписання угоди про асоціацію. Молодий вчений, №12, с. 848-852.

4. Вербицька Г. Л. (2019). Особливості міжнародних економічних відносин України та ЄС. Економічний простір, №141, с. 65-75.

5. Динис Г. (2016). Сучасні гібридні збройні конфлікти (приклад агресії Російської Федерації проти України). Геополітика України: історія та сучасність, №2, с. 108-112.

6. Балажентіс А. Яценко О. М, (2018). Асиметрії торговельної інтеграції України та ЄС. Міжнародна економічна політика, №1. с. 32-62.

7. Губеня С. (2013). Місце України у системі міжнародних політичних відносин. Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива, №3, с. 139-142

8. Кононенко С. (2013). Міжнародні відносини та їх системи. Політичний менеджмент, №1-2, с. 186-195.

9. Шевченко Б. Г. (2021). Україна в міжнародних відносинах 2014-2019. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. №4(52), с. 62-67.

10. Артёмов І. (2012). Концепції міжнародних відносин у глобальному вимірі сучасності: інтеграційний аспект. Геополітика України: історія і сучасність, №7, с. 10-36

LEGAL SCIENCES

УДК 342.9

COMPARATIVE ANALYSIS OF DEVELOPMENT STRATEGIES OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE IN EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Khorkavyi Serhii

PhD student

State university of infrastructure and technologies

Kyiv, Ukraine

Abstract: The article emphasizes that at the current stage of Ukraine's development, there is a significant change in the strategic direction of the National Police, which is connected with Ukraine's integration into the European space. System development strategies are analyzed of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in 2014, 2017 and 2019. Conclusions were made that currently there is no document in the normative plane that would define the government's strategic vision for the development of the National Police of Ukraine.

Keywords: strategy, police, reform, security environment, strategy implementation mechanism, strategy priorities.

Introduction. The peculiarity of the reforms in the bodies of the National Police is that they are integral components of the reforms in the law enforcement sphere and the system of reforms of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, they must follow from their main provisions and take into account their elements.

Currently, the state is undergoing a large-scale reform of the law enforcement system, the main directions of which are outlined in many program documents, among which attention should be paid to the Development Strategy of the Internal Affairs Bodies of Ukraine 2014, 2017 and the draft Strategy for the Development of

the National Police for the period until 2023 (2019).

These strategic documents, in each time period, determined the vectors of modern tasks and goals of the National Police, the development of which is impossible without an in-depth analysis of the reform process that is taking place, specify the further directions of reforms and the development strategy of the police department for the coming years.

Separately, attention should be paid to the fact that the reform of the National Police of Ukraine is supported by the European society with the aim of introducing European standards in Ukraine and making Ukraine a leading security position in the world.

Aim. In this regard, the purpose of the article is a scientific analysis of the state of further development and reform of the National Police of Ukraine, in particular, the outline of modern directions of reforms and development of the police, which should take into account the processes of reforms in the law enforcement sphere and be based on the analysis of the implementation of the provisions of past Strategies.

Materials and methods. To write the article, the author used the following methods: comparison, analysis and generalization. The works of scientists and the Official web portal of the Parliament of Ukraine were used as a basis.

Results and discussion. Modern realities require significant transformational changes from the bodies of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, in particular from the National Police of Ukraine, in order to ensure the implementation of strategic priorities of police activity in accordance with international standards and national acts of a normative and programmatic nature.

Political neutrality, decentralization of law enforcement activities, the fight against corruption, and the improvement of the culture of service activities of law enforcement officers should remain the key unchanging ideas in the process of further reforms.

Determining the strategic tasks and main forms of activity of the National Police of Ukraine, it should be emphasized that at the current stage of the development of Ukraine, there is a significant change in the strategic direction of all

human rights institutions, connected with the integration of Ukraine into the European space.

Under the administrative-legal mechanism for the implementation of reforms in the National Police, we propose to understand a set of specific means, methods and resources that are determined and implemented by the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the National Police and that ensure the implementation of planned reform measures and further development of police bodies and units. We refer to the constituent elements of this mechanism as a system of interacting and mutually determined constituent elements: norms of administrative law regulating reforms; organizational and management measures; financial and economic resources; information and analytical tools.

In order to successfully achieve the goal of the reforms taking place in the National Police, an appropriate mechanism for their implementation must be created. In turn, reform processes are a continuous, dynamic process aimed at achieving set goals, in which not only the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and police units, but also other state authorities, as well as civil society institutions, participate. The implementation of reforms in the National Police involves the timely identification of problems in the development of the system of its services and units, the analysis of the reasons for the change in the criminogenic situation, the level of crime, the occurrence and ways of solving them, the possibility of making corrections based on threats to public safety and order, the level of crime.

In the context of our research, reforms in the National Police bodies should be implemented thanks to the appropriate administrative and legal mechanism, which is a set of specific means, methods and resources determined and implemented by the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the National Police and which ensure the implementation of planned measures in accordance with the set goals and tasks. Analyzing scientific literature in the field of political science and public administration, scientists note that the implementation of the components of the administrative-legal mechanism requires the following conditions:

- the goals of the reforms must be clearly defined and their tasks outlined;

- the future model (desired result) that needs to be obtained in the process of reforms must be formed;
- reforms must be provided with the necessary resources (financial, material, informational, human, etc.);
- appropriate effective organizational structures must be created;
- developed rules, procedures and instructions that coordinate and regulate the activities of organizations and their relations with power structures;
- developed communications and a system of coordinating the activities of various structures involved in the process of policy implementation, namely the executive and legislative powers; central, regional and local authorities; motivated and qualified personnel [1, c. 61; 2, c. 95-96].

On the example of three Strategies, we will consider the main priorities that were laid down in these important documents by the legislator in Ukraine [3, 4, 5]:

Table 1

**Comparative analysis of development strategies
of the National Police of Ukraine**

Strategy for the Development of Internal Affairs Bodies of Ukraine (2014)	Strategies for the development of the bodies of the Ministry of Internal Affairs for the period until 2020 (2017)	Development strategy of the National Police for the period until 2023 (project, 2019)
<ul style="list-style-type: none"> - ensuring protection of human rights and fundamental freedoms, interests of society and the state; - countering crime; - maintenance of public safety and order; - provision of police and administrative services; - protection of the state border and protection of the sovereign rights of Ukraine; - organization of civil protection, prevention of emergency situations and elimination of their consequences; - migration and citizenship. 	<ul style="list-style-type: none"> - creation of a safe environment; - combating crime; - observance and provision of human rights; - effective integrated management of the state border and balanced migration policy; - ensuring the quality and availability of administrative services; - effective governance, transparency and accountability; - development of personnel potential and social protection of employees. 	<ul style="list-style-type: none"> - public safety; - combating crime; - observance and protection of human and fundamental rights freedom; - quality and availability of police services; - effective governance, transparency and accountability; - development and protection of personnel potential.

In the field of regulatory and legal support of police reform, a certain lack of system should be noted, that is, even in the presence of strategic level documents, we see that individual system elements of the reform are not clearly prescribed, which leads to legal confusion and inhibition of planned measures. The first two Strategies have lost their relevance, and the third has generally remained at the project stage.

George L. Kelling and Mark H. interpret the results of a historical study of police structure based on the concept of «corporate strategy». They claim that there are seven interrelated elements that are effective in the structure of the mechanism:

- the sources from which the police construct the legitimacy and continuing power to act on society.
- the definition of the police function or role in society.
- the organizational design of police departments.
- the relationships the police create with the external environment.
- the nature of police efforts to market or manage the demand for their services.
- the principal activities, programs, and tactics on which police agencies rely to fulfill their mission or achieve operational success.
- the concrete measures the police use to define operational success or failure [6, p. 2].

Comparing the approaches of Ukrainian scientists, the content of the Strategies and foreign experience, it should be noted that in the first version the emphasis is on the functions of the police and its focus, and in the second on corporate and ethical rules in the middle of the organizational structure itself.

Conclusions. It should be concluded that there is no National Police Development Strategy in Ukraine. For a long period of time, namely since the beginning of the reform, the National Police has been considered in documents of strategic importance as a central body of executive power, whose activities are directed and coordinated by the Cabinet of Ministers of Ukraine through the Minister of Internal Affairs and which implements state policy in the spheres of ensuring the protection of human rights and freedoms. interests of society and the state, countering

crime, maintaining public safety and order.

The improvement of the legislation regarding the formation and development of the National Police of Ukraine should be systemic in nature, and in this context, not only the National Police itself or its individual units, but also the entire law enforcement system as a component of the security and defense sector needs to be reformed.

REFERENCES:

1. Hlukhoveria V. A.(2016) Kharakterystyka mekhanizmu realizatsii derzhavnoi polityky MVS Ukrainy v pravookhoronni sferi. Aktualni pytannia yurydychnoi teorii i praktyky: naukovi dyskusii : mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 2-3 hrud. 2016 r.). Kharkiv, S. 116-118.

2. Maiorov V. V. (2019) Poniattia ta skladnyky administratyvno-pravovoho mekhanizmu reform u Natsionalnii politsii Ukrainy. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia : Yurysprudentsiia. Vyp. 41(1). S. 94-96.

3. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku Natsionalnoi politsii na period do 2023 roku. URL: <https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/uploads/public/61c/338/c50/61c338c5007b7888824154.pdf>

4. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku orhaniv systemy Ministerstva vnutrishnikh sprav na period do 2020 roku: Rozporiadzhennia KMU vid 15 lystopada 2017 r. № 1023-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#n9>

5. Pytannia reformuvannia orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy: Rozporiadzhennia KMU vid 22 zhovtnia 2014 r. № 1118-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1118-2014-%D1%80#Text>

6. George L. Kelling and Mark H. (1988). The Evolving Strategy of Policing. U.S. Department of Justice. National Institute of Justice. Washington. November, No. 4. P.1-15.

THE RELATIONSHIP OF A TEMPORARY STRUCTURE TO AN OBJECT OF MOVABLE PROPERTY, IN TERMS OF INFLUENCE ON THE LAND PLOT ON WHICH SUCH OBJECT IS LOCATED

Liubchenko Andrii Volodymyrovych

Postgraduate student of the National Scientific Center

"Institute of Forensic Expertise named after

Ex. Prof. M. S. Bokarius"

position/place of work: assistant judge

of the Poltava District Administrative Court

settlement: Poltava city, Poltava region

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-1895-3630>

Introductions. At the moment, there is no generalization of judicial practice in the field of resolving land disputes, including analysis of the practice of appointing expertise, which does not allow the unity of law enforcement practice and conceptual apparatus. The analysis makes it possible to generalize the issues to be resolved within the framework of consideration of certain categories of land disputes, and in each specific case, the formulation of questions requires careful preparation, a comprehensive preliminary examination of the evidence by the court and consideration of the actual circumstances of a specific case.

Land disputes are resolved by courts over a considerable period of time, including due to the duration of the examination, the lack of documents for the examination, at the same time, the resolution of the land dispute, the adoption of a legal and justified court act and, accordingly, the effectiveness of the protection of land rights depend on the time for the examination, selection and qualification of the expert.

Therefore, the land management examination is appointed on the basis of a court order, a judge's order, an investigator's order or a person conducting an inquiry. It can be carried out by a person who has the necessary professional knowledge, higher education and has passed certification. Forensic examination of land is an irreplaceable and unique source of factual information, without which it is practically

impossible to consider cases related to land disputes.

Aim. The purpose of this article is to study a temporary structure as an object of movable property. The article analyzes the criteria for the belonging of such an object to the movable property of ownership. The article analyzes the provisions of Ukrainian legislation regarding the impact on the land plot on which the temporary structure is located. Emphasis is placed on the need to improve the current legislation regarding the definition of the system of impact criteria on the land plot on which the temporary structure is located.

Materials and methods. Law of Ukraine "On Regulation of Town Planning Activities" dated February 17, 2011 No. 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>; Law of Ukraine "On Securing Creditors' Claims and Registration of Encumbrances" dated November 18, 2003 No. 1255-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-15#Text>; Civil Code of Ukraine dated January 16, 2003 No. 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>; DBN V.2.1-10:2018 "Foundations and foundations of buildings and structures. Basic Provisions", approved by the Order of the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine dated August 2, 2018 No. 200. DBN V.1.2-14:2018 "General principles of ensuring the reliability and structural safety of buildings and structures", approved by order of the Ministry of Regions dated August 2, 2018 No. 198; National Standard No. 1 "General Principles of Valuation of Property and Property Rights", approved by Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 10, 2003 No. 1440; State classifier of buildings and structures, approved and put into effect by the order of the State Standard of Ukraine dated August 17, 2000 N 507; "The general part of the collections of aggregated indicators of the restoration cost submitted and constructed for revaluation of fixed assets", approved by the State Committee of the Council of Ministers of the USSR on construction matters on 07/14/1970; Appendix 4 to the "General part of the collections of aggregated indicators of the restoration cost submitted and constructed for revaluation of fixed assets", approved by the State Committee of the Council of

Ministers of the USSR on construction matters on 07/14/1970; Methodological recommendations regarding the determination of immovable property located on land plots, the ownership of which is subject to state registration, approved by the order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 04/14/2009 No. 660/5; Methodological recommendations of expert research on placement of new facilities in existing blocks of residential buildings, DniproNDISE, 2009; Letter of the Supreme Court of Ukraine "Analysis of some issues of the application of legislation on property rights by courts in the consideration of civil cases" dated July 1, 2013.

Results and discussion. According to National Standard No. 1 "General Principles of Valuation of Property and Property Rights":

Immovable property (real estate) - a plot of land without improvements or a plot of land with improvements that are inseparably connected with it, buildings, structures, their parts, as well as other property that, according to the law, belongs to immovable property.

Movable property - material objects that can be moved without causing damage to them. Movable property includes property in material form that is not real estate...

When considering the issue of definition (what is movable property), it is necessary to take into account the presence of a distribution of categories in this concept. Classification takes place in accordance with two criteria:

- legal - determining whether the object belongs to a certain category depending on its relationship with the land plot;
- material - an indicator of the degree of connection between the earth and things.

According to the material criterion, a movable form of property can be called a thing that does not have a strong connection with the land. Legal criteria state that the determination must be based on an assessment of the ability to move the object without creating an unreasonable amount of damage that may accompany transportation.

The peculiarity of movable property is that the thing can be classified here only

if the requirements of both criteria are met.

In accordance with Article 28 of the Law of Ukraine "On Regulation of Urban Planning" and clause 1.3. Order of the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine No. 244 dated 21.10.2011 "On Approval of the Procedure for Placement of Temporary Buildings for Conducting Entrepreneurial Activities", which was registered in the Ministry of Justice of Ukraine on 22.11.2011 under No. 1330/20068: Temporary building of trade, household, socio-cultural or other purposes for carrying out entrepreneurial activities (hereinafter referred to as TS) - a one-story structure made of lightweight structures taking into account the basic requirements for structures defined by the technical regulations for construction products, buildings and structures, and is installed temporarily, without arranging a foundation .

According to Article 2 of the Law of Ukraine "On Securing Creditors' Claims and Registration of Encumbrances": Movable property is a separate movable thing, a set of movable things, money, currency values, securities, as well as property rights and obligations, including property rights to funds in the bank account.

Taking into account the above, a temporary structure is a structure that, if necessary, can be dismantled and assembled in another place without destroying the land plot on which the specified structure is located.

Prefab quickly assembled buildings/buildings made of light metal structures can be according to standard or individual projects and are assembled at the construction site. The construction technology is based on the use of a steel frame as a base, to which the elements of the enclosing structures are attached. Prefab buildings/structures can have any internal and external decoration, which allows implementing any architectural solutions. These include warehouses, hangars for equipment, production buildings, workshops, administrative buildings, trade pavilions, etc.

One of the main advantages of most prefabricated buildings/structures is the absence of so-called "wet" processes. The walls and roof are mounted on bolted joints or by welding. Buildings/structures on bolted connections are mobile, as they can be

disassembled and transported to another place. One-story, small-area, quick-erected buildings/structures can be installed on a flat site without a foundation.

According to the first and second parts of Article 181 of the Civil Code of Ukraine: Immovable things (immovable property, real estate) include land plots, as well as objects located on the land plot, the movement of which is impossible without their depreciation and changing their purpose. The regime of an immovable thing can be extended by law to air and sea vessels, inland navigation vessels, space objects, as well as other things, the rights to which are subject to state registration. Movable things are things that can be moved freely in space.

According to Article 182 of the Civil Code of Ukraine: Ownership and other real rights to immovable things, the encumbrance of these rights, their occurrence, transfer and termination are subject to state registration. Registration of rights to movable property is not required, except in cases specified by law.

Based on the above legal basis, a construction permit is not required for the construction of prefabricated buildings/structures, which are prefabricated structures without a foundation, or with a lightweight foundation.

According to the Letter of the Supreme Court of Ukraine "Analysis of some issues of the application of legislation on property rights by courts in the consideration of civil cases" dated 07.01.2013: "Objects of immovable property must be capital type (Article 4 of Law No. 1952-IV), and not temporary, which is typical for small architectural forms and temporary structures for conducting business activities, the definition of which is contained in Article 28 of Law No. 3038-VI dated 02.17.2011 "On Regulation of Town Planning Activities" (hereinafter - Law No. 3038-VI).

Also, in accordance with paragraph 7 of item 4 of the Procedure for state registration of rights to immovable property and their encumbrances (approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 22.06.2011 No. 703), real property rights and their encumbrances on small architectural forms, temporary, non capital structures that are not subject to state registration are located on a plot of land, the relocation of which is possible without their depreciation and change of purpose."

As mentioned above, the temporary structure was erected without a foundation.

Construction is carried out from consolidated elements of trusses, racks, frame structures of glazing and can be dismantled and moved and assembled in another place if necessary. The object must have enclosing lightweight structures, covering, roof, window and door blocks and consists of a set of movable building systems located on the existing base, which form a ground space intended for the stay of people, the placement of equipment, as well as objects.

In accordance with the first and second parts of Article 188 of the Civil Code of Ukraine, the investigated object can be classified as a complex thing: If several things form a single whole, which makes it possible to use it for its intended purpose, they are considered one thing (complex thing). An act committed in relation to a complex thing applies to all its constituent parts, unless otherwise established by the contract. According to the State Classifier of Buildings and Structures: "Buildings are building systems connected to the ground, which are created from building materials, semi-finished products, equipment and equipment as a result of various construction and assembly works. Buildings are structures consisting of load-bearing and enclosing or combined (load-bearing and enclosing) structures that form above ground or underground premises intended for the residence or stay of people, the placement of equipment, animals, plants, as well as objects." The State Classifier of Buildings and Structures DK 018-2000, approved by the Order of the State Committee for Standardization, Metrology and Certification of Ukraine dated 17.08.2000 No. 507, contains the definition of the term "building", their list and classification - a temporary structure does not belong to buildings and is not real estate.

Conclusions. Summarizing the results of the conducted research, it was established that a temporary structure is a movable thing or consists of a set of movable objects, is made of light structures and is installed temporarily without laying a foundation, and therefore the free movement of temporary structures in space is possible without changing their purpose.

ВИНЯТКИ З МІРКУВАНЬ БЕЗПЕКИ У ПАТЕНТНОМУ ПРАВІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Андрощук Геннадій Олександрович,
Головний науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності
НАПрН України, канд. екон. наук, доцент
Копил Ярослав Володимирович,
адвокат, аспірант НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

Вступ. Питання національної безпеки щороку набуває дедалі більшого значення для всіх без виключення країн, адже цілком очевидно, що міжнародна система безпеки, яка склалась у світі після Другої світової війни, набуває дедалі більше видозмінених форм. Навіть держави, які пов'язані союзницькими зобов'язаннями з такими потужними країнами як США, повинні самостійно вживати всіх можливих заходів задля зміцнення реального суверенітету, який неможливий без розвитку науки та інноваційного розвитку. Відтак, дослідження механізмів «винятки з міркувань безпеки» у патентному праві в міжнародному контексті важливе для розуміння взаємозв'язку таких інститутів як міжнародна торгівля, національна безпека та секретні винаходи.

Мета роботи. Дослідити міжнародні угоди та національне патентне законодавство зарубіжних країн на предмет наявності механізмів, що регулюють питання можливості захисту національних інтересів у сфері патентного права.

Матеріали та методи. У ході дослідження були проаналізовані міжнародні угоди, національне патентне законодавство, наукові обговорення, що стосуються предмету дослідження. У даній роботі застосовані ряд методів емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент), аналіз і синтез, моделювання.

Результати та обговорення. Інститут секретних винаходів займає важливе місце в системі патентного права та забезпеченні національної безпеки. Сама його науково-технічна сутність та економічне значення дуже ускладнюють визначення масштабу його застосування і практичної корисності,

він відіграє роль запобіжного клапана для окремих винаходів, який може підвищити рівень економічної безпеки та ефективність державного регулювання. Враховуючи глобальну динаміку збільшення патентних заявок в останні роки (і, відповідно, кількості винаходів, спрямованих на національну безпеку та оборону), ескалацію міжнародної ситуації, цей економіко-правовий інститут, що безпосередньо займається питаннями національної безпеки, набуватиме все більшого значення [1, с. 40].

Так, перші механізми взаємозв'язку нормативного регулювання міжнародних безпеки і торгівлі були закріплені ще в 1947 р. у Генеральній угоді з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947). Так, відповідно до ст. XXI останньої «Винятки з міркувань безпеки»: «Ніщо в цій Угоді не повинно тлумачитися а) як вимога до будь-якої сторони надавати будь-яку інформацію, розголошення якої вона вважає таким, що суперечить суттєвим інтересам її безпеки; або б) як перешкода будь-якій стороні у здійсненні будь-яких дій, які вона вважає необхідними для захисту суттєвих інтересів своєї безпеки, і) що стосуються розщеплюваних матеріалів чи матеріалів, з яких вони виробляються; ii) що стосуються торгівлі зброєю, боєприпасами та знаряддям для ведення війни, а також такої торгівлі іншими товарами та матеріалами, яка прямо чи опосередковано ведеться з метою забезпечення військових утворень; iii) що вживаються під час війни чи інших надзвичайних обставин у міжнародних відносинах; або с) як перешкода будь-якій стороні у здійсненні будь-якої дії на виконання своїх зобов'язань за Статутом Організації Об'єднаних Націй з метою збереження міжнародного миру та безпеки.» [2].

«Уругвайський раунд» 1986–1994 рр. завершився укладанням 15 квітня 1994 р. Маракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі (СОТ). Угода встановлює, що головними цілями СОТ є забезпечення якомога більш вільного режиму торгівлі, створення механізму багатосторонніх переговорів та врегулювання суперечок між її членами. Таким чином, ГАТТ упродовж майже 50-ти років фактично виконувала функції міжнародної організації та трансформувалася у СОТ. [3, с. 7].

У двосторонніх, регіональних та міжнародних угодах також часто зустрічаються положення про патентні питання, що стосуються проблем національної безпеки. Національне законодавство багатьох з 157 договірних держав системи РСТ обмежує подачу міжнародних заявок в інші відомства з міркувань національної безпеки в таких випадках: 1) якщо заявки подають громадяни відповідної держави; 2) якщо заявки подають особи, які постійно проживають у відповідній державі; і/або 3) якщо винахід було зроблено у відповідній державі. З проведеного автором комплексного аналізу відомо, що «такі обмеження щодо подання заявок від фізичних і юридичних осіб, що постійно проживають в країні, передбачені, зокрема, патентним законодавством США, Великобританії, Німеччини, Франції, Бельгії, Данії, Греції, Італії, Ізраїлю, Індії, Іспанії, Китаю, Португалії, Туреччини, Швеції, Норвегії та пострадянських країн» [1, с. 30]. Важливо, що відповідно до ст. 27 (8) «Вимоги національного законодавства» Договору про патентну кооперацію (РСТ), від 19 червня 1970 р. «Ніщо в цьому Договорі та Інструкції не повинно розумітися як обмеження права будь-якої Договірної держави застосовувати засоби, які воно визнає необхідними в цілях забезпечення національної безпеки, чи виходячи з основних економічних інтересів держави, обмежувати право власних громадян чи осіб, що проживають у цій державі, подавати міжнародні заявки.» [4].

Аналогічні положення закріплені у ст.5 «Обмеження в галузі експорту та імпорту» Будапештського договору про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури. Інструкція до Будапештського договору про міжнародне визнання, згідно з якою кожна Договірна держава визнає вельми бажаним, щоб в разі наявності обмеження на експорт чи імпорт деяких видів мікроорганізмів, таке обмеження поширювалось на депоновані чи призначені для депонування мікроорганізми згідно з цим Договором тільки тоді, коли це обмеження необхідне для національної безпеки чи у зв'язку з небезпекою для здоров'я чи навколишнього середовища [5].

У ст.4 Договору про патентне право (PLT) «Виняток в інтересах безпеки»

також передбачено: «Ніщо в цьому Договорі й Інструкції не обмежує право будь-якої Договірної Сторони здійснювати будь-яку дію, яку вона визнає за необхідну для забезпечення суттєвих інтересів безпеки.» [6].

У даному контексті наведемо повністю відповідну норму Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності СОТ (Угода ТРІПС). Так ст. 73 «Винятки щодо безпеки» Угоди ТРІПС передбачає: «Ніщо в цій Угоді не слід тлумачити так, щоб: а) вимагати від члена надсилати будь-яку інформацію, розкриття якої він вважає таким, що суперечить його основним інтересам безпеки; або б) утримати члена від вжиття будь-яких заходів, які він вважає необхідними для захисту його основних інтересів безпеки; і) пов'язаних з речовинами, здатними на ядерний розпад, або з похідними від них речовинами; ii) пов'язаними з шляхами пересування збройних сил, обмундирування та засобів ведення воєнних дій, а також до шляхів переміщення інших товарів та матеріалів, які виконуються прямо або опосередковано для цілей постачання збройних сил; iii) вжитих під час війни або в умовах інших надзвичайних ситуацій в міжнародних відносинах; або с) перешкоджати члену вжити будь-яких заходів щодо виконання його зобов'язань згідно із Статутом Організації Об'єднаних Націй з метою підтримання миру та безпеки» [7]. Зауважимо, що жоден із згаданих раніше договорів, адміністративні функції яких виконує ВОІВ, не містить подібних докладних положень. [3, с. 159].

Отже, аналіз міжнародного законодавства дає змогу дійти висновку про закріплення в ньому норм щодо вжиття Договірними Державами заходів, які вважаються необхідними для охорони інтересів національної безпеки. Важливо, що міжнародні угоди, які стосуються міжнародних безпекових блоків, також містять положення щодо патентних питань, які стосуються проблем національної безпеки. Це підтверджується, зокрема, положеннями Угоди про взаємне забезпечення таємності винаходів, пов'язаних з обороною і на які були подані заявки на патентування (Париж, 21 вересня 1960 року), яка є обов'язковою для країн НАТО.

Аналізуючи національне патентне законодавство іноземних держав, що

стосуються винятків з питань безпеки відносно секретних винаходів, зауважимо, що держави прагнуть захистити власні національні інтереси.

Так, відповідно до ст. 41 Закону про патенти № 950 від 31.12.1961 Республіки Корея, «Уряд може заборонити подавати заявку на патент до іноземного патентного відомства або може наказати винахіднику, заявнику або агенту зберігати конфіденційність щодо винаходу, на який була подана патентна заявка, якщо це необхідно для національної оборони: однак, якщо отримано дозвіл від Уряду, заявку на патент можна подати в іноземній країні (ч. 1); Уряд може відмовити у видачі патенту, якщо винахід, на який подана патентна заявка є необхідним для національної оборони, та може експропріювати право на патент для національної оборони під час війни, інциденту тощо надзвичайна ситуація (ч. 2)...» [8].

Законом Киргизької Республіки «Про секретні винаходи» від 17 березня 2006 р. №79 передбачено, що «Уповноважений державний орган Киргизької Республіки в галузі інтелектуальної власності при подачі заявок на видачу патенту на винахід, що подаються відповідно до вимог Патентного закону Киргизької Республіки, організовує роботу з виявлення відомостей, що становлять державні секрети, та засекречування заявок, що містять ці заявки. Порядок організації цієї роботи встановлюється уповноваженим державним органом Киргизької Республіки у сфері інтелектуальної власності.» (ст. 2) [9].

Законом Республіки Польща «Право промислової власності» передбачено (ст. 56), що «1. Винахід, зроблений громадянином Польщі може вважатися таємним, якщо стосується оборони чи безпеки держави. 2. Винаходами державної оборони є, зокрема, види зброї чи військової техніки та способи ведення бою. 3. Винаходи, пов'язані з безпекою держави, - це, зокрема, технічні засоби, що використовуються державними службами, уповноваженими на виконання оперативно-розвідувальної діяльності, а також нові види обладнання та обладнання, яке використовуються цими службами» [10].

Водночас, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» дає більш широке визначення поняття «секретний винахід (секретна

корисна модель)»: секретний винахід (секретна корисна модель) - винахід (корисна модель), що містить інформацію, віднесена до державної таємниці, права на який засвідчуються патентом на секретний винахід (секретну корисну модель) (ст. 1). [11]. Вважаємо за доцільне (з урахуванням військових дій) доповнити цей закон нормами міжнародного права (зокрема, ст. 73 Угоди ТРІПС), які акцентуватимуть увагу саме на аспектах національної безпеки у контексті секретних винаходів.

Висновки. Проаналізовані міжнародні та національні нормативні акти, що стосуються патентного права, дають змогу дійти висновку, що наразі відсутні міжнародні угоди, які б обмежували права Договірних Держав здійснювати захист об'єктів патентного права саме з міркувань національної безпеки. Вибрані акти різних держав підтверджують викладене вище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук Г. О. Інститут секретних винаходів як фактор забезпечення національної безпеки. Наука та наукознавство. 2020. № 4 (110). С. 24-43.

2. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947): Угода, Міжнародний документ від 30.10.1947. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_264#Text (дата звернення 15.08.2023).

3. Андрощук Г. Право інтелектуальної власності: торгові аспекти. Наук. практ. вид-ня. / Г. О. Андрощук, П. П. Крайнев, І. Кавасс - К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. - 164 с.

4. Договір про патентну кооперацію від 19 червня 1970 року.: Договір, міжнародний документ: URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895_001#Text (дата звернення 15.08.2023).

5. Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури.: Договір, міжнародний документ, Інструкція від 28.04.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_039#Text (дата звернення 15.08.2023).

6. Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури. Інструкція до Будапештського договору про міжнародне визнання.:ООН; Договір, Міжнародний документ, Інструкція від 28.04.1977. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_039#Text (дата звернення 15.08.2023).

7. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності.:СОТ; Угода, Міжнародний документ від 15.04.1994. URL.:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (дата звернення 15.08.2023).

8. PatentAct (Act No. 950 of December 31,1961).URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/582048> (дата звернення 15.08.2023)

9. Закон Кыргызской Республики «О секретных изобретениях». URL.: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/1869?cl=ru-ru> (дата звернення 15.08.2023).

10. Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej.URL.:<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20010490508/T/D20010508L.pdf>(дата звернення 15.08.2023).

11. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.93 р. No 3687-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text> (дата звернення: 15.08.2023).

ВИРІШЕННЯ СПРАВ СУДОМ ПРИСЯЖНИХ У НІМЕЧЧИНІ

Берч Вероніка Вікторівна

кандидат юридичних наук, доцент

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. / Introductions. Суд присяжних у Німеччині розпочав своє функціонування у 1848 році. Поряд з цим, з 1924 року його було дещо модернізовано у суд шефенів, котрий складався із трьох суддів, котрі займаються здійсненням судочинства на професійній основі, а також шести шефенів. З 1975 року кількість осіб, котрі входять до суду шефенів, та не є професійними суддями, становить дві особи [1].

У Німеччині діє так званий інститут шефенів, котрі будучи представниками народу, залучаються до розгляду справи у судовому засіданні. До таких осіб пред'являється ряд вимог, серед яких: громадянство; вік від 25 до 70 років; проживання на території відповідного муніципалітету; дієздатність. Не можуть здійснювати безпосереднє народовладдя шляхом відправлення правосуддя особи, котрі «порушували принципи людяності правової держави, особи, засуджені до позбавлення волі на строк понад 6 місяців, а також особи, які були вже шеффенами два терміни поспіль, чий термін повноважень ще триває на момент складання списку кандидатів у шеффени. При відборі шеффенів необхідно дотримуватися принципу рівності чоловіка і жінки» [2, с. 213].

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є розгляд *особливостей вирішення справ судом присяжних у Німеччині.*

Матеріали та методи./Materials and methods. У ході дослідження було використано комплекс загальних та спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, було застосовано метод опису та спостереження, догматичний та логіко-семантичний методи.

Результати та обговорення./Results and discussion. Суд шефенів у Німеччині складається, як правило, з двох представників громадськості та одного судді. Державне обвинувачення здійснюється прокурором. На судовому засіданні обов'язково повинен бути присутнім представник обвинуваченого. Щодо оцінки доказів судом шефенів, то варто зазначити, що тут діє принцип *in dubio pro reo*, сутність якого полягає у тому, що будь-які «сумніви» щодо обставин справи та вини підсудного розуміються на його користь.

Цікаво, що шефени володіють тими самими правами, що і, власне, судді, котрі здійснюють судочинство на професійній основі. І шефени, і судді, мають можливість ставити питання учасникам судового провадження у кримінальній справі, наділені правом самостійно оцінювати докази. Поряд з цим, судді, на відміну від шефенів, отримують матеріали по справі ще до початку судового засідання [3, с. 213].

Суд шефенів розглядає кримінальні правопорушення, за які передбачено притягнення до відповідальності у вигляді позбавлення волі на строк не менше трьох років.

Цікавим є розгляд справ судом шефенів у сфері ювенальної юстиції та молоді. Для здійснення судочинства за таким напрямком залучаються особи, котрі «мають тривалий досвід праці з молоддю і відібрані у спеціальному порядку».

При цьому один із них обов'язково повинен бути іншої статі. Як зазначає П. Черепій, ці «вимоги пов'язані з уявленнями німецьких правників, психологів і вихователів щодо психологічного стану молодої особи під час здійснення судового провадження.

Категорії справ щодо правопорушень, вчинених особами молодого віку, надано не лише правове, а й насамперед морально-психологічне значення. У провадженні щодо справ молоді беруть також участь представники органів у справах молоді, які мають право і обов'язок акцентувати соціальні, виховні та піклувальні аспекти конкретної справи» [4, с. 185].

Висновки./Conclusions. У Німеччині є можливим також використання інструментів для альтернативного вирішення спорів, з допомогою, до прикладу, арбітражних трибуналів, медіації [5].

Так, якщо можна уникнути судового процесу, то без сумнівів краще посприяти альтернативному (позасудовому) варіанту вирішення спору. Обґрунтовується така позиція загальновідомими аргументами:

1) судове провадження є витратним, як з точки зору, власне, судових витрат, витрат на залучення адвоката, так і в аспекті часу. Так, хоча цивільний процес у суді першої інстанції триває в середньому шість місяців, розгляд справи у кількох інстанціях може тривати декілька років;

2) процес не закінчується «остаточним рішенням суду»: одна із сторін повинна виконати таке рішення;

3) судові засідання, як правило, є публічними, а тому «дружнє» вирішення спору, котре б задовольнило учасників процесу, може врятувати обидві сторони від розголошення таємниць та уникнути небажаної публічності справи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Міжнародний досвід діяльності інститутів мирового судді, суду присяжних, народних засідателів та пропозиції щодо можливостей його застосування в Україні. Регіональний громадський фонд «Право і Демократія». 2009. URL: http://www.fond.lviv.ua/wp-content/biblioteka/Doslidzh.myrovsud_prusiaznuh.pdf (дата звернення: 2.06.2023).

2. Руденко В. Н. Участие граждан в отправлении правосудия в современном мире / В. Н. Руденко; РАН, Урал. отд-е, Ин-т философии и права. УрО РАН, 2011. 644 с.

3. Головненков П. В. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия – Strafprozessordnung (StPO): науч.-практ. коммент. и пер. текста закона / П. В. Головненков, Н. В. Спица; вступ. ст. Уве Хелльманна. М.: МГЮА, 2012. 404 с.

4. Черепій П. М. Кримінальне судочинство Німеччини. Загальна характеристика. *Правничий вісник Університету «КРОК»* 2017. № 29. С. 182-187.

5. Ablauf eines Gerichtsverfahrens. URL: <https://www.hk24.de/produktmarken/beratung-service/recht-und-steuern/gerichtsverfahren/ablauf-gerichtsverfahren-1158422> (date of application: 23.06.2023).

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАДИ БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кисельова Єлизавета Юрїївна

курсант навчальної групи СР-141,

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції,

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Гаркуша Аліна Григорівна

Доцент кафедри

кримінального процесу та стратегічних розслідувань

к.ю.н., доцент, майор поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Водночас строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою за вказаних обставин може бути продовжений до одного місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. При цьому строк тримання під вартою може продовжуватися неодноразово в межах строку досудового розслідування.

Про рішення, прийняті прокурором за першої можливості невідкладно повідомляється прокурор вищого рівня, а також суд, та надаються копії відповідних документів не пізніше 10 днів з дня повідомлення.

Так, п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України до сторони захисту додано «особу, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю», а у п. 27 ч. 1 ст. 3 КПК України роз'яснено, що такою

особою є «фізична особа, яка не набула статусу підозрюваного, обвинуваченого у зв'язку з її смертю, але стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення» [1].

Також ч. 2 ст. 42 КПК України доповнено абзацом другим такого змісту: «Особою, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, є фізична особа, стосовно якої за результатами проведеного досудового розслідування настав випадок та існують підстави, передбачені частиною першою статті 276 цього Кодексу для повідомлення про підозру, але якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 цього Кодексу, не повідомлено про підозру через її смерть».

Крім того, у новій редакції викладено визначення поняття захисника (ч. 1 ст. 45 КПК України) шляхом доповнення переліку підзахисних адвоката у кримінальному провадженні: «Захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію)» [2].

У пояснювальній записці до законопроекта необхідність змін обґрунтовувалась тим, що вимогами чинного кримінального процесуального законодавства було передбачено, що після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причини смерті, труп особи підлягає видачі родичам виключно з письмового дозволу прокурора. Однак у районах проведення активних бойових дій, або на територіях, що зазнають постійного бомбардування, функціонування органів прокуратури ускладнюється, кількість прокурорів, що можуть виконувати свої обов'язки у цих регіонах обмежена.

Сьогодні вчені-фахівці в галузі кримінального та кримінально

процесуального права стурбовані потребами практичних працівників та спільно з ними перебувають у пошуку шляхів вирішення проблем, що виникають як на стадії порушення кримінальної справи, так і всього досудового виробництва. Однак новели, коли вони мають корінний характер, змінюючи сутність та зміст правових інститутів, повинні бути ґрунтовно підкріплені як науковими дослідженнями в галузі права та правозастосування, так і, що не менш важливо, фінансово-економічним аналізом пропонованих нововведень [3].

Отже, в умовах воєнного стану, прокурор, за своєю постановою може отримати доступ до інформації, яка віднесена до лікарської та банківської таємниці; до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо; до персональних даних особи, що знаходиться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних. На нашу думку, в антикорупційному аспекті кримінальне процесуальне законодавство має займати провідні позиції, тому що в умовах воєнного стану через дію низки об'єктивних факторів існують корупційні ризики, що досить негативно впливає на рівень стабільності суспільства і держави. [2]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n8>.

2. Гаркуша А. Г. Скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в умовах воєнного стану в контексті ст. 616 КПК України. Право і безпека. 2022. № 3 (86). С. 37–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.03>.

3. Федорів О. М. Стандарт ретельності (сумлінності) розслідування жорстокого поводження (ill-treatment) у практиці ЄСПЛ і його реалізація в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2021. № 3. Ч. 1. С. 114–122

ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кудла Іван,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
Гаркуша Аліна,
Доцент кафедри
кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, к.ю.н., доцент, майор поліції

Держава має визнавати, дотримуватися і захищати права й свободи людини і громадянина, створюючи умови для їх реалізації та механізми захисту. Особлива вага цієї вимоги проявляється в кримінальному провадженні, оскільки воно найбільше впливає на право на особисту свободу та недоторканність. Кримінальний процесуальний кодекс України (Далі – КПК України) [1] зобов'язує державні органи та посадових осіб, що здійснюють правосуддя, пояснювати всім учасникам процесу їхні права та обов'язки, а також забезпечувати можливості їх реалізації. Обмеження права на свободу та особисту недоторканність у досудовому провадженні.

Допускається тільки у випадках, визначених в КПК України. Ця процесуальна діяльність повинна ґрунтуватися, передусім, на принципах законності та обґрунтованості, які є невід'ємними вимогами при обмеженні особистої свободи.

У 2017 році Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) ухвалив чотири рішення щодо України, в яких було встановлено порушення статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод дату і номер (далі Конвенція) [2]:

У справі "Сташук проти України" (CASE OF STASZUK v. UKRAINE)

було встановлено порушення п. 1 ст. 5 Конвенції, оскільки заявник тримався під вартою без рішення суду, а також порушення пункту 3 статті 5, оскільки тримання заявника під вартою продовжувалося без обґрунтування на те підстав [8].

У справах "Голімбієвський проти України" (CASE OF GOLIMBIYEVSKIY v. UKRAINE) та "Іванов та інші проти України" (CASE OF IVANOV AND OTHERS v. UKRAINE) було встановлено порушення п. 3 статті 5 Конвенції, оскільки тримання під вартою тривало надмірно довго [9].

У справі "Жердев проти України" (CASE OF ZHERDEV v. UKRAINE) було встановлено порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції з приводу принижувального поведження заявника з боку державних органів, а також порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції через неефективне розслідування скарг заявника на жорстоке поведження та тримання його у камері разом із дорослими особами. Крім того, національні суди не розглядали можливості застосування альтернативних запобіжних заходів у цій справі [10].

Згідно з судовою статистикою, кількість розглянутих місцевими загальними судами справ і заяв у цивільних справах, які перевищують строки, встановлені ЦПК України, зросла на 5,95% у порівнянні з 2016 роком [3]. Також збільшилася кількість задоволених подань прокурорів на застосування запобіжних заходів, які обмежують свободу [4].

Уповноважений у справах Європейського суду з прав людини у 2017 році вживав заходів для вирішення системної проблеми надмірної тривалості досудового слідства та судового провадження. Була розроблена Концепція імплементації превентивних та компенсаційних засобів захисту від надмірної тривалості провадження в Україні [5]. Також необхідним є здійснення захисту в кримінально-процесуальному судочинстві. Стаття 20 КПК України передбачає право підозрюваному, обвинуваченому та підсудному отримати безоплатну правову допомогу безкоштовно [6]. Також був розроблений проект закону про компенсацію за шкоду, заподіяну порушенням розумних строків досудового провадження, а також проект Закону України "Про внесення змін до

Кримінального процесуального кодексу України щодо приведення порядку застосування запобіжних заходів у відповідність з практикою Європейського суду з прав людини" [7].

Частково проблема порушення права на свободу та особисту недоторканність, як зазначалося у рішеннях Європейського суду у справах "Чанєв проти України" [8] та "Харченко проти України" [11], була вирішена. Конституційний Суд України прийняв рішення від 23.11.2017 року, в якому визнав положення третього речення частини 3 статті 315 КПК України, яке обмежувало право людини на свободу та особисту недоторканність, неконституційним. Починаючи з 23 листопада 2017 року, запобіжні заходи (домашній арешт та тримання під вартою), які обмежують права людини, можуть бути застосовані судом на процесуальній стадії судового провадження лише за обґрунтованим рішенням суду та відповідно до закону [9].

Отже, дотримання права на свободу та особисту недоторканність у досудовому провадженні є важливою складовою справедливого та правового процесу. В Україні були виявлені проблеми з надмірною тривалістю досудового слідства та застосуванням запобіжних заходів, які обмежують свободу особи. Однак, були прийняті кроки для вирішення цих проблем, включаючи розробку концепцій та законопроектів, спрямованих на запобігання надмірної тривалості провадження та приведення порядку застосування запобіжних заходів у відповідність з міжнародною практикою. Рішення Конституційного Суду України також вказують на покращення ситуації та необхідність обґрунтованого застосування запобіжних заходів на основі закону. Важливо продовжувати зусилля для забезпечення дотримання прав людини на свободу та особисту недоторканність у всіх етапах кримінального процесу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітн. 2012 р. № 4651- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.09.2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 4 листопада 1950 р.). – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004(дата звернення – 10.09.2022). https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004
3. Судова статистика Судова влада України [Електронний ресурс] https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/porivn_tabl_17
4. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2017 року Генеральна прокуратура України: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113275&libid=100820&c=edit&_c=fo.
5. Пропозиції до Концепції імплементації превентивних та компенсаційних засобів захисту від надмірної тривалості провадження в Україні Міністерство юстиції України: <https://rm.coe.int/doc-4/168078f22e>.
6. Гаркуша, А. Г. (2019). Деякі аспекти надання безоплатної правової допомоги в Україні. Форум Права, 55(2). 15–22.
7. Щорічний звіт про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2017 році Міністерство юстиції України: <https://minjust.gov.ua/files/general/2018/02/20/20180220171407-57.pdf>.
8. Рішення ЄСПЛ Chanev v. Ukraine від 09.10.2014 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a37#Text
9. Рішення ЄСПЛ Stashuk v. Ukraine від 05.10.2017 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e10#Text
10. Рішення ЄСПЛ Golimbievskyi v. Ukraine від 20.07.2017 URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0B16HDFABD>
11. Рішення ЄСПЛ Zherdev v ukraine від 25.01.2018 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c70#Text
12. Рішення ЄСПЛ Kharchenko v. Ukraine від 10.02.2011 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662#Text

**ПОРУШЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ПІДСТАВА ВИЗНАННЯ
ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ**

Наумов Н. Е.,

Курсант 2 курсу

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів

Національної поліції ДДУВС

Гаркуша А. Г.,

доцент кафедри кримінального процесу та

стратегічних розслідувань

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів

Національної поліції ДДУВС,

кандидат юридичних наук, доцент

Вступ. Загальні засади кримінального провадження є важливими елементами ведення досудового слідства, оскільки саме вони визначають межу, у якій можна діяти працівникам правоохоронних органів, тому через порушення цих засад докази, зібрані у ході слідства, можуть бути визнані як недопустимі.

Мета роботи. Основними цілями роботи вбачається розгляд загальних засад кримінального провадження, за порушення яких докази, зібрані протягом досудового розслідування, можуть бути визнані неналежними у суді.

Матеріали та методи. Для написання роботи використовувалися законодавчі документи: Конституція України, Кримінально процесуальний кодекс України (далі - КПК України), рішення Європейського суду з прав людини, а також роботи правників за темою дослідження.

Також були використані такі методи: теоретичні (аналіз, дедукція) та спеціальні: порівняльно-правовий, формально-логічні методи. Дані методи притаманні юридичним наукам і використовуються при написанні робіт правового характеру.

Результати обговорення. Засади кримінального провадження є фундаментальними, визначними положеннями, які регулюють та забезпечують дотримання прав людини та всебічне повне досудове розслідування. Засади є основою процесуального законодавства, адже у випадках, які прямо не передбачені законом або неповністю передбачені, застосовуються загальні засади - це передбачено п.6 ст.9 КПК України.

Дані принципи побудовані на правах та свободах громадян, які передбачені главою 2 Конституції України, тому усі проведені процесуальні заходи із порушенням загальних засад кримінального провадження порушують і конституційні права: на життя, повагу гідності та честі, недоторканість житла, невтручання в особисте та сімейне життя, таємницю листування та телефонних розмов [1].

Постановою пленуму Верховного суду України від 1.10.1996 №9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» зазначено, що підозра чи обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, які є неприпустимими, тобто ті які були зібрані із порушенням Конституційних прав людини та громадянина і чинного кримінального процесуального законодавства.

Також у КПК України закріплено у ч.1 ст. 87, що докази є недопустимими, якщо вони були зібрані та зафіксовані внаслідок істотного порушення прав та свобод громадян, які передбачені Конституцією України, Законами України, міжнародними актами ратифікованими Верховною Радою України [2].

Слід зазначити, що у зв'язку із визнанням вироку Європейського суду з прав людини, як джерела права, то всі рішення цього суду щодо визнання певних дій уповноважених органів, як такі що порушують права людини повинні бути визнані.

Так, неодноразовою є практика визнання судом доказів як недопустимими, які були здобуті завдяки нелюдському поведженні із людиною із застосуванням фізичної сили, що передбачено ч.1 та п.2 ч.2 ст. 87

КПК України.

Іншим порушенням загальних положень кримінального провадження, якого припускаються уповноважені особи - це порушення принципу мови, якою здійснюється кримінальне провадження. Даний принцип полягає у тому, що особа можна давати показання, ознайомлюватися із матеріалами кримінального провадження рідною мовою або мовою, якою володіє чи бажає говорити, а також має право на перекладача. На жаль, деякі уповноважені органи, які здійснюють досудове розслідування, ігнорують даний принцип, і змушують особу говорити мовою, якою друга не бажає чи погано знає, у такому випадку докази визнають недопустимими.

Враховуючи вимоги глави 4 КПК «Докази і доказування» логічно стверджувати, що електронні носії інформації з медіаконтентом можуть бути віднесені до таких джерел доказів як «речові докази» або «документи». [3]

За часту проблемні питання виникають не тільки із залученням перекладачів, а й законних представників для неповнолітніх та захисника, що є суттєвим порушенням п.1 ч.2 ст.52 КПК та принципу забезпечення права на захист.

Принцип змагальності, який передбачає надання можливість надання суду доказів, тобто сторони обвинувачення та захисту мають однакові права та можливості. Проте були події пов'язані із ненаданням можливості підозрюваному ознайомитися із доказами, які були виявлені за фактом проведення негласних слідчими (розшукових) дій, що передбачено і ст. 290 КПК України. У результаті докази, які були отримані шляхом проведення НСРД, були визнані як зібрані із порушенням вимог законодавства. У даному випадку суд України посилався на практику ЄСПЛ (справа «Джеват Сойсал проти Туреччини»). Принцип змагальності сторін передбачає можливість надати аргументи для захисту, а ненадання можливості ознайомитися із всіма матеріалами провадження, у особи немає такої можливості [4].

На жаль, є порушення і принципу на недоторканість житла. Так, судом України у справі №638/7725/18 було визнано протокол обшуку житла

недопустимим, і відповідно всі вилучені речові докази та згодом призначені експертизи – недопустимі [5]. Оскільки огляд житла чи іншого володіння особи це порушення Конституційного права особи – на недоторканість житла – то дозвіл на проведення цієї слідчої (розшукової) дії потребує ухвали слідчого судді, що передбачено ч. 2 ст. 234, ст. 235 та ст. 236 КПК України. У вищезгаданій справі слідчим не було зазначено у протоколі наявність ухвали слідчого судді, яка надає дозвіл на проведення обшуку. Так, уповноважена особа має право проникнути до житла особи у випадках передбачених ч. 3 ст. 233, але у такому випадку слідчий із прокурором повинні звернутися із клопотанням до слідчого судді для правового закріплення проведеного обшуку, проте ні слідчий, ні прокурор до слідчого судді із відповідними документами не зверталися.

Висновки. Отже, виходячи із вищевказаного слід зазначити, що засади кримінального провадження – є фундаментальними принципами, порушення яких може привести до визнання доказів недопустимими. Важливо зазначити, що через порушення однієї засади утворюється ціла ланка недопустимих доказів, так наприклад порушення правових підстав обшуку, усі вилучені речові докази та призначені за ними експертизи вже не можуть бути у судді визнані як прийнятні.

Отже, всі засади кримінального провадження будуються на Конституційних прав громадянина та людини, тому їх порушення недопустимим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4247>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4247>
3. Захарко А. В., Гаркуша А. Г., Рогальська В. В., Краснобрижій І. В.,

Брягін О. В. Використання електронних носіїв інформації з медіа-контентом у якості джерел доказів: методичні рекомендації: Дніпро : Дніпропетров. держ. ун.-т внутр. справ, 2019. С. 8.

4. Рішення ЄСПЛ. СПРАВА «ДЖЕВАТ СОЙСАЛ ПРОТИ ТУРЕЧЧИНИ» (CASE OF CEVAT SOYSAL v. TURKEY), за заявою № 17362/03. URL. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-156645&filename=CASE%20OF%20CEVAT%20SOYSAL%20v.%20TURKEY%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20by%20OSCE%20Ukraine.pdf>

5. Справа №638/7725/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

ДЕ-РИСКІНГ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАХОДІВ (САНКЦІЙ)

Сосенко Володимир Миколайович

аспірант кафедри інформаційного
господарського та адміністративного права
Національного технічного університету України
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

Вступ. Система суб'єктів первинного фінансового моніторингу, в певній своїй частині, залучена до забезпечення реалізації спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) та володіє нормативним інструментарієм та технічною можливістю забезпечити їх виконання, водночас з тим наділена правовими можливостями уникнути участі у процесі їх реалізації.

Мета роботи. Аналіз чинної нормативної бази з метою удосконалення забезпечення реалізації спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) суб'єктами первинного фінансового моніторингу в межах реалізації ризик-орієнтованого підходу у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Матеріали та методи. Дослідження здійснено із застосуванням загальнонаукових методів – аналізу та синтезу, абстрагування й узагальнення.

Результати та обговорення. Банк/фінансова установа, застосовуючи ризик-орієнтований підхід, має утримуватися від необґрунтованого застосування де-рискінгу [1, 2], під яким розуміється явище, за якого суб'єкт первинного фінансового моніторингу відмовляє у встановленні (підтриманні) ділових відносин з клієнтами з метою уникнення ризиків, а не управління ними [1, 2]. Введення нормативного регулювання цього явища, було зумовлено тим, що зазначений підхід протирічить ризик-орієнтованому підходу та не сприяє фінансовій інклюзії [1, 2], однак розвиток суспільних відносин та зовнішні негативні впливи на них формують реальну ймовірність застосування де-

рискінгу з метою протиправного ухилення від забезпечення реалізації спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) частиною суб'єктів первинного фінансового моніторингу, які є суб'єктами реалізації санкцій.

Положення про реалізацію спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), затвердженого Постановою Правління НБУ від 11.05.2023 №65 поширюються на таких суб'єктів реалізації санкцій: 1) банки України та філії іноземних банків; 2) небанківські установи [страховики (перестраховики), кредитні спілки, ломбарди, інші фінансові установи, реєстрацію та/або ліцензування яких здійснює Національний банк України; страхові (перестрахові) брокери; інші юридичні особи, які не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Національний банк; оператори платіжних систем; оператори поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або послуги з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі; філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України] [3], що одночасно є суб'єктами первинного фінансового моніторингу. При цьому статус суб'єкта реалізації санкцій не тотожний статусу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, як і загалом законодавство про санкції не тотожне законодавству про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, через мету та сферу дії останнього, водночас присутня подібність інструментарію, а способи реалізації санкцій подібні до заходів фінансового моніторингу, також існують правові відносини, що прямо залежать від результатів дії норм санкційного законодавства.

Зокрема, до клієнтів, стосовно яких (кінцевих бенефіціарних власників яких) застосовані спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний встановити високий ризик ділових відносин [4], що прямо впливає на рівень ризик-профілю самого суб'єкта, та може породжувати факти необґрунтованого де-рискінгу задля

штучної мінімізації ризиків та уникнення від управління ними та додатково може слугувати корупційним підґрунтям.

Відмова у встановленні (підтриманні) ділових відносин з клієнтами, що включені до санкційних списків, з метою уникнення ризику формує підґрунтя непрозорості сфері руху активів та унеможлиблює реалізацію спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій). Застосування санкцій не виключає застосування інших заходів захисту [5], а реалізація норм законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення покликана також на захист економічної безпеки держави.

Відповідно, суб'єкт первинного фінансового моніторингу при розробці внутрішніх документів щодо забезпечення реалізації спеціальних економічних заходів (санкцій), повинен узгодити власні внутрішні документи з питань управління ризиками з метою уникнення необґрунтованого де-рискінгу, зокрема шляхом розподілу обов'язків всіх учасників залучених у процесі надання послуги суб'єкта первинного фінансового моніторингу, якою користується/має намір скористатися особа (клієнт) та забезпечення суцільної перевірки за відповідними санкційними списками наявних та потенційних контрагентів (автоматично із застосуванням систем автоматизації), та при вжитті заходів належної перевірки клієнтів також враховувати те розширене коло осіб (за санкційним законодавством), що має встановити такий суб'єкт, як суб'єкт реалізації санкцій (як то, інші учасники фінансових операцій та особи, про які суб'єкту стало відомо під час обслуговування, підконтрольні особи тощо) з метою прийняття відповідного рішення про встановлення ділових відносин з таким клієнтом, встановлення відповідного рівня ризику та визначення подальших заходів управління відповідними ризиками.

Окремої уваги суб'єкта первинного фінансового моніторингу також потребує процес документування висновків для доведення факту обґрунтованості застосування де-рискінгу, з метою уникнення можливих

санкцій до такого суб'єкта з боку регулятора.

Суб'єкт державного фінансового моніторингу, зокрема Національний банк України, може забезпечити нормативне закріплення у відповідних актах (зокрема, в Положенні про здійснення банками фінансового моніторингу затвердженому Постановою Правління Національного банку України від 19 травня 2020 р. №65 та Положенні про здійснення установами фінансового моніторингу затвердженому Постановою Правління Національного банку України від 28 липня 2020 № 107) положення такого змісту «Установа, застосовуючи ризик-орієнтований підхід, має утримуватися від необґрунтованого застосування де-рискінгу.

Зазначений підхід протирічить ризик-орієнтованому підходу не сприяє фінансовій інклюзії та перешкоджає здійсненню заходів забезпечення реалізації спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», що посилює нормативне регулювання як сфери реалізації санкцій, так і сфери реалізації ризик-орієнтованого підходу суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Висновки. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу є особами, що забезпечують, прямо або опосередковано, в межах реалізації ризик-орієнтованого підходу, здійснення заходів забезпечення реалізації спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), шляхом виконання відповідних дій в порядку визначеному внутрішніми нормативними документами з питань фінансового моніторингу. При цьому повинні вживати заходи з метою недопущення необґрунтованого застосування де-рискінгу, щоб унеможливити невиконання заходів із забезпечення реалізації спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій).

З метою посилення нормативного регулювання сфери реалізації санкцій та сфери реалізації ризик-орієнтованого підходу суб'єктами первинного фінансового моніторингу доцільно внести зміни до Положення про здійснення банками фінансового моніторингу затвердженому Постановою Правління Національного банку України від 19 травня 2020 р. №65 та Положення про

здійснення установами фінансового моніторингу затвердженому Постановою Правління Національного банку України від 28 липня 2020 № 107 виклавши відповідні норми цих документів у наступній редакції: «Установа, застосовуючи ризик-орієнтований підхід, має утримуватися від необґрунтованого застосування де-рискінгу. Зазначений підхід протирічить ризик-орієнтованому підходу не сприяє фінансовій інклюзії та перешкоджає здійсненню заходів забезпечення реалізації спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)».

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Правління Національного банку України від 19 травня 2020 р. №65 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text> (дата звернення 18.08.2023 р.)

2. Положення про здійснення установами фінансового моніторингу: Постанова Правління Національного банку України від 28 липня 2020 № 107 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text> (дата звернення 18.08.2023 р.);

3. Положення про реалізацію спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), затвердженого Постановою Правління НБУ від 11 травня 2023 №65 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-23#Text> (дата звернення 18.08.2023 р.);

4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення 18.08.2023 р.);

5. Про санкції: Закон України від 14 серпня 2014 року № 1644-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення 18.08.2023 р.).